SOME PAGES IN THE ORIGINAL CONTAIN FLAWS AND OTHER DEFECTS WHICH APPEAR ON THE FILM

Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

శేషగిరిరావు, ఆంధ్ర, 1903-

దుర్గావతి

కాకినాడ, 1927

Record no. 516

Śēṣagirirāvu, Āṃḍra, 1903-

Durgāvati

Kākināḍa, 1927

Record no. 516

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

శేషగిరిరావు, ఆంధ్ర, 1903-

దుర్గావతి : చారిత్రక నాటకము / గ్రంథకర్త ఆంధ్ర శేషగిరికవి.- 1. కూర్పు.-
కాకినాడ : స్కేప్ అండు కో., 1927.

3, 108 p. ;21 cm.

Record no. 516

Śēṣagirirāvu, Āṃdhra, 1903-

Durgāvati : cāritraka nāṭakamu / granthakarta Āṃdhra Śēṣagirikavi.- 1. kūrpu.- Kākināḍa : Skēp aṃḍu kō., 1927.

3, 108 p. ;21 cm.

Record no. 516

35 mm microfilm

Image placement: IA (IIA) IB IIB Date filming began:

సారస్వత నికేతనము

మేటపాలెం

పుస్తకము పేరు దుర్గావతి

గ్రంథకర్త చండీ శేషగిరిశాస్త్రి

పుస్తకము సంఖ్య 3657 వర్గ సంఖ్య

Saraswata Nilayam,
VETAPALEM.

Saraswata Niketanam,
VETAPALEM.

సరస్వతీగ్రంథమాల, కాకరపర్రు.
సంపాదకుఁడు
కాకరపర్తి సత్యనారాయణ.

14వ పుస్తకము.

శ్రీ

రామచంద్రాయనమః

యాజ్ఞవల్క్యగురుపరబ్రహ్మణేనమః

దుర్గావతి.

చారితక నాటకము.

మొదాంతము

[అయిదంకములు.]

సరస్వతీ గ్రంథమాల వారిచేఁ
బ్రకటింపఁబడియె.

ఆంధ్ర శేషగిరికవి, కవిటం.

కాకిన స్కిప్ అండు కో., లో కె. సుబ్బారాయసోదరులచే
ముద్రింపఁబడియెను.

1927.

Registered Copy Right.

[వెల రు 1—0—0] [Cost Rs. 1—0—0.

FOREWORD.

I have much pleasure in writing the foreword to this romantic drama, "Durgavati," written by the amateur dramatist and an old pupil of mine, Mr. A. Seshagiri Rao, who is now working as a junior Telugu Pundit, in M. H. School, Palacol. Though this is the first attempt of the author, yet I am very much attracted by the excellence of plot and characterisation. Though an inexperienced artist, he has artistically introduced many scenes of thrilling interest which excite our curiosity and sustain it to a great extent. I hope that the drama, if enacted, will have a magical hold on the audience. The background is historical. The central action springs out of Akbar's commander, Mansingh's infatuation for Durgavati, the daughter of King Chandelu, who detests him and loves King Gondu, the ruler of Non-Aryan tribes living in Gadamandalam (Central Provinces). The incidents are highly thrilling, and the scenic division is happy. The first scene of the drama introduces us to the heroine and her waiting maid, and the former buys the photo of King Gondu, detesting all others; and shortly afterwards she makes a garland of flowers to decorate the photo, thus evincing her sincere devotion to King Gondu. In the second scene, we are introduced to the far-famed, yet jealous, Man Singh, who thinks high of himself and regards himself as the only towering personality in Akbar's Kingdom, may, in In
Thus scene follows scene in quick succession, ar
sequently the interest is roused and maintained
flagging; thereby full play is given to the ir
Also the dramatist has taken great pains for th
ment of the characters introduced and, as far
their speeches have been clothed in suitable lar
few verses are to be found and prose is given n
in the drama.

Durgavati is a simple, pious and noble young princess, remarkable for her high accomplishments. She is a source of happiness to her old but zealous father. She loves Gondu above all, though he is the king of the Non-Aryans, fascinated by his noble and virtuous qualities. She has the finest chance to marry Man Singh; may, Man Singh places all his fortunes and even his power at her feet: She kicks them all along with Man Singh and does not change her mind. Though she is in prison, she still hopes that her lover would came to her rescue. Her daring and enterprising spirit is well evinced by her defient answers to Man Singh and by her attemt to save an unknown young prince when the Non-Aryans are about to offer him as a sacrifice at the altar of Kali. Thus she can be ranked with the great and pious women of India.

The next important character that has a powerful hold on the mind of the reader is Durmukha, the villian of the drama. He is by birth a Non-Aryan and a subject to Prince Gondu. The refined rule of Gondu prohibiting all human sacrifice, and the help rendered by King Chandelu to Gondu in this respect, are not to his taste: and he therefore deserts his king, and becomes a faithful confident to Man Singh, the bitter enemy of Prince Gondu. It is one of the divices of Durmukha to present the photo of gavati to Man Singh, who gets highly enamoured of uty and therefore sends him to her father with a demanding his daughter in marriage. Her father o so. The villain, then, putting his King in opportune moment, sends him to Delhi as a d, next, disguising himself as a Yogi, has in conveying Durgavati—after cunningly r into a swoon—to the prison in Jaipur, where them was.

The most prominent character who plays a very important part in the drama and whose presence turns the otherwise tragic close into a comic or happy one, is Susarma, who is an intellectual giant and also at the same time a practical genius. A Brahmin by birth, he is the minister of King Gondu. He wonders in his country, in different guises to see whether the people are duly carrying out his master's behests. In the drama he appears as a minister, as a Fakir, and as a Rajaput Intellectually, he is more than a match for Durmukha. When his King does not return, he readily conjectures, and rightly that his King has been taken away by the villain as a prisoner to Delhi. He goes to Man Singh as a Fakir and talks to him and behaves in a peculiar manner defeating even the slightest cause for suspicion. Even in the presence of Durmukha, he encourages Man Singh to get King Gondu from Delhi to Jaipur and to kill him in order that Man Singh might look better in the eyes of Durgavati. While conducting the prisoner to Jaipur, Suserma, one night—unnoticed by the sleeping Durmukhi—Skilfully sets his King free, who, immediately afterwards hastening to the prison of Durgavati, (following the advice of his minister), rescues her. Thus we have a happy close, which is the outcame of Susarma's untiring and fertile mind.

I hope that this historical remance will be much favoured by the public, especially by the literate.

S. V.G . H. School,
Maruter,
8-2-1027.

B. V. NARAYANA, B.A., L.T.,

ఉపోద్ఘాతము

ఈనాటకము కేవలము చరిత్రాంశములను గుఱించి వ్రాయఁబడినది

భరతభూమియొక్క మధ్యరాష్ట్రమున నర్మదానదీతీరంబు నంగలజబల్ పూరునకు నిరువది మైళ్ళ దూరమున నొకచిన్న నిర్జన ప్రదేశముకలదు. అచ్చటికి వెళ్లినబాటసారులందఱు నందుగలదుర్గా దేవిసమాధిని మహాభక్తితో జూచి యీశూరవనితను గుఱించి పూజ కభావమును వహించెదరు. ఇప్పటికిని చరిత్రాంశ శోధకులు అచ్చటికి పోవఁగనే పూతచారిత్రలగు లలనా మణుల ధీరకృత్యములచే భూయిష్ఠమైన పూర్వకాలము వారిజ్ఞప్తికిరాకపోదు. ఈరసపుత్రరాణియగు దుర్గావతి స్వగౌరవాభిమానరక్షణమునకును, స్వజనమానసంరక్షణమునకును హిందూదేశ స్వాతంత్ర్య నిర్మాణమునకును తనప్రాణము లర్పించి వీరమాతయనియు, వీరపత్నియనియు, వీరవనితయనియు, ఖ్యాతివహించెను.

దేశచరిత్రలందు జోనాఫ్ ఆర్కు అనుపరానుదేశపుస్త్రీయొక్క పరాక్రమము నెంతయోవర్ణించియున్నారు. మఱియు, రోమనుసామ్రాజ్యమునకు జేరిన సైన్యముల నెదిరించి సమయించిన బొడిషియా చైదములు ఆంగ్లేయదేశచరిత్రకారులు మిక్కిలియభినందించియున్నారు. కానిశౌర్యాదార్య గుణభూషలగు రసపుత్రస్త్రీరత్నములు మన హిందూదేశమున నొనర్చిన మహత్కార్యముల మనదేశచరిత్రలందు వ్రాయకుండుట కడుశోచనీయము. ఇట్లురసపుత్రరాణులలో నగ్రగణ్యయయి తనయొక్కయు తనప్రజలయొక్కయు స్వాతంత్ర్యమును కాపాడుటకై వీరస్వర్గమలంకరించిన దుర్గావతీచారిత్రమునకు మనహిందుదేశచరిత్రయందు ప్రాముఖ్యత జూపకుండుట కడుంగడు శోచనీయము. అట్లా(యాంగ్లేయ) చరిత్రకారులు తమసంకుచితభా

వములవెల్లడింపుచు వ్రాయనంతమాత్రమున నామెఘనతకు లోపముగల్గునా?

నేను నాచేతనయినంతవఱకు మఱొకసారి యీమె యమానుషకృత్యములనఁదగు మహత్కార్యములను లోకమునకు వెల్లడిసేయనెంచి, అబలాసచ్చరిత్రరత్నమాల, మహమ్మదీయమహాయుగము మున్నగుగ్రంథముల నాధారణముగాగైకొని ప్రదర్శనార్హములగు స్వల్పమార్పులతో రెండుభాగములుగా వ్రాసితిని. దుర్గావతీపరిణయము వఱకును దుర్గావతియనుపేర మొదటిభాగమును మోదాంతముక్రిందను. మిగిలినకథాభాగమును. గడామండలవినాశనమను (Fall of gondvana) నామాంతరముగల వీరదుర్గయనుపేర రెండవభాగమును విషాదాంతముక్రిందను వ్రాసితిని.

ఇది నాప్రథమ ప్రయత్నమగుటచే లోపంబులుండవచ్చును. వానిని ప్రాజ్ఞులు మన్నింతురుగాక యనివేడికోలు.

ఇట్లు,
గ్రంథకర్త.

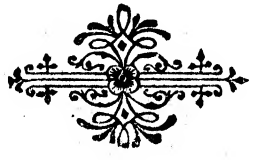

మహారాజపోషకులు

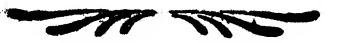

1 మ,, రా,, రా,, శ్రీశ్రీ రాజా వెంకట్రామయ్య అప్పారావుబహదర్ జమీందార్ వారు మిర్జాపురం ఎస్టేట్సు నూజవీడు.

2 మ,, రా,, రా,, శ్రీశ్రీరాజా వెంకటాద్రి అప్పారావుబహదర్ జమీందారువారు, వుయ్యూరు ఎస్టేట్సు నూజవీడు.

3 మ,, రా,, రా,, శ్రీశ్రీ కర్రి చినవెంకటరెడ్డిగారు, రంగూన్ జనరల్ మర్చంటు అండు కమీషన్ ఏజంటు రంగూన్.

4 మ,, రా,, రా,, శ్రీశ్రీ సత్తి వెంకయ్యగారి కుమార్ళు కామిరెడ్డిగారు మారిటేరు.

రాజపోషకులు

1 " శ్రీరాజా బొమ్మదేవర సత్యనారాయణవరప్రసాద్ బహదర్ జమీందారువారు ఆఫ్ సాత్ వల్లూరు.

2 " శ్రీజంపన సుబ్బరాజుగారుప్రొప్రైటర్ చినఎండ్రకొలనుఖండవల్లి

3 " శ్రీపెనుమెత్స సీతారామలాజుగారు ల్యాండులార్డు, అలమూరు.

4 " శ్రీమత్ తిరుమల వెంకట శ్రీనివాసాచార్యులుఅయ్యవార్లంగారు సీనియర్ ప్రొప్రైటర్ పెంటపాడు.

5 " శ్రీమత్ కిలాంబి శ్రీనివాస వెంకట వరదాచార్యులయ్యవార్లంగారు సీనియర్ ప్రొప్రైటర్ సంగాలఅగ్రహారం పెంటపాడు

6 " శ్రీమత్ యం. యస్. అవతారంగారు ల్యాండులార్డు పెంటపాడు

7 " శ్రీపెనుమెత్స సీతారామరాజుగారు ల్యాండులార్డు అజ్జరం.

8 మ।రా।రా।శ్రీకొమ్ము కిరీటిగారు ల్యాండులార్డు ఏలూరు.
9 " శ్రీభారతం సూర్యనారాయణగారు. ఎల్. ఎమ్. పి. ఖండవల్లి.
10 " శ్రీఆనిమిళ్ళ చినవెంకటశాస్త్రిగారు. ల్యాండులార్డు కాకరపర్రు.
11 " శ్రీకోనాల జగ్గన్నగారు ల్యాండులార్డు పెనుగొండ,
12 " శ్రీనందికోళ్ళ గోపాలరావుగారు, కాకినాడ.
13 " శ్రీపినిశెట్టి లక్ష్మణస్వామినాయుడుగారు మేనేజింగుపార్టనర్. నూరుతి సినిమా పాలకొల్లు.
14 " శ్రీపసుదాల వెంచయ్యఅండ్ సన్సువారు. జనరల్ మర్చంట్సు పాలకొల్లు.
15 " శ్రీపటూరి నారాయణస్వామిగారు జనరల్ మర్చంట్సు నర్సాపురం.
16 " శ్రీకానుమిల్లి సర్వారాయుడుగారు తాలూకాబోర్డుపెసిడెంటు, కొవ్వూరు,
17 " శ్రీఅల్లూరి చినసత్యనారాయణరాజుగారు. అప్పనపల్లి.
18 " శ్రీనెక్కంటి దొరయ్యగారు, ఆచంట.

పోషకులు

1 " శ్రీవేపా కామేశంపంతులుగారు తహసిల్దారు, చింతలపూడి
2 " శ్రీమోతే గంగరాజుగారు. విస్సన్నపేట
3 " మోతేనారాయణరావుగారు,
ఎం. ఎల్ .సి. } గుండేపల్లి
4 " మోతే నరసింహారావుగారు, } జమీందార్లు,ఏలూరు
5 " మోతే కృష్ణారావుగారు,
6 " గుడిమెట్ల వీరెడ్డిగారు. మర్చంటు మాట్లేరు.
7 " గుత్తా వెంకయ్య చౌదరిగారు. మేనేజింగుపార్టనర్ శ్రీపాండురంగ సినిమా. ఏలూరు.
8 " శ్రీడాక్టరు కోకా అవధానులరావుగారు మచిలీ.

9 మ।రా।రా। చింతా చినసోమిరెడ్డిగారు ల్యాండులార్డు. మాట్లేరు.
10 " జవ్వాది వెంకయ్యగారి కుమారుళ్ళు లక్ష్మయ్యగారు. యూనియన్ బోర్డు ప్రసిడెంటు పెనుగొండ.
11 " తాడిమేటి విశ్వనాధంగారు l. m. p పెనుగొండ.
12 " సి. హెచ్ వెంకటనుబ్బారెడ్డిగారు మాట్లేరు.
13 " మునమూర్తి శోభనాద్రిగారు. మర్చంటు ఆచంట.
14 " చిర్ల నుబ్బిరెడ్డిగారు. మునసబు మాట్లేరు.
15 " మానెం కృష్ణమూర్తిగారు. పెనుగొండ.
16 " పెన్మెత్స రాజగోపాలరాజుగారు ల్యాండులార్డు అజ్జరం.
17 " కాకర్ల సత్యజిహ్మానందరావుగారు. నర్సాపురం.
18 " యర్రా చినరామయ్యగారి కుమార్లు వీరరాఘవరావుగారు ల్యాండులార్డు ఉప్పలూరు.
19 " కలిదండి వెంకటార్మరాజుగారు. ల్యాండులార్డు శృంగవృక్షం.
20 " కొచ్చర్లకోట వెంకటార్యుడుగారు. ల్యాండులార్డు కలవలపల్లి.
21 " చుండూరి పానకాలరావుగారు మర్చంటు పాలకొల్లు.
22 " కొవ్వూరి భాస్కరరెడ్డిగారు. పార్టనర్ రైస్‌మిల్లు నిడదవోలు.
23 " కలిదిండి వెంకటరాజుగారు ల్యాండులార్డు వెదురుకేశ్వరం.
24 " పనారసనగోవిందరావుగారు. మేనేజర్ నరభిరాం పెనిపోలసానపల్లి.
25 " కాకరపర్రి సుబ్బారావుగారు. కమీషను వీజంటు తీపర్రు.
26 " పేరాబత్తుల నాగన్నగారు అంబాజీపేట.

27 మ॥రా॥ చిట్టూరి ఇంద్రయ్యగారు, ప్లీడరు. నర్సాపురం.

28 " గుడిమెట్ల వెంకటరెడ్డిగారు, ల్యాండులార్డు వెలగలేరు.

29 " కాపవరపు వెంకటచలంపంతులుగారు తహసిల్ దారు పెంటపాడు.

30 " చేకూరి జగన్నాధరాజుగారు నిడదవోలు.

31 " టి. జి. బంగారుస్వామి సెట్టిగారు. రాజమండ్రి.

32 " వి. నరసింహారావు నాయ్డుగారు p. w. D Overseel మారుటేరు.

సహాయులు

---

1 " నల్లపరాజు వెంకట్రాజుగారు ప్రెసిడెంటు పంచాయితీకోర్టు శృంగవృక్షం.

2 " మధిర లక్ష్మీనరసింహంగారు క్లార్కు-సబ్ రిజిష్ట్రార్సుఆఫీసు ఉండి.

3 " కోడూరి సూర్రాజుగారు క్లాత్ మర్చంట్సు పెనుగొండ.

4 " పరదా పైడన్నగారు గోల్డు స్మిత్ పెనుగొండ.

5 " మన్నే సత్యనారాయణమూర్తిగారుల్యాండులార్డు కొడమంచిలి.

6 " కొండూరి నారాయణరావుగారు మర్చంటు, ఏలూరు.

7 " భోగవల్లి సీతన్నగారు. తీపర్రు.

8 " పఠానేని సూరయ్యశాస్త్రిగారు, వెలగదుర్రు.

9 " తాడి వెంకటస్వామిగారు. ల్యాండులార్డు పెనుగొండ.

10 " కొల్లూరి సత్యనారాయణగారు, ల్యాండులార్డు, పల్లంకుర్రు.

11 " పి. కోటప్పనాయుడుగారు. P. W. D ovarseel భీమవరం.

12 " చిర్ల జగ్గిరెడ్డిగారు, మార్టేరు.

ఇందు వచ్చు పాత్రలు

పురుషులు.

1 గోండురాజు—కథానాయకుడు (గడామండల సంస్థానాధిపతి)

2 సుశర్మ—గోండురాజుమంత్రి (బ్రాహ్మణుఁడు)

3 మానసింహుఁడు—జయపురమునకురాజు. (అక్బరుసేనానాయకుఁడు)

4 దుర్ముఖుఁడు—మానసింహుని దుష్టస్నేహితుఁడు.

5 చందేలురాజు—దుర్గావతితండ్రి.

6 బుద్ధిసాగరుడు—చందేలునిమంత్రి.

7 భైరవుఁడు—అనార్యుఁడు.

8 సిద్ధీఖాన్—దుర్ముఖునినౌకరు

12 నలుగురు అనార్యులు.

13 రాజకుమారుఁడు—దుర్గాదాసు.

స్త్రీలు.

1 దుర్గావతి—కథానాయిక (గోండురాజుభార్య)

2 పద్మరాణి—దుర్గావతితల్లి

3 వనజాక్షి—వేశ్య

4 మధురిక—దుర్గావతిచెలికత్తె

5 చిత్రకారయువతి.

ఈనాటకమును ప్రదర్శింపఁగోరువారు నాలిఖితపూర్వకమైన యనుజ్ఞపొందనిదే ప్రదర్శింపరాదు.

శ్రీ

శ్రీరస్తు.

దుర్గావతి

నాంది.

శా॥ క్షీరత్నాకరు కూర్మిపట్టినరసన్ ; జెల్వారుచుండంగనా
క్షీరాంభోధి తరంగమాలికలపై ; శేషాహిపై మేనునిం
పారంజేరిచియుండి భక్తులను న ; త్యంతంబునుంబ్రోవఁగాఁ
గారుణ్యంబునఁ జూచుశౌరి కృపతోఁ ; గాచున్ నభాస్థారులన్।

ఉ॥ క్షీరఘువంశవారినిధి ; శీతలధామని దివ్యనుందరా
కారుని దీనరక్షకుని ; కంజదళాక్షుని దుష్టదైత్యసం
హారుని, నీలదేహుని గు ; ణాఢ్యుని రాముని ప్రీతితోడనే
గోరుదు సీనభానదుల ; కున్ దయసేయఁగ నిష్టసంపదల్.

—•—

దుర్గావతి.

ప్రథమాంకము—మొదటిరంగము.

స్థలము:—పూలతోట, కాలము:—ఉదయము.

ప్రవేశము:—దుర్గావతిలతాగృహమున పూవులు గుచ్చుకొనుచు ప్రవేశించును.

దుర్గా—

ఉ॥ కమ్మనివాసనల్ నలు మి ; గంబులజిమ్ముచు దామము ల్వచి
త్రిమ్మగుపెక్కువర్ణముల ; రమ్యతరంబయి చూచువారినే
త్రిమ్ములకున్ విమోదమును ; దాల్చెడువారిమనమ్ములందుమో
దమ్మునుగల్గఁజేయునుగ ; దావ్రికృతింబొగడంగ సాధ్యమే?

ఆహా! వీమిళీ ఈవివిధవర్ణనవికసితపరిమళబహుపుష్పశోభితదామము! ఎంతయు మనోజ్ఞమై యిలరారుచున్నదే! ప్రకృతిసౌందర్యమే సౌందర్యము. వర్ణనాతీతము. ఎట్టికృత్రిమసౌందర్యమైనను సహజసౌందర్యమంతహృదయానంద కరమై యింపుసొంపు నయనాంబుజములకు పెలయింపఁజాలునో? ప్రకృతి చిత్రకారుఁడు తనవసంతనుహృత్తులకంబుబోత్సహింప నవనీతలఫలకంబున నెట్లుచిత్రించు చున్నాఁడు. ఈతని

కళాభిరుచి యెంతయు కొనియాడఁదగినది. శిశిరగ్రీష్మహేమంతాదినృపులకు నీచిత్రకళాభిరుచి ముఖ్యమని బోధించుటకుఁగాను గాఁబోలును మిక్కిలివృద్ధిఁ జేయుచున్నాఁడు. కళలను వృద్ధిబొందింపనిరాజు వివేకహీనుఁడుగాడె! వసంతుఁడే రాజు. ఆతనిచిత్రకళాభిరుచి యెంతయుఁగొనియాడఁదగియున్నది. ఆతనిరాజ నీతియేనీతిరాజము. ఆతనిపరిపాలనాశక్తి యత్యద్భుతము. ప్రజలకుఁదగినంత స్వేచ్ఛనొసఁగి యనురాగఖడ్గమును హస్తమునధరించి ప్రజానురంజకుఁడై దుష్టనిరహ శిక్షణంబు నొనర్చుచుఁ బాలనమొనరించు చున్నాఁడు.

(మధురిక చిత్రకారయువతితోఁబ్రవేశించును.)

మధు—చెలీ! యీమెయే మొన్ననేఁజెప్పిన చిత్రకారయువతి. ఈమెయొద్దఁ బెక్కుచిత్రపటంబు లున్నవి. యువతీ! మానెచ్చెలికిచిత్రకళాభిరుచి మెండు. నిన్నుఁ బిలిపింపుమని నన్నెన్నిదినముల నుండియో యడుగుచున్నది. నీవు తెచ్చిన పటములను జూపుము. (చిత్రకారయువతి పటములను దుర్గావతి చేతికిచ్చును.)

దుర్గా—ఎంతయుఁ బాగుగాఁజిత్రింపఁబడియున్నవి. (అనికొన్ని పటములను జూచును.)

మధు—ప్రస్తుతము నుండరులైన యవనీతలనృపనందనుల చిత్రపటములు లేవా?

చిత్ర—అమ్మా! లేకేమి. (అనికొన్నిపటములుతీసియిచ్చును.)

దుర్గా—(కొన్నిజూచి యందొకపటముఁదీసి) యువతీ! ఈచిత్రమెవ్వరిది?

చిత్ర—అమ్మా! సకలరాజ పుత్రకులాలంకారుఁడై, సమదచతురంగబల సమన్వితపరిపంథిచమూభయంకరుఁడై, సమస్తదుర్బలభారతీయ స్వాతంత్ర్యపునరుద్ధారకుఁడై యశేషశేముషీవిభవసంపన్నుఁడై చిత్తూరుపురాధీశుఁడై యలరారు ప్రతాపసింహరాణావారు.

దుర్గా—అవును. ఈతనికాపేరెంతయు నొప్పియున్నది. (అనిమరియొక పటమునుదీసి) యువతీ! ఈపటము ఢిల్లీపురేశ్వరుఁడగు నక్బరు పాదుషాహిదా? (తలపంకించి యద్దాని క్రిందనుంచి మరియొకపటముఁ దీసి) ఈపటమెవరిది చెపుమా!

చిత్ర—అమ్మా! సూరిజనస్తవనీయుండును, నప్రతిమానసుందరరూప సౌకుమార్య విలసితగాత్రుండును, వైరిజనభయంకరుండును మహామహిమోపేతుండును, జయపురాధీశ్వరుఁడును నగు మానసింహరాణావారు.

దుర్గా—(మందహాసముతో) ఎట్టివాఁడైనను నెక్కువవర్ణించుట మీవారిలక్షణముగాదె? మానసింహుఁడితఁడేనా? (హేయభావముతో) తనసోదరీమణుల నామ్లేచ్ఛాధములకొసఁగి తానుమహమ్మదీయసేవకుఁగుదిరి యప్రతిమాన శౌర్యధైర్యగాంభీర్య యుక్తరాజపుత్రకుల గౌరవ విధ్వంసకుఁడగు నమానుషసింహుఁ డితఁడేనా? (అనిపటమును క్రిందఁ బడవైచి వేఱొకపటమునుఁదీసి యెడమచేతఁ బట్టుకొనిపటము వంకఁజూచి) ఆహా! ఏమి? ఈతనిసౌందర్యము?

సీ. పూర్ణచంద్రునినైనఁ ౨ బోరగెల్వఁగఁజాలు
ముద్దుఁగుల్కెడివీని ౨ మోముసౌగు
కొదమతుమ్మెదదండు ౨ నదలింపఁజాలెడి
నిడుపగువీని పె ౨ న్నెరులకాంతి
తెలిదమ్మిదళములఁ ౨ జులకనఁజేసియుఁ
గొమరొందువీని నే ౨ త్రములతీరు
నిద్దంపుటద్దాల ౨ నెక్కసక్కెములాడు
తళతళలాడు చె ౨ క్కెళులచెల్వు

గీ. అరుణబింబముఁబోలు నీ ౨ యధరమరయ
వెలయసింగిణివిండ్లగు ౨ వీనిబొమలు
ఔర! యిటువంటిరూపమెం ౨ దైనఁగలదె
మూఁడులోకంబులను ముంచు ౨ మోహవార్ధి.

ఓయువతీ! ఈపటమునందు లిఖింపఁబడిన సర్వాంగసుందరమైన చిత్రమెవ్వరిది? యథార్థము వక్కాణింపుమా.

చిత్ర—అమ్మా! సత్యము వక్కాణించుచున్నాను. ఈసకల సద్గుణసమన్విత సమస్తరాజ కులావతంసుఁడు, అప్రతిమానప్రతిభాశాలి, సకలవిద్వజ్జనస్తవనీయుఁడు, గడామండలసంస్థానాధీశ్వరుఁడునగు (గోండు) ప్రభువర్యుఁడు. ఇమ్మహనీయుఁడిప్పుడు విశేషబలసమన్వితుఁడై యశేషరసపుత్రసహాయుఁడై వెలుగొందుచున్నాఁడు.

దుర్గా—యువతీ! ఈచిత్రపటములలిఖించిన చిత్రకారునిహస్తనైపుణ్యమెంతయు కొనియాడఁదగి యున్నది. ఆచిత్రకారుఁడెవ్వఁడు చెపుమా?

చిత్ర—ఆతండు నా.....(అనియర్థోక్తి)

దుర్గా—అటులా? ఇంతచిత్రకళాభివృద్ధి నెనరించినవానిని బహుమానించుట యెంతయు సమంజసము. మధురికా! నీవీమెనుదీసికొనిపోయి యొకకాసిచ్చి మానాయనగారియొద్దకుఁ గొంపోయి యాయనచేతగూడఁ దగినబహుమాన మిప్పించి పంపివేయుము. యువతీ! నూతనముగా నేవియైన నిఁకపైవ్రాసిననాయొద్దకుఁదెమ్ము. తగినబహుమాన మందఁగలవు.

చిత్ర—అమ్మా! మీదయ మాపై నుండుటదియే చాలును. సెలవు (అనినమస్కరించి మధురికతో నిష్క్రమించును.)

దుర్గా—(పటమునుపరిశీలింపుచు) ఆహా! ఏమి? ఈలావణ్యము!

మ. నగవా, శారదశుభ్రచంద్రికలనై ౨ నన్ గెల్వగాఁజాలు నా
సొగసొనుగ్గులఁ దేరియున్నకురులా, ౨ నూడించుభృంగాళినె
మ్ముగమా, యిమ్ముగవిచ్చుఁ దామరనువే ౨ మించున్ శరీరంపుసో
యగమా, మించులకాంతిమించుఁదరమే ౨ యందంబువర్ణింపగా?

ఏమి! ఈతనిసురూపలావణ్య వైభవము. గీర్వాణాంధ్రకవితా పితామహులందఱును సౌందర్యమందధికులని జయంతవసంతనలకూబరమన్మథాదులను వర్ణించుట చదివియుందుము గాని వారినెన్నడుఁ జూచియుండలేదు. ఈప్రత్యక్షప్రమాణమునుబట్టి యట్టివారుండుటలో నాశ్చర్యములేదు. ఈతనిమనోహరాకారము నెంతజూచినను తనివితీరకున్నది కదా? ఈతనిఁజూడఁగనే నామదియేలకో యాతనియందదృఢముగానాటినదే! ఈతనినిజరూపసందర్శన భాగ్యంబున నయనాంబుజంబులెప్పటికి వికసించి ధన్యత గాంచునో?

ఉ. ఈనుకుమారుఁడీసదయుఁ ౨ డీజగదేకమనోహరప్రభా
భాసురమూర్తి యీయవని ౨ పాలకతారకరత్నమిక్షుబా
ణాసనుబోలుసుందరుఁడ ౨ నంతయశోవిభవాఢ్యుఁడీనృపా
గ్రేసరుఁజెట్టఁబట్టియు సు ౨ ఖించెదుభాగ్యము నోచియుంటినే.

(కొంచెమాగి విముఖత్వమున) మనమా! నీవెంత యవివేకివి! (గోండు) నృపతియనార్యుడే? నీవార్యకులసంజనితవే? కులహీనునివరింప నిచ్ఛగింతువా? కులహీనుని వరించుట పరిహాసమునకు నపకీర్తికి మూలము కాదా? ఇట్టియకార్యము నీకేల? వేఱొకనివరింపరాదా? (ఆలోచించి నిట్టూర్పువిడచి) కులహీనుఁడే యగుఁగాక యీహిందూస్థానమున నుత్తమక్షత్రియులనిపేరు వడసినవారిలో గుణరూప సంపదల నాతనిఁబోలిన వారుకలరే? గుణంబులకన్నఁ గులంబుమిన్నయే? సత్కులజుఁడయ్యు గుణహీనుఁడు యశోహీనుఁడునగు వానివరించి యిడుమలగుడుచుటకంటె గుణరూపశీల సంపదల నసమానుఁడగు వానినేవరించి సుఖింపరాదే? అనియనుకొనుచు పూలసరులు గ్రుచ్చుచుండును.)

(చండేలుఁడు పద్యమునుచదువుచుఁ బ్రవేశించును.)

చండే—అకటా! భారతమాత.

సీ. చాణక్యనీతిని శ జగతినేలినచంద్ర
గుప్తాదిమార్యుల శ కూర్మితల్లి
వరహింసయధ్వమని శ వర్ణించిదయనేలు
నలయశోకాదుల శ యనుఁగుమాత
జాతీయపరవిద్య శ శాఖాభివర్ధనం
డౌహార్షవర్ధను శ నరయుజనని
నిరుపమానస్వరాజ్య శ నిర్మాణదక్షుఁడౌ
పృథ్వీరాజేందుని శ ప్రియతరాంబ

గీ. నీవుకటకటా! నేఁడెట్టి శ నీచమతుల
నెట్టిమార్ఖులఁగులటల శ నెట్టెమాన
హీనులఁ గనినావుజనని శ హేయమైన
యెట్టిదురవస్థగల్గె ని శ వ్వట్టునందు.

మాతస్థితియట్టులుండ భారతీయసోదరుల దుస్థితి చెప్పఁ బలవిగాకున్నది. అయ్యో! భారతీయసోదరులారా! మీమూలమున మీదేశము, మీ జన్మభూమి యెట్టిస్థితిలోనికి వచ్చినదో గమనింపుఁడు. ఏపరిదేశమునఁ బరాక్రమ సంపన్నులగు రామబలరామాది నుతకీర్తియుల కాలవాలమో, ఏదేశము సకలశాస్త్రపురాణేతి హాసవిద్యాపారంగతులగు వ్యాస వాల్మీకాది ఋషిపుంగవులకు నిలయమో—ఏపుణ్యభూమి యనుప మానధీశక్తి సహితరాజ్యతంత్ర కుశలులైన చాణక్యయుగంధరాది మంత్రిసత్తములకుఁ బట్టుఁగొమ్మలమో, అట్టిదేశరాజమిప్పుడెట్టి హీనస్థితి లోనికివచ్చినదోచూచితిరా? అనాటిమహాతేజమూ? నశించె—బ్రహ్మ తేజమా, క్షీణించె—భక్తియా, హృదయములఁగతించె—అన్యదేశ ములకు గురుస్థానమై విద్యలబోధించుశక్తియా బోగొట్టుకొని బుద్ధులు

గ్రహింపవలసివచ్చె—చూచుచుంటిరిగా మీసోదరులుచేయు నరహత్యలు. వానినిఁగాంచుచు మీస్వబోధింపరేల? నరబలినిచ్చినఁగాని దేవి సంతసింపదా? జీవహింసకాదేవి సంతసించునని తలంచితిరా? అదివట్టి పొరపాటు—

చం. అరయఁగసర్వధర్మముల శ యందునహింసపరిధానమంచుఁగా
వరమునమానవాళివడి శ బట్టికరంబును నిర్దయాత్ములై
ధరబలినిచ్చిమద్యమున శ దత్పలలంబు నివేదనంబుగాఁ
జరుపుచునుండిరే యకట! శ శక్తిసమార్చన మూఢచిత్తులై.

"అహింసావరమోధర్మః" యని కదా ఆర్యుల ముఖ్యాభిప్రాయము. అట్టియుత్కృష్టమగు ధర్మమును మరచి యనార్యసంసర్గదోషమున పాపజనకములైన దురాచారముల నవలంబించి యధోగతిపాలగుచుం టిరిగదా? (అనియించుకనడచి) అల్లదేయుద్యానము. సకలకళావిశార దయగు నభినవశారద నేటియుదయమున నీవనికివచ్చియుండును. ఆమెయేమిచేయుచున్నదో చూచియటుపైన గృహాంబున కరిగెద (అని కొంచెమునడచి పొదరింట దుర్గావతినిఁజూచి) అదేనాముద్దులతల్లి యూ లలితాగృహమునఁ బూలసరులు గుచ్చుకొనుచున్నది. (అనిసమీపించి) అమ్మా! నీవిచ్చటనొంటరిగా నుంటివమ్మా? నీచేతులుగందునేమో నీవే యీదండల గుచ్చుకొనసేల? నీచెలులు గుచ్చిపెట్టమనిరా?

దుర్గా—నాయనగారూ! ఇదినాకుఁగొత్తగాదు. ఎల్లప్పుడు ను నాదేవీపూజకుఁ గావలసిన హారములన్నియు నేనేగుచ్చికొందును. పూవులుగుచ్చినంతమాత్రమునఁ జేతులుగందిన శరచాపాదికరుల దీర్ఘకరవాలంబుల ధరించుకెట్లు?

చండే—(పక్కనున్న పటములనుజూచి) ఇవిరాజపుత్రులపట ములే? ఉచితజ్ఞులు నీకొక్కడివమ్మా! (ముందుగలపటమును పరిశీ

లించి) దీనినిముందు బెట్టుకొంటివి. ఈచిత్రమందలి పురుషుఁడు నీకు నచ్చెనాయేమి? ఈతఁడనార్యుఁడు.

దుర్గా—నాయనగారూ! ఒకచిత్రకారయువతి యమ్మదెచ్చినది. ఈచిత్రకారుని హస్తనైపుణ్యమెంతయు కొనియాడఁదగినది. ఇటు చూడుఁడు (అనిగోండు చిత్రముఁజూపును.)

చందే—తల్లీ! అదియే యడుగుచున్నాను. ఈచిత్రము నీ మనంబపహరించెనా?

దుర్గా—నాయనగారూ! ఈచిత్రము తక్కుంగలచిత్రంబులన్నిటికన్న నతిరమణీయంబుగ చిత్రించుటంజేసిమీకుఁజూపితిని. ఆమెకు మీచే బహుమానమిప్పింపుమని మధురికనిచ్చి మీకడకంపితిని. ఆమె మార్గము వేరయినది కాబోలును. మధురిక మీకొఱకైయందు వెదకుచుండును. అచ్చటికేగుదమురండు.

(అనియిద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

రెండవరంగము-స్థలము:-విశ్రాంతిమందిరము.

కాలము:-సాయంకాలము-ప్రవేశము:"మానసింహుఁడు:

పుస్తకధారియై.

మా-చ. సకల జనానురంజనము ౫ సత్యము, శౌచము, మంత్రిగోపనం
బ, కృపణవృత్తి దక్షత, ధ ౫ నార్జితశీలత, భోగ,మీగి, నా
స్తికఖల సంగవర్జనము, ౫ శిష్టవిధేయత, దుష్టనిగ్రహం
బకుటిలభావ,మింద్రియజ ౫ యంబు,గుణంబులుభూమిభర్తకున్.

ఇయ్యది రాజనీతియఁట !

చ. ధరణిపుచక్కఁగట్టెదుర ౫ దక్కిపిఱుందును గాని యట్లుగా
నిరుగెలనన్ దగంగొలిచి ౫ యేమనునో యెటునూచునొక్కొ యె
వ్వరి దెసనెప్పుడే తలపు ౫ వచ్చునొ యీతని కంచుఁజూడ్కిను
స్థిరముగఁ దన్ముఖంబునన ౫ సేర్చుచు నుండుట నీతి కొల్వునన్.,ది

ఇయ్యది భృత్యనీతియఁట ! అహహా! ఇయ్యవి నీతిరాజములట ! ఇట్లు భృత్యులు ప్రవర్తింపవలెనఁట ! రాజధర్మములయందలి న్యాయము పరిశీలించుట దుష్కరము. అయ్యది యేలికచిత్తవృత్తి ననుసరించియు, దేశకాల పాత్రానుకూలంబుగను సమర్థనీయంబైయుండు. అయ్యది శిష్టమో, దుష్టమో, న్యాయమో, యన్యాయమో,మాన్యమో, హైన్యమో—వంద్యమో నింద్యమో—యిట్టిదని నిర్ధారణము సేయుటకు యిప్పటి ధీవిశారదులకైన దుష్కరము,

ఇట్టి రాజనీతి నెఱింగి ప్రవర్తించుచునే తదీయకులానుశృతంబగు నన్యమతద్వేషమును విడనాడి, జాతిమతవైషమ్యముల ప్రజలలో నుండనీక, మది స్వకులాభిమానంబును జొరనీక, సమబుద్ధి హిందూ మహమ్మదీయ ప్రజానురంజకుండై యాసేతుహిమాచలపర్యంతంబు నుంగలహైందవసామ్రాజ్యమును నేకచ్ఛత్రాధిపత్యముగా నేలుచుండెనే యీయక్బరు పాదుషా.

ఆ ! నాపినతండ్రిగా రయిన భగవాన్ దానుగా రేమిచేసిరి ? ఇట్టివాఁడు కావుననే యక్బరు, గోల్పోయిన హైందవస్వాతంత్ర్యబీజమును మరల నార్యావర్తంబున నాటుటకై హిందూమొగలాయి సమ్మేళనమవశ్యమని నామేనత్త నాతని కిచ్చి వివాహమొనర్చెనుగాదె. అప్పటినుండియే మేమన్నను నాపినతండ్రిగారనినను చక్రవర్తికి మిగుల గౌరవము. ఈసంబంధమువలననే నేననిన నాతండ్రియనిన రాజలోక మెల్ల గడగడ లాడుచుండును.

సీ, నాపేరు వినినంత ౽ నీపాదుషా భృత్యు
లందఱు గడగడ ౽ లాడుచుంద్రు
నన్ను జూచినయంత ౽ గ్రన్ననమంత్రులం
దఱు వందనంబులొ ౽ నర్చుచుంద్రు
ఏనుకనఁబడిన ? నెదురుగాఁ జనుఁదెంచి
కడు పాదుషాయును ౽ గౌరవించు
నాజయంబుల గాంచి ౽ రాజబంధువులెల్ల
ఈర్ష్యాభయంబున ౽ నెసగుచుంద్రు

గీ. ఏనొనర్చిన పనికడ్డు ౽ లెందులేవు
అరయ నాయాజ్ఞకెందును ౽ తిరుగులేదు
ఇట్టిసన్మాన మెవ్వరు ౽ నెన్నడైనఁ
బడయగల్గిరె యగ్బరు ౽ ప్రభువువలన?

ఇట్టి మాగౌరవమును మాయధికారమును జూడలేకయే గదా మారసపుత్రులలో ప్రతాపసింహాదులు గొందఱిందలి పరమార్థము నెఱుంగఁజాలక విపరీతవ్యాఖ్యాతలై మేమెల్లరము వర్ణసంకరము చేయుచున్నామని యెల్లచోట్ల సాటించుచున్నారు. వారు వదలినమాత్రమున మాకు లోపముగల్గునే! కుక్క మొఱిగిన మాత్రమున జంగము పరపతి పోవునా ? విస్తారభారతభూరి సామ్రాజ్యశాసననిర్మాణధుకీణుండగు నక్బరు చక్రవర్తి నంతవానిని మామకయిష్టానుసరణముగా నరచేత నిడికొని కీలుబొమ్మవిధంబున నాడించుచున్నానే. నాకీదండనాధపదవి వచ్చుటకుఁ గారణము యుద్ధముల నేఁ జూపిన శౌర్యసాహసగాంభీర్యములే. ఈ నాశక్తికి కారణము వేరొండుకలదు. ఈరాజ్యములు పెక్కులు సంపాదించుట నాసాహాయ్యమువలననే.

ఇంత మహాధికారము నాహస్తములయందు కలదని మాత్రము సంతసింపరాదు. భృత్యుఁ డెన్నటికిని భృత్యుఁడే, ఎప్పుడు భూపాల

జలధరంబులు కరుణాపాంగ దృగ్వర్షంబు కురియకుండునో యానాడే యస్మదాదుల యధికారసస్యంబులు జీవనరహితములై నిర్మూలమై నశించును. పలుమాటలేల ?

గీ. ధనము ధాన్యముగలిగి సం ౽ తసమునొందు
దానుడు విభునియలుకకు ౽ దానుపాత్రుఁ
డైనిలచు నేని జెడును;నిం ౽ పైన తరువు
అశనిపాతంబు నను దగ్ధ ౽ మావిధంబు.

అప్రతిహతపరాక్రమశాలినై—నిరంకుశచండశాసనుఁడనై— అనన్యసామాన్యప్రజ్ఞావంతుఁడనై—సకల నీతిశాస్త్రకోవిదుఁడనై— అనివార్యబలసమన్వితుఁడనై — జయపురరాజ్యాధినాధుండనయ్యు దండనాధునిగ వీనినిఁ గొలువవలసి వచ్చెనుగదా— ఎప్పటికైన భారతమహాసామ్రాజ్యపట్టభద్రుని గావలె—అంతటి యదృష్టము. నాకు గలదే ? నాకుటుంబము ఢిల్లీ రాజకుటుంబమగునే—ఏలకాకుండును. ఏలకాదోచూచెదఁగాక—ఇప్పుడు నావంటి వానికి స్వాధీనముగాకున్న మరెవ్వరికగును ? సామ్రాజ్యమెట్టులైన గ్రహింపవలయు—...— ఉపాయమేదిసెపుమా (అనియాలోచించుచు దృష్టిగోడపైకి సారించి) ఏమి ? ఇందెవ్వియో క్రొత్తచిత్రపటంబులున్నవి. వీనినే కాఁబోలును దుర్ముఖుఁడు నేఁటియుదయమున తెచ్చితిననినుడివియున్నాఁడు. (దగ్గరకు బోయి దుర్గావతి పటమునుదీసి) ఆహా! ఈచిత్ర మేయువతీలలామదోగదా ? వహ్వా! అందమన్న నీమె యందమే యందము. నేనెందఱి రాచకన్నియలనో గాంచితిఁగాని యిట్టి బంగారుజీవప్రతిమను, ఇట్టిచంద్రవదనను, సర్వాంగసుందరిని నేనెందునుఁ గాంచి యెఱుంగను. ఈమె యౌవనసౌందర్యములు నాకనులకు పండువసేయుచున్నవి—ఆహా! ఏమి ? ఈనవలావణ్యసంపద.

సీ. నుగ్గునుగ్గు కురులా ! దువ్వివేసిన యర
విడిజారుమున్న వే ! ల్మునియుదనర
ఆముడిచుట్టున ! త్యంతసుందరమైన
పూలధామంబును ! పొలుపుమీర
నిటలంబు పైఱుడి ! నృత్యంబు శల్పుచు
కుటిలమౌముంగురుల్ ! కొమరు మిగుల
ముఖచంద్రమండలం ! బును నవ్వు వెన్నెలల్
కలయంగ నిలపైనఁ ! గాయుచుండ
కలువరేకుల బోలెడి ! కన్నులమర
కాంచనంబును నిరసించు ! గాత్రమొప్ప
నవ్యరోగణంబుల నెల్ల ! నతిశయించు
నీమి సౌందర్యమును మది ! నెన్నఁదరమె.

జన్మించినందుల కిట్టి యువతీమణినిఁ జేపట్టుటయే గదా సార్థకము. కావున, నీమెను జేపట్టి జన్మసార్థకఅముకొనెద. నేనిప్పుడే పోయి దుర్ముఖునివలన నీమె యెవ్వరో యెఱింగి తండ్రికి రాయబారమంపెద. (అని పోబోవుచు వినుట నభియించి) అదిగో ఫకీరు పాడుకొనుచు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

(గుణశర్మఫకీరువేషమున పాడుకొనుచు ప్రవేశించును)

మాన—ఫకీర్జీ! సలాం !

ఫకీ—సలాం.

మాన—అయ్యా ! సమయమునకు దయచేసితిరి. మీసంగతి నేటియుదయమునసే, నామిత్రుని వలన విని మీకొఱకై పంపఁబ్రయత్నించుచుంటిని.

ఫకీ—మానసింగుసాహేబు ! నన్ను పిలిపించునంతటి కార్యమేమి వచ్చినది? సత్వరమున చెప్పుము. (కొంచెమాగి) ఆఁ ! అక్కర లేదు. అక్కర లేదు! నేనేచెప్పెదను(తనలో) ఈతఁడు సార్వభౌమపదవి నంద ప్రయత్నించుచున్నాఁడని వింటినిగదా ! అదియునుఁగాక ఈతని చేతియందుగల యీచిత్రమును జూచి యీతని కీసుర్గావతిపై ప్రేమగలిగి యుండవచ్చును. కావున వీని కనుగుణముగా నాభిప్రాయములండవలయును (ప్రకాశముగా) రాజా ! నీమొదటి ప్రశ్న చెప్పెద వినుము) నీకు దుర్గావతియందు మోహముగలదు. నీకామె యచిరకాలంబులో నే స్వాధీనము కాఁగలదు. రెండవది—(ఆలోచన నభినయించి తనలో. ఈతని రాజ్యకాంక్ష కనుగుణముగా నీవు మహారాజు వగుదువని చెప్పి యాసపుట్టించి కోతినాడించురీతి నాడింపవలయును, ఖుస్రూకును వీని కిని విరోధము పుట్టింపవలయును. అప్పుఁ గదా నాయుద్యమము కొనసాగును)—(ప్రకాశముగా) ఢిల్లీ సామ్రాజ్యము నీహస్తగతము కానున్నది. అందులకు కొద్దిగా ప్రయాసపడవలయును.

మాన—ఆహా ! ఏమి ! ఈతని ప్రభావము ! నామనస్సునం గలయుద్దేశములు తెలిసికొన గలిగెను. (ప్రకాశముగా) ఫకీర్జీ ! ఎట్టి ప్రయాసలు.

ఫకీ—నీయూర్గము మొదటకంటకరహితము గావలయును.

మాన—ఆకంటకము లెవ్వి ?

ఫకీరు—రాజ బంధువులు.

మాన—ఎవరు ?

ఫకీరు—అదినేను చెప్పరాదు. అట్టివి వెల్లడిఁ జేసిన ప్రమాదము.

మాన—అట్లు తలంపకుండు. నామాత్రసాహాయ్యముగా వకాణించుచున్నాను వెల్లడి చేయుమని-దానిని సెలవిచ్చి నన్ను కృతార్థునిఁజేయు వేడుచున్నాను.

ఫకీరు—అట్లయిన వినుము. మొదట ఖుస్రూతో చెలిమిఁ జేసి సలీమును జంపించుట—పిమ్మట ఖుస్రూను నాస్థానమునుండి తొలఁగించుట, నీవు రాజభవనమందు ముఖ్యపాత్రవగుట.

మాన—అవశ్యము మీరానతిచ్చినటుల మెలంగెద.

సేవకుఁడు—(ప్రవేశించి) అయ్యా ! దుర్ముఖుఁడు మీయింటి వద్ద నెదురుచూచుచున్నాడు.

మాన—ఫకీర్జీ ! దుర్ముఖుఁడు నాకొఱకెదురు చూచుచున్నాఁడఁట. అతని కలసికొందము రండు.

ఫకీ—(తనలో) ఇతనితో నేగి యాతనితో నేమి యాలోచించునో యరసెదఁగాక.

(అని ఇద్దరును నిష్క్రమింతురు.)

ప్రథమాంకము సమాప్తము.

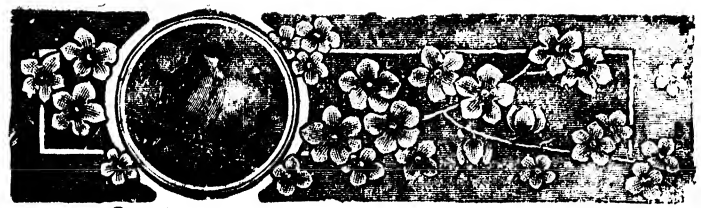

శ్రీ

దుర్గావతి

ద్వితీయాంకము.

మొదటిరంగము

స్థలము:- చందేలు సభాభవనము.

కాలము:-మధ్యాహ్న సమయము.

ప్రవేశము.-చందేలుఁడు, మంత్రిబుద్ధిసాగరుఁడు.

చందే—మంత్రీ! బుద్ధిసాగరా ! ఏమీ! యీయనార్యులమూఢ విశ్వాసము! ఈవిశ్వాసమువలన దేశమెట్టి హీనస్థితిలోనికివచ్చినది! కానిమ్ము. అనార్యులకుత్తమధర్మములుపదేశింప సమకట్టి, రేపటియే కాదశిదినమున నాచేనేర్పాటుచేయింపఁబడిన సభకు ననార్యరాజులెవరైన వచ్చుచున్నట్లా?

బుద్ధి—మహారాజా! దేశభక్తి, సాంఘికోద్ధరణాభిలాషయు, పూజ్యమగు నిప్పటి మొరకుల కట్టియుద్యమారంభమం దాసక్తి యెటులుండును. పైపెచ్చుసంఘోద్ధారకుల వీరుదూషింపకుండినఁజాలును! అదియేమి పదివేలు. చిత్తగించితిరా! దూతలకడ నీయనార్యులాడిన మ్రుక్కడిభాషణములు? వీఁడా మనకు నీతులు నేర్పునంతటి ధీశాలి!

వీఁడా మనకాళికాబలిదానాదిపుణ్యకర్మలువలదని బోధించువాఁడనిమీ దుమిక్కిలి పరిహసించిరి. గడామండలసంస్థానాధిపతియగు గోండు భూపతిమాత్రము ధీశాలి. కావున తమయాచారములు శాస్త్రసమ్మతములు కావనియును, నేలికవక్కాణించినదే యథార్థమనియును దెలిసికొని నేనువచ్చి మీరాజునకిందుసహాయ మొనర్తుననినుడివియుండెను.

సేవ—(ప్రవేశించి) అయ్యా! హజారంబున నెవ్వఁడో రాయబారిదేవరదర్శనమునకై వేచియున్నాఁడు.

చందే—ప్రవేశపెట్టుము.

రాయబారి—(ప్రవేశించి) మహారాజా! నమస్కారము.

చందే—ఓయీ! ఈయాసనముపైఁగూర్చుండుము. నీవెందుండి? నీపేరేమి? ఏమిరాయబారమును కొనివచ్చితివి?

రాయ—మహారాజా! నేను జయపురమునుండివచ్చినాడను నాపేరు దుర్ముఖుఁడందురు. రాయబారము జయపురాధీశ్వరులగుమానసింహరాజావారియొద్దనుండి.

చందే—(ఆశ్చర్యముతో) మానసింహుఁడా! నాకురాయబారమంపుటయా! ఇదిమిక్కిలి యక్కజముగనున్నదే! మాకునునాతనికిని వ్యవహారములంతగా లేవే? ఏదివినుపింపు మారాయబారము?

బుద్ధి—(తనలో) మానసింహుని రాయబారమా! ఏదోకొంపమునిఁగినది. ఈతఁడు రాజపుత్రద్వేషి. రాజస్థాననాశనమునకై పలుపాట్లుపడుచుండునే! దండవాయకుఁడను గదాయని యగ్బరుచెంతఁజేరికొండెములు వల్కి మాతేనిపై ద్వేషముకల్పించి. యుద్ధసన్నాహము జేయించుటలేదుకదా!

దుర్ము—రాజపుంగవా! మాతేని యానతిచేఁ దమ్ము దర్శింపవచ్చితిని. మాప్రభువు మీసమక్షంబునవచియింపుమని యానయిడి

నమాటలను వినుపించుచున్నాను. శ్రద్ధతోనాలకింపుఁడు. ఓచందేలుమహారాజా! బుందేలుకులజులు న్యాయప్రవర్తకులు. వివేకధనులు. రాజపుత్రులయం దప్రతిమాన ప్రతిభాశాలురు. మీరురాజమణిహారంబున నాయకరత్నంబురీతినలరారుచున్నారు. జాతిచేతను, నీతిచేతను విఖ్యాతిచేతను రాజులలో నెల్ల మేటివై వాసిఁగాంచితిరి.

చందే—ఓయీ! ఈపలుకులు మానసింహుఁడు పలికినవేనా?

దుర్ము—ఓరాజేంద్రా! నిజము. మాతేనినోటనుండి వెలువడిన వాక్యములనే తూ-చ-తప్పకుండ చెప్పుచున్నాను.

బుద్ధి—(తనలో) వంచకుల పద్ధతులేయివి, తడిగుడ్డల జుట్టి గొంతుకోత.

చందే—ఏమి! మానసింహుని నోటనుండి వచ్చినవేనాయివి. ఆశ్చర్యముగ నున్నదే. ప్రజ్వలితాగ్నిహోత్రమునుధారసము వర్షించుచున్నదే! దారుణమగునగ్నిజ్వాలాసహితలో హగోళంబుల వెదజల్లు ఫిరంగి పుష్పగుచ్ఛంబుల వెదజల్లుచున్నదే! కౄరమానసియైన పెద్దపులి—సాధుత్వమును బయలు పుచ్చుచున్నదే? (అని మందహాసముచేయును.)

దుర్ము—ఓమహీరమణా! మాతేనిని మీరు లాతివిధముగాఁ దలంచున్నారు. ఇందుమీదిమిగుల పొరబాటనిచెప్ప సాహసించి నందులకు క్షమింపుఁడు. మీరు వచించి నట్లాతఁడు వంచకులపట్ల నట్లేప్రవర్తించును గాని మీరనిన మాత్రమాతనికి మిగులప్రీతి.

బుద్ధి—దానికేమిలే! అది మేమెఱుంగనిది కాదు. నీరాయబారమును కానిమ్ము.

దుర్ము—ఓరాజచంద్రమా ? "సకలసద్గుణసంపన్నుండవగు నీతో సంబంధము జేసికొనవలయునని నామనం బువ్విళ్లూరుచున్నది." మీకుమారీమణిని జయపురరాజ్యలక్ష్మికి సపత్నినినిగాఁ జేతువుఁ గాక, నీకుమారీరత్నము. తన లావణ్యవిలాసములచే నీమానసింహుని శుద్ధాంతము నలంకరించునుగాక ?"

చందే—ఆఁ! తెలిసె! తెలిసె! ఈతేనెమాటలు, ఈపొగడ్తలు నిందులకా. ఇఁకకట్టిపెట్టుము. మీమానసింహుఁడంతటివాఁడయ్యెనా? ఓరీ! క్షత్రియకులపాంసనా! కండ్లునెత్తిపైకెక్కినవా! బానిసాధమా! అచ్చపుక్షత్రియకులమునకు మచ్చదెచ్చిననీవు బానిసవృత్తిచే పరదేశస్థుల నాశ్రయించివారిపంచ జేరి కమికెడు కూటికాసించు బక్కకుక్కవలె దుర్భరజీవనము నీడ్చునీవు ఇట్టికూతలుకూయుట కాశ్చర్యమేమి? శా! ఔరా! నీచకులోద్భవా! స్వకుల ధర్మాచార్యముల్ వీడి,న

న్నీరీతిన్ మదిసిగ్గులేక తగుదంచీ విట్టులీ నాకుమా
రీరత్నంబును సర్వసద్గుణ ఖనిం బ్రేమించికోరంగనే
సారంగేక్షణనిచ్చునే! సరిగనీ చందేలు; కామాంధుఁడా!

మీతేనికోర్కె యెన్నటికిని కొనసాగనేరదు. కొనసాగదు. హిందూమతమునుమంటఁగలపి మ్లేచ్ఛసంబంధమొనరించినవానికి నాకుమారీమణినొసంగుట కల్ల!కల్ల! అట్లొనరించిన యచ్చక్షత్రియకులంబును సకళంకముగా నొనర్పనీచందేలుఁడంత జ్ఞానశూన్యుఁడు కాఁడు. తన రాజ్యమును, తనస్వేచ్ఛను దనసోదరీమణులను తురకలపాలుగావించి మీదుమిక్కిలి తనశరీరమును గూడ వారలకే యమ్ముకొని తననుక్షత్రియవంశమును కలుషితముగావించుకొన్న యారాజాధమునకు నా పుత్రికనెట్లుపరిణయమొనర్తును. పోయియీవృత్తాంతమును నీప్రభువునకెఱింగింపుము.

దుర్ము—దేవా! అట్లేవిన్నవించెదనుగాని తమరతని యభిలాషముఁ జెల్లింపనిచో చెప్పుమన్నవాక్యములు కొన్నిమిగిలియున్నవి. వినుఁడు. "ఓరాజా! నీవుమాకోర్కెనిష్ఫలముగావింతువేని నీరాజ్యమునకంతటికిని యకాలప్రళయము గల్గుననిభావింపుము. ఈమానసింహుఁ డొక కాలసర్పమని యెఱుంగము. వీఁడుపగఁబట్టెనా యూరకవిడుచువాఁడుగాడు—అసంఖ్యాకంబులయిన చతురంగబలంబులతో వచ్చియవలీలబుంద్దేలుఖండును మంటగలపి మిమ్ముల ననాయాసముగాగెల్చి, జయలక్ష్మితోడను, రాజ్యలక్ష్మితోడను. నీకుమారీరత్నంబును బరిణయమాడి తీరెద. శత్రువులపాలిటి మృత్యుదేవతయగు నీమానసింహుని ధిక్కరించి బ్రతికిపోయినవాఁడెవఁడును లేడు. జాగరూకుఁడవై యాలోచించుకొనుము." ఇయ్యవిమాతేని కడపటివాక్యములు. ఏమయిన జీవితేచ్ఛగల్గిన నాతనితో బాంధవ్యమున కియ్యకొనుట మీకన్నివిధముల శ్రేయస్కరము.

చందే—ఔరా! నీరాయబారము నీవు నిర్వర్తించిపోక నీయనవసరమూర్ఖాలాపము లేలయాడెదవు? ఛీ! నీకును నీయేలికగుణములలవడినవి. నీదుర్ముఖుఁడను నామధేయమును సార్థకపరచుచుంటివి. నీవాగుడు గట్టిపెట్టుము—(నిరసనభావముతో) ఈచందేలునృపుఁడు మీతేని యాడంబరవచనములు వినినంతమాత్రముననే గడగడ వడంకుచున్నాఁడు.....(కోపమున) చందేలుఁ డంతపిరికిపందగాడు. అంతబుద్ధిహీనుఁడుగాడు—ఆతనిశౌర్యమే పాటిదో యెఱుఁగనివాఁడును గాడు—మీతేడక్బరుపాదుషా సేనానాయకుఁడనుగదా? నాయొద్దననేకవేలమంది సైనికులుకలరు. నేనెవ్వరినైన నవలీలజయింపఁ జాలుదునని గర్వపడుచున్నాఁడుగాఁబోలును.

ఉ! మేటికి, సార్వభౌముఁడయి మించినయక్బరుపాదుషాకునీ
నాటికి సోదరీమణి ని మానమువీడి యొసంగి బావయై

మేటిచమూవిభుండనని ? మిన్నునుమన్నును గానకుండెఁగా
యేటికిమానసింహుఁడను ? నీయభిధానము ధాత్రిఁగాల్పనే?

ఆతఁడక్బరుచక్రవర్తికి హితుఁడేయగుఁగాక, బందుగుఁడేయగుఁగాక! చమూవిభుండేయగుఁగాక! యెవ్వఁడైననేమి? మాకులెక్కయా? ఈచందేలుని కంఠమున ప్రాణములున్నంతకాలము మీఱేని దుండగములుసాగనేరవని వక్కాణింపుము.

(నవ్వుచు) ఈబానిసాధమునకు నీకులభ్రష్టునకు నాకూతు నిచ్చివివాహము సేయవలెనఁట. ఏమి! ఈమానసింహుని దుర్మదము. తానుబెదరించిన మాత్రమున భయమంది గడగడవడంకుచు నాపుత్రికను గొనిపోయి తనకాళ్ళకడఁ బడవేయుదునని తలంచుచున్నాఁడు గాఁబోలునే.

రాయ—అయిన మీరాతని కోర్కె నిరాకరించితిరన్నమాట?

చందే—ముమ్మాటికిని—సందియమేల?

దుర్ము—మీకు ముందురాబోవునసర్థముల గమనించియే మాటాడుచుంటిరా? మీరుకాలసర్పముతోపగదలంచితిరి—బడబాగ్ని నిప్రజ్వరిల్లజేసితిరి—అగ్నిపర్వతమునుభేదించితిరి. మీదుష్ప్రాప్తికినే నేమిచేయుదును. కానిండు. వినాశముసిద్ధమైనది. (అని నిష్క్రమించును)

బుద్ధి—ఏమి? ఈనిరంకుశాధికారము! రాజునకేగాదు. వానియనుచరులకును గర్వము మితిమీరుచున్నదే?

చందే—అమాత్యవర్యా!—ఇంతటితో నేఁటికిసభఁజాలింతము.

(మంత్రులు సభికులు-నిష్క్రమింతురు.)

చందే—(ఆసనముదిగివచ్చి నిట్టూర్పువిడిచి) హృదయమెంతకలవరమందుచున్నది. ఇదివఱకనార్యులసంగతింజరించు నార్యులదురాచారములకే మిక్కిలిపరితపించుచుండ "గోరుచుట్టుపై రోఁకటిపోట"ను

రీతి నిదికూడ సంప్రాప్తమయ్యెఁగదా? దీనినుండి బయలుపడుటకు మార్గములేదా? (ఆలోచించి) మానసింహుఁడటువంటివాడేయగును. ఆనీచునకు—ఆకులభ్రష్టునకు—ఆదేశద్రోహున కుచితానుచితములు, పాపపుణ్యములు, మానాభిమానము లనువివక్షతకూడవా?— ఈతఁడిప్పుడు తప్పక నక్బరుపాదుషాతోఁజెప్పును—ఏలచెప్పకుండును— చెప్పిన చెప్పినట్లేలయాఁతడు చేయకుండును.—ఆలివంకవారాత్మ బంధువులుగారా? అసమాన శౌర్యధైర్యగాంభీర్యయుక్తచతురంగబలసమన్వితరాజాధిరాజగు నక్బరుపాదుషాతోడవా వైరము? పట్టినపట్టుఁ జెల్లించుకొనుటలో నాతనికిఁగల పట్టుదల యితరులకుండుటరిది. అట్టియక్బరుతో వైరమూనుట పులితో చెలగాటముగాదే. అతిభీషణరోషపూరిత మృత్యుదేవతావక్రదంతంబు లూడఁదీయ ప్రయత్నించుటఁగాదె— అట్లయిన జయముకలలోనివార్త—అట్లని నాపుత్రికామణి నాతని కిచ్చియుద్వాహమొనర్తునా?—అదివట్టినగుబాటే?—అదియట్లుండగా విశేషరాజరాజ్యాంగ నీతివిశారదయగు నాతనయ యిట్టివానినిపరిణయమాడుటకంగీకరించునా? భారతమాతృగర్భముననుద్భవించి పౌరుషవంతుఁడని పేరువడసిన సుక్షత్రియాన్వయసంభవుఁడనగు నాకుసంపూర్ణనాశనము రానున్నను నట్టినీచకృత్యమున కిష్టపడుదునా? వంశక్రమాగతయగు బండల్ ఖండ్ రాజ్యరమ, నాతరముననే మ్లేచ్ఛశత్రుహస్తగామినియైన యగుఁగాక—పుత్రకళత్రమిత్రబంధుసమేతుండనై సైన్యసమూహములతో సంగరముఖంబునప్రాణములర్పింపయదనుగల్గిననుగల్గుగాక. గుణరూపవైభవంబుల నపరరమాదేవియై వెల్గొందునాకుమారీమణిని హిందూమత ధ్వంసకుడైనయీమానసింహునకొప్పగించి పరమపవిత్రమగు హిందూమతము నపవిత్రమొనర్తునా? అటులెన్నటికి నీ చందేలు నృపతిసేయఁజాలఁడు! చేయఁడు! (అని నిష్క్రమించును.

ద్వితీయాంకము. రెండవదృశ్యము.

స్థలము.—మానసింహుని యుద్యానవనము

కాలము.—సాయంసమయము.

(ప్రవేశము. మానసింహుఁడు.)

మాన—(విరహముతో) హా! ఆచెలువలచెలిఁ గాంచక నేనీయిలననువుల నిలుపఁగలనా? నాడెంద మమ్మందయానయగు దుర్గయందుఁ గ్రందుకొనియున్నది. ఆపసిఁడిబొమ్మ నవలావణ్యతారుణ్యశృంగారం బప్రతిమానముగదా! కాంచన ప్రభాభాసమానగాత్రము నభాసిలునామెయెలప్రాయంబు లాజలుమంగలమున వేపినరీతిని విరహాగ్నిపాల్సేయుచున్నది. పూవిల్తుని నిశితాంబకఘాతలకుఁజిక్కి బాధపడఁగలనా? ఏమిసేయుదును. (అనియాలోచించి) దుర్ముఖుఁడింకను చేరలేదు, వెళ్ళినపని యేమైనదో?-ఏమగుటకేమున్నది. సర్వవిషయంబు లెఱింగినచందేలుఁడు తనపుత్రికామణిని సగౌరవము గానాకర్పించుటలో నెన్నటికిని వెనుకంజవేయఁడు. ఆహా! అప్పుడుగదానాజన్మము ధన్యమగును. అడుగో దుర్ముఖుఁడు. ఏమి? ఇతనిముఖము విన్ననైక్రోధవిస్ఫులింగములఁ జూడరాకున్నది.

దుర్ము—(ప్రవేశించి) (జనాంతికముగా) చందేలురాజు సభాభవనమున పదుగురిలో నన్నుఁగూడఁ దిట్టెగా! దానికిఁ దగినశాస్తిచేయవలయును. నేను సార్థకనామధేయుఁడనా? నాకు నేలికదుర్గణములలవడినవా? సరేకానిమ్ము; మానసింహునకెట్టులైన వీనిపై నలుకఁ గల్పించి—యసూయవృద్ధిపొందించి—రాజ్యభ్రష్టుని గావించునుపాయమాలోచించెద. (సమీపించి) మహారాజా! వందనములు.

మాన—మిత్రమా! నీవుపోయినపని సానుకూలమా?

దుర్ము—ఏమిసానుకూలము?

మాన—(ఆశ్చర్యముతో) దుర్ముఖా! అదేమట్లనుచున్నావు? ఆనీచుఁడంగీకరింపలేదాయేమి?

దుర్ము—అన్నమాటయే.

మాన—ఏమి! ఏమి! ఆతుచ్ఛుఁడు తనకుమారీమణిని నాకిచ్చుటకు నిరాకరించెనా? నిరాకరించెనా?

దుర్ము—నిరాకరించుటయేగాదు.

మాన—మరేమిఁ జేసెను?

దుర్ము—ఏమిచెప్పుదును! చెప్పుటకు నోరాడకున్నది.

మాన—నన్ను బాధింపక యాకృరుఁడు నన్నేమనెనో చెప్పుము?

దుర్ము—బాధఁ బెట్టువాఁడను నేనుగాను.

మాన—నీవుగానిచో నాచందేలునృపాధముఁడా! నన్ను బాధించునంతటివాఁడా! నన్ను బాధపెట్టెదనని నుడివెనా? లేక యట్టియభిప్రాయమును వెల్లడించెనా? సత్వరమునఁ జెప్పుమా? అట్లే నుడివియున్న నీప్రపంచమున జీవములతోనుండఁగలఁడా? సత్వరముగఁ జెప్పుము.

దుర్ము—బాధఁ బెట్టెదనని నుడివిననదియుఁ గొంతమేలే.

మాన—అదియుఁగాక (ఆతురమున) దుర్ముఖా! ఏమనెను, ఆతులువయేమనెను. సత్వరమునఁ జెప్పుమా! దాపక? దూషించెనా? తూలనాడెనా?

దుర్ము—అదియునుజరిగినది. మిమ్మేకాదు.

మాన—పాదుషానుగూడదూషించెనా? మదాంధుఁడు, వాఁడెవ్వరిని నిందింపఁడు?

దుర్ము—మిమ్మును, పాదుషావారిని, నన్నునుగూడ దూషించెను.

మాన—ఔరా! వాఁడునిందించెనా? యాద్రోహినిందెంచెగా ఏమి యాప్రమత్తునికండకావరము. అంతసాహసమా?—అంతనిర్భయమా? ఆతనికి వినాశకాల మాసన్నమైనది. లేనిచో నిట్టిదుర్బుద్ధి వొడమదు. దుర్ముఖా! వాఁడేమనినిందించెను?

దుర్ము—చెప్పుటకునోరాడకున్నది. చెప్పకతప్పకున్నది. నిండు సభామధ్యంబున సభవారెల్లరు వినుచుండఁగా బొబ్బరించుచుమీమాటయెటుంచుఁడు. మీతల్లిదండ్రులను మీదుమిక్కిలి మీబాంధవులను పాదుషావారిని నొకటిగాదు రెండుగాదు మూడుగాదు నోటికివచ్చిన ట్లెల్లఁ దిట్టెను.

మాన—ఏమని?

దుర్ము—మీదిసంకరజాతియఁట—మీరు మతధ్వంసకులఁట. అభిమానహీనులఁట. క్షత్రియపాంసనులఁట—ఆపాపికినోరెట్లువచ్చెనో గాని యింకను నేమేమియోతిట్టెను.

మాన—ఏమి? ఆయధమాధముఁడట్లు ప్రేలెనుగా? మాదిసంకరజాతియా? వానిదిమహోత్తమజాతియా?—నేను మతధ్వంసకుఁడనా? ఆతఁడుఁమతోద్ధారకుఁడా?—నేనభిమానహీనుఁడనా—ఆతఁడభిమానసహితుఁడా?—ఏమి యాతనిత్రుళ్లుపాటు. తరువాత! తరువాత

దుర్ము—మీదుమిక్కిలి మీవంగడమున స్త్రీలకు పాతివ్రత్యమే లేదఁట! పురుషులకు పౌరుషమే లేదఁట!

మాన—ఆఁ! ఆఁ! ఏమి? మాస్త్రీలకు పాతివ్రత్యమే లేదా? పురుషులకు పౌరుషమే లేదా? కండ్లునెత్తిపైకెక్కెనా? ఇంతనిర్లక్ష్యమా? ఎంతకుఁదెగించె నీతుచ్ఛుఁడు, నాకుపౌరుషముకలదో లేదో

వాస్తవమచిరకాలంబులోనే స్వయముగా నెఱుంగఁగలఁడు. అన్నా! ఎట్టి మాటలాడెను. ఎంతకర్ణకఠోరముగ బల్కెను.

దుర్ము—సావకాశముగ నంతయువినుఁడు.

మాన—అక్కరలేదక్కరలేదు! తెలిసె! ఆతనిపేరు వినినంత నాయొడలంతయు భగ్గున మండిపోవుచున్నది. ఆదుర్మార్గుని కండక్రొవ్వడంచినఁగాని నాకు మనశ్శాంతికలుఁగదు.

దుర్ము—రాజేంద్రా! ఇంచుకవినుఁడు వానిదుర్భాషల, "ఆ నీచునకు నాకుమారీమణి నొసంగుదునా! వాఁడేమిచేయునో చూచెదఁగాక—అతికృరుఁడును, జారుఁడును, గపటచిత్తుఁడును, మూర్ఖుఁడును నైన నీయేలికతోఁజెప్పుము. పొమ్ము" అని నిండుపేరోలగంబున దూషించి సభికులచేనవ్వించి మనల హేళనకుఁ బాత్రులుగఁజేసెను. ఏమిసేయుదును. ఆపరిభవంబును నేనే సహించుకొనలేకపోయితిని. తత్క్షణ మాతులువకంఠము నాకత్తికెఱలు జేయనెంచితినిఁగాని అసహాయుఁడను. కాలమెఱిఁగి వర్తింపవలసివచ్చినది.

(తెరలో) దుర్ముఖా! దుర్ముఖా!

(అనికేకవేయుదురు)

దుర్ము—చందేలుని సభామండపమున జరిగినసంగతులివియే?

మాన—నిన్నెవరో పిలచుచున్నారు చూచిరమ్ము.

దుర్ము—చిత్తము. (అని నిష్క్రమించును)

మాన—మాదిసంకరజాతియా! నేనభిమానరహితుఁడనా? పౌరుషహీనుఁడనా? మాస్త్రీలు పాతివ్రత్యదూరులా? ఛీ! ఛీ! రాజ్యగర్వాంధా! గర్వించి, మదించి, పోతరించి, తెగించి, యిట్లునిందింతువే? ఒకవేళ నీకుమారీమణిని పరిణయముగానింపక పోవుదువుగాక, నన్ను దూషింపనేల? నీవట్లు నన్ను దూషింపుచుండ సభవారు నవ్విరిగా?

పరాభవము—పరాభవము—దుర్మార్గము—దుర్భరము—ప్రతీకార్య—దీనికి ప్రతీకార్యయేది—యుద్ధమునకుఁబోయి జయించి పదభ్రష్టునిఁగావించుటయా—నాబలముచాలదే—లేక యక్బరునొద్దకుఁబోయి యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పుదునా?—హిందూమొగలాయి ప్రమ్మళిన మునకై పాటుపడు నక్బరుచక్రవర్తియకారణముగ నామూలమునవాని తోరాజీచేయఁజూచునుగాని పగఁబూనునా? పూనఁడు. అట్లయినజయించుమార్గము లేదే?

ఎంతటిపరాభవము—ఎంతటిపరాభవము—దుస్సహము—దుర్భరము—అనన్యసామాన్యప్రతిభాశాలినైన నాకు, ననంతకోటిప్లేచ్ఛసైన్యపరి రక్షితదుర్గమజయపురరాజ్యాధినాథుండ నగు నాకు, వివిధకాంచనరత్నవస్తువాహనాంబర దాసీజనాద్యనేకపరిధానములతో హరిణశాబకనయ నోపమానతరళితకటాపాంగ దృక్ప్రేరితనవయవ్వనాంగిని బరిణయముగావించి గారవించుటకు మారిట్లుపరిభవించునే! అహా! ఈపరిభవంబెట్లోర్చుకొందును. దుర్భరసంతాపకారణాన్మన్నిర్లక్ష్యకరుషభాషణజనిత పరిపక్వక్లేశము ప్రజ్వలితదారుణహుతాశనకీలాజాలంబులట్ల మామకహృదయజనితగుణంబుల నెల్లదహించుచున్నదే? ఓవిధసామంతామాత్యపురోహితాప్తబాంధవాది బుధజనోపదిష్టంబగు సభామధ్యంబున పరిపేషభానుమండలచండఖద్యోతద్యోతమానసముద్యద్దేహుని. ననమానశౌర్యబలసమన్వితభూరితరవివహ్నిజ్వాలాకీర్యావిచక్షణ భీమబలాధ్యుని, తృణీకరించి బ్రతుకఁగలఁడా? ఏమీ ఈనిర్లక్ష్యము. ఈదురహంకారము. ఈనిర్భయము. ఈమదోన్మత్తత. నేనిఁకిల్లీసార్వభౌమునంతవాని నరచేతినిమ్మువండువలె ముడియేచ్ఛాసరణముగ నడపించుచున్న యప్రతిమాన ప్రజ్ఞావంతుఁడనని మొఱుంగఁడో? విశటామర్షకుటిలచటుల భృకుటీవక్రితలలాటతటనికటవటీయస్వేదబిందుసమవ్యక్తకృతరోషావేశమామక వీక్షణమాత్రంబున

సకలభారతీయులును గడగడలాడుచుందురే. అట్టిమొడ వీడనెంతక్షరాజపుత్రుతుల్లెల్లశేకసై యొక్కుమ్మడియడ్డమున నిల్చిపోరినను తృణమాత్రంబులో నిజచతురంగబలంబులతోఁ బోయి యుక్కడంపలేనా? నావరపరిపంథిసైన్యమహారణ్యదావా నలంబగు పరకపటోపాయమాయావిమోహపరిపాటీపాటవం బెందుఁబోయినదిరా?

అయ్యో! తుదకు సామాన్యసామంతరాజాధమునిచే నిష్కారణముగా వంచింపఁబడితినిఁగదా! మానసింపఁ! తుదకు నీవెట్టిపరిభవపాత్రీడవైతివిరా? లోకులిదివిన్న నిన్నుచులకఁజేతురే! ఇఁక నీకేదారి? సివునలుగురిలోన తలనెత్తుకొని తిరుగుఁబెట్టు. ఈపరిభవదుఃఖసాగరంబునమునింగి దరిఁగానక విలవిలదన్నుకొని చావలసినదేనా? అవక్రపరాక్రమయుతుఁడై. యని వార్యధైర్యగాంభీర్యయుక్తుఁడై. నానానేకసామంతస్మరశిరఃకిరీటమండితనవరత్నకాంచనపర్యంకాసీనుఁడై. సర్వజనసన్నుతనీయుఁడై, యలరారినవానికిట్టి భంగపాటు రాఁజెల్లునే? అనాఁడా చిత్రంబును జూడవలె ననునాశ యేలపుట్టవలె. బుట్టెఁబో, దుర్గావతిపై నామనంబుదగులనేల. దగిలెఁబో, నేనేలదుర్మోహనిరాయుధారమంపినాఁడ-అంచితినిబో, నన్నుగణింపక నానీచుఁడీవిధముగా పరిభవింపనేల? ఇట్టిపరిభవమునుబొంది సాటివారిలోఁ దలయెత్తుకొని జీవించుటకంటె చచ్చుటేయుత్తమము (అని కైజారుతీసికొని పొడుచుకొనబోయి కైజారుఁబారవైచి) అహా! ఆత్మహత్య కడుపాపకరము. అపకీర్తికి కడుమూలము. లోకులిదివిన్నవీడు ప్రతీకారమొనరింపలేక దుర్బలత్వమున నబలయట్టులభ్రాణములఁ బాసెననునింద కలకాలము భూమిపైనిలచిపోవునే? అట్లని యీనిందకు వెరచి యీపరిభవమును సహింపవలసినదేనా? సహింపవలసినదా? కాదు, అట్లుఁగాదు ఎట్లయినను ప్రతీకారముచేసియేతీరవలె- ఆచంచలునృపాధముని దుర్గము నఖండవాహినీసమేతముగాఁబోయి ముట్టడించి సాధించి మో

డించి-వేధించి, యెవతెమూలమున నాకీపరిభవము సంప్రాప్తమైనదో యామెనుగ్రహించి వివాహమాడితీరవలె.

(అని ప్రస్థానము)

ద్వితీయాంకము.

మూఁడవదృశ్యము. స్థలము దుర్గాలయము

కాలము.—జాముప్రొద్దువేళ.

ప్రవేశము.-భైరవుఁడు కృపాణధారియై రాజకుమారుని నరకుటకుసిద్ధముగానుండును. దుర్ముఖాదులు మద్యపానమత్తులై యల్లరిచేయుచుందురు)

రా—కు—గీ॥ తండ్రినేనుజేసిన గొప్ప ౽ దప్పదేమి
నన్నునిట్టులబాధింప ౽ న్యాయమౌన
నేఁడుమీఁదగుకాళ్ళంట ౽ వేడువాఁడ
పరమకరుణాత్ములౌచుకా ౽ పాడుఁడయ్య.

అయ్యలారా? మీకునేనేమియపకృతిఁజేసితిని. నన్నేలవధించెదరు. మీకాళ్ళంటివేడుకుందును. నన్నురక్షింపుఁడుతండ్రులారా!

భైర—బాలకా! నిన్నిప్పుడేయాదేవికి బలినీయవలయును. నీవేనేరమును చేయలేదు! చేయనక్కరలేదు. తెలిసినదా?

రా—కు—మీరు పెంచినశరీరమును మీరే యీవిధముగా నేలపాలుగావింతురే.

భైర—ఆఁ. నిన్ను ప్రేమించిపెంచినది నీపై వాత్సల్యముచేఁగాదిందులకే.

రా—కు—అయ్యలారా! మీపాదదాసుఁడనై వర్తింతును. మీకునమస్కరింతును. మీకిష్టమువచ్చినరీతి మెలంగెదను. నాపైఁజాలి వహింపుఁడీ. కరుణనింపుఁడీ హింసపాపమని మీమతముబోధించుటలేదా? నరబలిహింసగాదా? అందులశిశుహత్య పాపకరముగాదా?

గీ॥ సతముమీకుదాస్యమొనర్చి ౽ బ్రతుకువాఁడ
మీకునిష్టమయినరీతి ౽ మెలఁగువాఁడ
నవని నరబలిపాపమ ౽ టంచుచాటు
చుండలేదేమిమతమును ౽ సుగుణవర్య!

భైర—ఓరీ! బాలకా! నీవాగుడుగట్టిపెట్టుము. నీవా నాకునీతినేర్పువాఁడవు? నీయుపన్యాసముఁ గట్టిపెట్టుము. పాపమఁట, మాదేవికి దియిష్టమట, మాదేవికిష్టమగునది పాపమేయగుఁగాక, నరకదాయకమేయగుఁగాక యెట్టిదైనను మేమాచరించుటకు వెనుదీయము. ఇయ్యది మాకాత్యాయనియాన!

రా—కు—తండ్రీ! వధయనుమాట చెవులసోకఁగనే దేహము గడగడవడంకుచు కంపించుచున్నది. నాలుక తడబడుచున్నది. నోటమాటరాకున్నది. నన్నువధింపక మన్నించి పుణ్యముగట్టుకొనుఁడు.

భైర—కాలవిలంబనమగుచున్నది. నీకిదితప్పదు, తప్పదు. కాళికాదేవికి నమస్కరించి వేడికొనుము.

రా—కు—(గద్గదస్వరముతో) హా! పాపివిధీ!

చ॥ ధరణినినెట్టిదుష్టమగు ౽ తారనుజన్మమునందినాడనో
సరసులనెవ్వరిన్ వెనుక ౽ జన్మనుహింసను బెట్టినానాడనో
కరుణయొకింతలేకఁజెలి ౽ కాండ్రకుద్రోహము సల్పినాడనో.
యరయగఁదత్ఫత్యలంబిపుడె ౽ యక్కటనాకనుభూతమయ్యెగా?

నాదురవస్తకేమని చింతింతును.

ఉ॥ ఆకలిబాధచేఁ తిరుగు ౨ వ్యాఘ్రమువాతనుజిక్కిబాయగా
లేక, కరంబుఁగొట్టుకొను ౨ లేడివిధంబున కౄరకర్ముఁడౌ
యీకలుషాత్ముచేతఁబడి ౨ యెంతయుదుర్మరణంబునొందఁగా
నాకులిఖించితేనోసట ౨ నాయొనరించినపాపమెట్టిదో.

హా! పరమేశ్వరా? నన్ను కాళికాదేవిబలికైయే సృజించితివా? ఇప్పుడునన్ను కాపాడువారెవరు! ఆర్తరక్షణా! నన్నీవిపత్సముద్రమునుండి దరిజేర్పవా? ఈదానునిఁగాపాడరావా? ఓయార్తజనరక్షకా!

సీ॥ మొసలిమోమునజిక్కి ౨ మొరపెట్టవేవచ్చి
కరిరాజుదరిజేరి ౨ కావలేదె.
తండ్రిపెట్టుపలు బా ౨ ధలజిక్కివేడనా
ప్రహలాదుఁబ్రీతిఁగా ౨ పాడలేదె.
దుస్సశాసనుబారి ౨ తొలగింపప్రార్థింప
నెలమిపాంచాలిర ౨ క్షింపలేదె.
తనయుఁడుచనిపోయి ౨ నినువేడవిప్రుఁడు
పుత్రునెసఁగివాని ౨ ప్రోవలేదె
ఆర్తరక్షణబిరుదాంక! ౨ యరసినన్ను
వారిచేతులనుండి త ౨ ప్పింపరాదె
ఇంచుకైననుజాలివ ౨ హింపరాదె
యేనుజేసినపాపం ౨ బదేమిదేవ.

ఆపన్నరక్షకుఁడవను బిరుదమును వహించిన నీవిప్పుడుదాని నివ్యర్థముగావింపకుమా? నీకును నాప్తెకోపమా? ఏలరక్షింపరావు?

భైర—నేనిఁకజాగుసేయరాదు. ఆగొడవఁగట్టిపెట్టి మాహైమవతికి నమస్కరింపుము.

రా-కు—అయ్యో! తల్లీ! కాత్యాయనీ! ఓజగజ్జనని! ఓకాళి

కాంబ! ఈసమస్తజీవరాసులను సృష్టిజేసి, పెంచి, లయింపపాల్గొందువా

(అనినమ్కరించును)

అందఱు—జై, భవానీ! జై, కాత్యాయనీ

(భైరవుఁడు కుమారునిజంప ఖడ్గమునెత్తును. పురుషవేషమున దుర్గావతి వచ్చి కత్తిబట్టుకొనును)

దుర్గా—ఈహత్యయేమి! సోదరులారా! వలదువలదు.

(చందేలుప్రవేశించును)

చందే—కుమారా! యిటురమ్ము (అనిరాకుమారుని దగ్గఱకుఁ దీసికొని) అన్నలారా! యీఘోరకృత్యమేమి?

భైర—(సరోషమున) మామాతయాజ్ఞ యిట్లున్నది.

దుర్గా—యిది ఘోరకృత్యమే! దీనిని మీమాత యెట్లుసేయమనెను? చేయకపోయిన కోపగించునా? యిట్టిబలులనిచ్చిన నీకుసర్వసంపదలొనగూర్చునా? యేమిచిత్రముగనున్నది?

చం॥ కనికరమింతలేక బసి ౨ కందులనీగతి కాళికాంబకున్
గొనిచనియిట్టులంబలులఁ ౨ గౄరతనిచ్చుట న్యాయమయ్యమీ
మనమున నెంచి చూడఁగను ౨ మంచిదటంచును దోఁచెనయ్య! ధా
త్రిని శిశుహత్యపాతకమె ౨ దేవియు మెచ్చునెయిట్టి కృత్యముల్.

చందే—అనార్యసోదరులారా ! మీకిది కడుపాపప్రదము నుఁడీ? హింస కీమతమును సమ్మతింపదని యెఱుంగరా ?

రాకుమా—నామొర విని నను గాపాడవచ్చిననావేల్పులారా! నమస్కారము (అని చందేలుని పాదములు పట్టుకొని తండ్రులారా! ననురక్షింప వేడుకొనుచున్నాను.

చందే—కుమారా ! చింతిలకుము. నీకు నాప్రాణములున్నంత కాలమును యేభయమును లేదు.

దుర్ము—(తనలో) సెబాష్ ! ఎంతయదృష్టము. వెదకెడు తీవ కాళ్లం దగులుకొన్నట్లయినది. ఈతని బలుకులంబట్టిచూడ తప్పక చందేలు నృపుఁడే ఆప్రక్కనున్న వాఁడాతని కుమారుఁడై యుండును. వీరి నిరువుర నిప్పుడు వీరు పట్టిరా, నేనంతగఁ బ్రయాసపడనక్కర లేదు. కానిమ్ము. పట్టుకొనునట్లు హెచ్చరించెద.

చందే—చం॥ ధర,బలి ఘోరమంచును మ ౨ తంబులు ఘోషిలుచుండ [నెట్టులన్

నరబలిసేయ బూనుదువు ౨ న్యాయవిరుద్ధము కాద, దీని శం
కరిమిము జేయ మన్నద యౌ కార్యము లామెకు సమ్మతంబులా
సరగునమాను, వీనిపయిఁజాలి వహింపుమ,ధర్మమెంచుమా॥

అన్ని మతములు "అహింసాపరమో ధర్మః" అని బోధించుటలేదా ? అట్టియెడ హింసకు మీభవాని యెట్లంగీకరించును. అదియునుఁ గాక, నీవలె జననమంది చాలకాలముమీవలె సృష్టివైచిత్ర్యంబులఁగాంచ వలెనను గుతూహలమున నుండు వారి యాసలకు భంగముగలుగఁజేసి చంపుట న్యాయమా ?

భైర—(కోపమున) ఇది న్యాయమా, న్యాయమా యనిపది మాట్లు రెట్టించితివే. న్యాయెమో అన్యాయమో, ధర్మమో అధర్మమో, దుష్టమో యియ్యది శిష్టమో, యిదియిట్టిదని నిర్ధారణచేయుటకు మీఁరు దేవులా ? మిమ్ముల నెవ్వరైన దెలుపుమని కోరిబొట్టు బెట్టె పిలచిరా ? యేటికి నోటికి వచ్చినట్లెల్ల ప్రేలెదరు. మాదేవికోరినది. మాకిష్టమైనది. కావున మారు మాటాడక వెడలిపొండు. పోకున్న మీకుకూడ యీగతియే పట్టఁగలదు.

దుర్గా—మీరు వట్టిమూర్ఖులవలెఁ గన్పట్టుచున్నారు. రోగికివైద్యుఁడు చెప్పిన పథ్యము రుచింపని విధమున మీకు నాహితము వెగటాయెఁగా ?

భైర—వీరల విధము శృతిమించి రాగమునఁ బడుచున్నది. మీరలు మీవాగుడు కట్టిపెట్టెదరా లేదా ? బాలకా ? కాలవిలంబనమగు చున్నది. రమ్ము. (చేయిఁబట్టుకొనిలాగును)

చందే—నాకంఠమున బ్రాణములుండ నాబాలకుని విడువను. కావలసిన నాశరీరమిత్తును గైకొనుము.

దుర్ము—మిత్రమా ! భైరవా ! వారట్లు వదరుచుండ నింకను యుపేక్ష జేసెదవేల. వీరలను బంధింప యీమనమిత్రులకు నాజ్ఞాపించి స్వేచ్ఛగ నీపనిని నీవు నిర్వహింపుముఁ

భైర—మిత్రులారా ! సత్వరమున వీరిని బంధింపుఁడు. వీరికి రేపీగతియె పట్టగలదు,

(అనార్యులు పైఁబడ నుంకింతురు. దుర్గావతియు చందేలుఁడును కత్తులఁదూయుదురు.)

దుర్గా—శా॥ మందప్రజ్ఞులుమీరునన్ను నెదిరింఁపంజూచుచున్నారయే
మందుఁ మీకును జీవితాశగతమ ౨ య్యెం బోలులేకున్ననీ
చందంబేమిటి యేలనాకరములఁ ౨ చావంగనుంకింత్రుయే
సందేహంబును లేకవే మరలుఁడీ ౨ చాల్చాలు ధీరాత్ములే॥

మీకు జీవితాశలేదా ? యేల మీప్రాణములపైకిఁ దెచ్చికొందురు. మానుఁడు మానుఁడు.

అనార్యులు—మీబెదరింపులకు మేముజడియు వారముకాము, మీరొక లెక్కయా మాకు. సరే; కాచికొనుఁడు (అని యుభయపక్షములు యుద్ధము చేయుదురు. యిద్దరనార్యులు క్రిందపడి చత్తురు. మిగిలినవారు చందేలును దుర్గను పట్టుకొని చేతులు కట్టివైతురు.

రా—కు—(తనలో) ఆహా ! నేనెంతటి పాపాత్ముఁడ నొకదా!

ఏమి నాప్రారబ్ధము నాకు సహాయ్యముఁ జేయవచ్చిన వీరుకూడ పట్టువడిరే. ఎంతగల్గినది నామూలమున.

భైర—(కుమారుని నరుకనుద్యుక్తుఁ డగును.)

దుర్గా—భైరవా ! ఇది నీకు తగదు. నరహత్య ఘోరపాప ప్రదముసుమా ! కావున నాబాలుని మాత్రము వదలుము.

భైర—అనుచరులారా ! వీరి నిందుంచకుఁడు. బసకు గొని పొండు.

అనార్యులు—(చందేలును దుర్గను లాగుచు) రండి.

చందేలు—వీరికి బుద్ధిగరప బ్రయత్నంచిన తుదకెట్లు పరిణమించెను.

(అని తాను దుర్గ, అనార్యులు నిష్క్రమింతురు)

రా—కు—అయ్యో ! నాకెట్టి దురవస్థ సంప్రాప్తమైనది. (భైరవుని కాళ్లు పట్టుకొని) తండ్రీ ! నాపై జాలివహింపుము.

భైర—(బాలకుని లేవదీసి) బాలకా ! నిన్నింక కాపాడు వారెవ్వరును లేరు. నీవీ కాత్యాయనికి నమస్కరింపుము. జాలము సేయకుము.

రా—కు—అయ్యో!(అని గడగడ వడఁకుచు) కాత్యాయనీ! నాపై నీకింత కినుకయేల ? ననుఁగాపాడ నీకును భారమాయెనా ? తల్లీ నమస్కరింపుచున్నాను (నమస్కరించును)

భైర—సిద్ధముగ నుంటివా!— జైభవానీ ! (ఖడ్గము నెత్తును. సుశర్మ ప్రవేశించును.)

సుశర్మ—(ఖడ్గమును బట్టుకొని)

మ॥ ఖలులారా ! మదమెక్కి త్రావి వధలంగ గావింతురేమూర్ఖుఁ త

బలులన్ మానుఁడటంచు నాజ్ఞనిడఁడే ? పాలించు మీరేఁడు,మీ
రిలనాయాజ్ఞలనే రహస్యమున నేఁడీ ? లాగునన్ మీరఁగాఁ
దలలన్ నిల్వగ నిచ్చునే తనువుపై ? ధాత్రీశుడున్ జెండకన్॥

ఓరీనీచులారా ! త్రాగుబోతులారా ! మీకిదియేమి పనిరా ? మీరు మదించి కన్నుమిన్నుగానక రాజశాసనము నుల్లఘింపుచున్నారు మీకును గాలమాసన్నమైనది.

రా—కు—తండ్రి రక్షింపుము (సుశర్మకాళ్లపైఁ బడును)

సుశర్మ—మీకొకపర్యాయము శాస్తియైనగాని మీపని మీరు మానరు—నీవు వీరలకు నాయకుఁడవై మదించి, గర్వించి, తెగించి, రాజాజ్ఞనుల్లంఘించుటయ గాక మీదు మిక్కిలి మీకిదితగదనిబుద్ధిఁగరపవచ్చిన వారిని బంధింపుమని యాజ్ఞాపింతువా ? సరే కానిమ్మల్లదే వారి నందఱ నచ్చట నిలిపియున్నాఁడు యేలిక, అందులకు బోవుదము రండు. (అందఱు నిష్క్రమింప)

దుర్ము—(నెమ్మదిగ దప్పించుకొని) అమ్మయ్యా ! వీని కంటబడకుండ దప్పించుకొంటిని. కాని వీరి చర్యలన్నియు చాటున నుండి కాంచవలె— (నిష్క్రమించును.)

నాల్గవరంగము.

స్థలము—ఆవనమందలిమఱియొక బాట-సమయముజాముప్రొద్దువేళ ప్రవేశము-చందేలుఁడు, దుర్గ,గోండు నృపాలుఁడు కూర్చునియుందురు.

గోండు—సరే ! మీరిప్పుడు కాశికిపోయి వచ్చుచున్నారన్నమాట. మహాత్మా ! మీయుద్యమము నిర్విఘ్నముగా కొనసాగుచున్నదా ?

చందే—గోండు సార్వభౌమా! మీవంటి వారి యంతరాత్మలఁ జేరి నాభగవంతుఁడు కొనసాగించుచుండఁగా నేమి లోపము కలదు. ఆభారమంతయు నాభగవంతునిదే.

గోండు—చందేలు సార్వభౌమా! మీదేశభక్తి, మీమాతృభక్తి, మీమతాభిమానము, మానవసేవయు యెంతయు కొనియాడఁదగినవి. ఇట్టి మీమార్గమునకు మధ్య రెండవరోధములు కలవు. అందొకటి మహామ్మదీయమతము. రెండవది మీయనార్యులశాక్తేయమతము. రెండవది మీవచనముల వినినప్పటి నుండియు నారాజ్యమునట్టి రహస్యపునరహత్యలు పనికిరావనియు, అట్టిది జరుపవలదనియును రాజ్యమున శాసించి విధించియున్నాఁడను, కాని, యిట్టి వింకను రహస్యముగా జరుగుచునే యున్నవి. మూఁడుఁడీ వీరి మూర్ఖత! మహాత్ములైన మీకే యెగ్గుఁగావింప నుంకించిరి. ఇది యంతయు నాలోపము.

చందే—నీకు తెలియకుండ రహస్యముగాఁ జేసిన లోపము నీదెట్లగును. మామాట కేమిలే. ఆకుమారుఁడురక్షింపఁబడిన నంతియే చాలును. దానికై నీవు ఆలోచింపవలదు.

గోండు—రహస్యమున రాజాజ్ఞ నుల్లఘింతురా? ఇట్టి వారి నుపేక్ష సేయజనునా? మిగిలినవారికి బుద్ధివచ్చునటులఁ దగినశిక్ష విధింపవలదా?

(సుశర్మభైరవునితోను, రాకుమారునితోను కొందఱనార్యులతోను బ్రవేశించును.)

సుశర్మ—మహారాజా? వీరిదర్శనమువలన మనమెంతయు ధన్యులముగదా, ఈమూర్ఖులు దుర్మార్గమున నామహాత్ములను కష్టపెట్టనుంకించిరి. వీరినుపేక్ష సేయఁ జనునా?

గోండు—ఓరీభైరవా? నీచా! నీకింతకండకావరమా? నాయాజ్ఞనుల్లఘింతువురా? నీవు చెడుటయేగాక వీరికినాయకుఁడవై వీరిని గూడ పాడుచేయుచుంటివి వా? తగినశిక్ష ననుభవించెదవులే. మంత్రిసత్తమా? ఈమూర్ఖునకు శిరచ్ఛేదంబుగావించి యా మొండెములను కోటగుమ్మములకు వ్రేలాడఁగట్టుము. మిగిలినవారికి జన్మాంతము కారాగృహవాస శిక్ష విధింపుము. ఇయ్యది కాంచినమిగిలిన వారికైన బుద్ధిరాగలదు.

చందే—గడామండలాధీశ్వరా? మొదటినీయాజ్ఞకూడ హింసగాదె.

గోండు—ఔను! ఇయ్యది దండనీతివిధానము.

చందే—కాదనను! హింసవలదని బోధించుచు హింసవిధించుట మనయుద్యమమునకు సాధ్యమైనంతవఱకు నద్దానిని తప్పించుట యుచితము. కావున మొదటివానికి మీరెండవశిక్షయు, మిగిలి వారికి పశ్చాత్తాపము కలుగువఱకు కారాగృహవాసమును విధింపుము.

దుర్గా—(కీకంటితో గోండురాజును జూచుచు జనాంతికముగా) ఆహా! యేమియీతనియందము నాఁటిచిత్రమున నున్న దానికంటెనిప్పుడీ సౌందర్యము పదంతలెక్కువగా నున్నది.

గోండు—మంత్రివరా! ఈరాజేంద్రుఁడు వచించినదే సమంజసమని తోచుచున్నది. అట్లనేకానిమ్ము. చూచితివా వీరియౌదార్యస్వభావము. వీరిచే మనగృహము పవిత్రము కావలదా?

సుశర్మ—అవశ్యము!

గోండు—వీరినితీసికొని సత్వరంబునఁబోయి యశ్వముల మూడింటినాయత్తము జేసికొనిరమ్ము.

దుర్గా—తనలో నాయదృష్టముపండినది. తనివిదీర నీతనియానందామృతమును గ్రోల నదను కలుగెను.

సుశర్మ—చిత్తము. ఓరీమా ర్ఖులారా! యిప్పటికైన మీగర్వము డంగినదా? రాజాజ్ఞ రహస్యముగ నుల్లఘించిన తెలియకపోవునని తలంచితిరా? ఫలితమేమో! నాపెంటరండు.

రాఘు—మహారాజా! నమస్కారము! (అనిగోండురాజునకు నమస్కరించును)

గోండు—విప్రవితంసమా! ఈబాలుని నీవెంటగొనిపోయి నామేనమామను కప్పగింపుము. కుమారా! నీకేమియుభయములేదు. ఆతనికి కుమారులులేరు. నిన్నేకుమారునిగా ప్రేమించిపెంచును. కావున నీవాతనివెంట నేగుము.

రాఘు—చిత్తము— మీసెలవు— (అనిభైరవసుశర్మయనార్యులతో నిష్క్రమించును.)

గోండు-(తనలో)ఆరాకుమారుడట్లుతొలగి కూరుచుండుటకు కారణమేమైయుండును యాతని కీరికాటిచూపులకు కారణమేమైయుండును ఒక్కమాటైనను మాటలాడడే! ఈనిగ్గునకు కారణమేమి? నెపుమా!

దుర్గా—(తనలో) ఈతనిపక్కడేటి చెక్కిలితనివీడిర ముద్దు గొందునా? బిగియారకొగిలించుకొందునా? ఏమియూచిరునగవు.

కీ॥ కువలయా దమురాగము ♦ గూర్చునంద
మా వదనశశిమండలం ♦ బొరగాయ
నకలదిక్కులయందున ♦ జాలవరకు
పర్వాదరహానచంద్రిక ♦ లుర్వీలోన.

వీనింగాంచుటంజేసి నాసేత్రంబులు సఫలమైనవి.

చండే—(ఇటుపుర మోములవంకనుజూచి తనలో)

రావలోకసంబులు చూడ వీరికొకరిపైనొకరికి ప్రేమ జనింపనోపుగాపునందు తడవునిలచుట యుక్తంబుకాదు. (ప్రకాశముగా) రాజా! సాయంకాలమగుచున్నది. మేము పోవలయును. నీవు సేసినమహో-

కారమునకు మేమేమి ప్రత్యుపకారముఁ జేయగలను. ఈ యుద్యమమున మాతల్లి మేమరకుండుము, నాకు సెలవొసంగుము.

దుర్గా—(తనలో) అయ్యో?తనవీడిర మోమైనఁ జూడలేదే? నాయాశలు నిష్ఫలములయ్యెను. నాతండ్రికిట్టి తలంపుఁగలుగుటకును నాయురదృష్టమే కారణము.

గోండు—అయ్యా! మీరట్లు పలుకుటధర్మమా? మాయాతిథ్యమొకపూట స్వీకరించి మాయింటనసియించి, పావనముగావించి, సన్నుంధన్యుఁజేసి, యేగుట యుత్తమమని నాభావము.

దుర్గా—(తనలో) దుర్గాదేవీ? ఇప్పుడైన నాతండ్రిని యాతని వేడికోలున కంగీకరించునట్లు చేయుము?

చండే—రాజా! మేమిందు తడవు యుండలరాదు, ఇప్పటికేకాలహరణమైనది. మేము నిన్నటికేవత్తుమని వర్తమాన మంపితిమి. మేమురాలేదనిబుద్ధిసాగరుఁడెంతయు నాందోళనపడుచుండును. కావున మతీయొకతెన్నునఁ దలఁపక మమ్మింకసాటికి వదలుడు.

గోండు— (దుర్గావతివైపునకుఁజూచుచు) అట్లైన తమచిత్తము.

చండే—(నిష్క్రమించును.

దుర్గా—(తనలో) విడువవలసివచ్చెఁగదా...(అని వెనుకకుఁజూచుచు నిష్క్రమించును.)

దుర్గా—(వేఱొక వైపునుండి వెలికివచ్చి) (జనాంతికముగా) తులసివనమున గంజాయివలె మా మునార్యకులమునందీతఁడుద్భవించినాఁడు. చీ! యిట్టిరాజున్నచోనేమి? చన్నచోనేమి? ఈతఁడట్టివాఁడని యెఱింగియుండియే యీతని కొలువుమాని, మోసనసింహుఁడు తగినవాఁడని వానికొలువుచేరితిని, వీఁడు పోయినగాని మాకులమునకు శాంతిలేదు.

కాన వీనినిప్పుడే సుశర్మకలిసికొనులోపుగాయీసమీపమున నేవిడచివచ్చిన నాసోదరులనురప్పించి, వీనినిపట్టించి బాధనివారణజేసికొందును. అటుపైన దుర్గావతీ చందేలులపట్టెద. (అనినిష్క్రమించును.)

గోండు—వీరికొఱకే యశ్వముల తెమ్మంటిని. కాని, యయ్యది వ్యర్థమయ్యె. నాఁడలచిత్రఫలకంబున కాంచిన దుర్గావతీముఖపద్మ సౌందర్యమును, నేఁడీదుర్గాదాసుని ముఖసౌందర్యమును పోల్చిచూడ నొకేతీరున గన్పట్టుచున్నవి—వీరిద్దరును నేకగర్భసంభవులగుటచే నయ్యది సహజమే(ఆలోచించి) చందేలున కెవ్వరును కుమారులు లేరని వినియున్నానే? అట్టియెడ యీపుత్రుఁడెటువచ్చెను. నేనువిన్నదియసత్యమా—లేకయాచందేలుఁడే యనృతమాడెనా?—తప్పక యాతఁడే యనృతమాడినాఁడు—ఔను! నాకుమారుఁడని చెప్పునప్పుడుగూడ తడబడినాఁడు. ఆ! తెలిసె! తెలిసె! దుర్గావతి తండ్రితోడపురుషవేషమున జనుచు సహాయముచేయుచుండునని నాడు సుశర్మవచింపలేదా? ఈమెతప్పక దుర్గావతియే. కావుననే యామెసిగ్గుచే నాతోబలుకనైన పలికినదికాదు. ఏమి! యామెసౌందర్యము?

సీ. ఘనసారమోచంద్రి ? కాప్రసారమొసుధా
పూరమొపారమొ ? పొలతినగవు
యెలదేటి బృందమో ? యింపైనకందమో
కాటుకయందమో ? కలికి కురులు
కలువలో కారుణ్య ? నెలవులో వలరాజు
చలువలోయెంచ నీ ? చెలువకనులు
మధురసదీవియో ? సుధలకు బావియో
విరహసంజీవియో ? తరుణిమోవి
గీ॥ రామయో సుకుమార ? ధామయో శృంగార
సీమయోగనంగ ? భామరూపు

ఈమెబోలువారలీ ? పృథ్వీలోన నెం
దైనఁగలరె యెన్న ? డైనఁగాని.

వెనుకనుండి దుర్ముఖుఁడు అనుచరులువచ్చి గట్టిగపట్టుకొని పెనఁగులాడుచుండు గోండురాజును బలవంతముగ చేతులు కట్టివేయుదురు.

గోండు—(బంధింపఁబడి) అయ్యోదైవమా? నాకెట్టియిడుమపాటు దెచ్చితివి (కోపముతో) ఓరీ మూర్ఖులారా! త్రాగుఁబోతులారా? దొంగపనిచేయఁబూనితిరా?

దుర్ము—సోదరులారా! వానినిసత్వరంబునగుఱ్ఱముపైనెక్కించి తీసికొని పొండు-జాగుసేయకుడు.

అమార్యులు—చిత్తము(అనిరాజును తీసికొని నిష్క్రమింతురు.

దుర్గావతి.

తృతీయాంకము

ప్రథమరంగము.

స్థలము:- వనమునందలి యొకచోట.

సమయము:-సాయంకాలము.

ప్రవేశము:-సుశర్మ.

సు—(నిట్టూర్పువిడచి) అబ్బా! ఎంతవెదకినను తోడుగాన్పింపకుండెగదా? పురప్రవేశమొనరించెనేమో యనుకొందమనిన వేయొక దగ్గరిమార్గము లేదే? సాయంకాలమగుచున్నది.మఱియొకచోటికేగు సగత్యమేమియుఁ గాన్పింపదు. అగత్యమే యున్నయెడల నాతోడెవ్వరుండునా?

సేవకుఁడు—(ప్రవేశించి) అయ్యా! దన్నాలండి (అని నమస్కరించును.)

సుశ—సేవకా! ఏమయినదిరా? మనయేలికజాడ లేమయినఁ దెలిసెనా?

సేవకు—నే నీ కానొంతా యెతికానండిబాబయ్యా! కాని యేల్నోరిజాళ్ళే తెల్నెడండిబాబయ్యా! కొందరిల్లాసాప్పేరండి బాబయ్యా.

సుశ—ఏలాగునరా?

సేవ—జయ్‌పుర మోళ్ళంట, ఓరోరాజభటులంట, ఏల్నోర్ని కాళ్ళుసేతులుకట్టితీసుకు బోయేరంట బాబయ్యా.

సుశ—ఎవరు? జయపురరాజభటులా? మానసింహునిభటులా? బంధించితీసికొని పోవుచుండిరా?

సేవ—అవునండి బాబయ్యా—అంతేనండి.

సుశ—అహా! నేఁడెట్టిమాట వినవలసివచ్చెను! వారుమనరాజ్యములోనికెట్లు కాలిడఁ జాలిరి. ఇంతలోనెట్లురాగలిగిరి.

సేవ— అదినాకు దెల్దండి బాబయ్యా.

సుశ—(ఆలోచించి) ఆఁ! తెలిసె! తెలిసె! అనాథ్యుఁడై—మ్లేచ్ఛసహాయుఁడై —మానసింహునిస్నేహితుఁడైయుండిచేసినదుర్మార్గుని కృత్యమైయుండవలెను. సేవకా! వాఁడితోడుదుర్మార్గుఁడుండెనేమో తెలిసికొంటివా?

సేవ—దురుముక్కుడో గురుముక్కుడో నాకుతెల్దు.కానండి ఆరినాయకోడంట, ఎత్తరంట, లావంట, నల్లగానుంటాడంట,ఆముముందర, తరోతరాజా!, తరోతెమిగిల్లోళ్ళంతాంట.

సుశర్మ—ఆదిగో! తప్పకవాఁడే! ముమ్మాటికివాఁడే! ఆకృరకర్ముని—అనాథుమానసింహునితో చండేలునృపాలును దుర్గనుఁబట్టియిచ్చెదనని బాసచేసినకలుషాత్ముని—కంటపడినతోడనే కటారిపాలుగావింపకవిడచినంచులకింతకలిగె. ఆసందడిసమయమున తప్పించుకొని పారిపోయినాఁడిందులకేగాఁబోలును. కానిమ్మొప్పుడైన వాఁడెందుపోగ

లఁడు? ఇప్పుడు మనము వారి వెనుక నశ్వములపైపోయిన జయపురము ను వారుచేరులోపల పట్టుకొనలేమా?

సేవకు—అబ్బో అదిమనొల్లగాదండి బాబయ్యా? ఆరు మంచి మంచిగుఱ్ఱాలెక్కి పోతున్నారంటండి. ఆరీవుత్తరానికిపోతున్నారం టండి బాబయ్యా!

నుశర్మ—అట్లయిన ఢిల్లీకిగొనిపోవుచున్నారన్నమాట! చీఁకటి పడుచున్నది. ఇట్టిసమయమున వారివెంటనేఁగుటయు వ్యర్థమే! సేవకా! సత్వరముగ నీవేగి యాసరోవరతీరంబునకట్టి వచ్చినయశ్వంబును తీసి కొని మిగిలినవానిని గూడ వెంటబెట్టుకొనిరమ్ము. ఇంటికేగుదము.

సేవ—సిత్తమండి బాబయ్యా (అని నిష్క్రమించును.)

నుశ—

మ॥ విపరీతంబగు నీవిచారకరమౌ వృత్తాంతమేసత్యమౌ
యిపుడాదుర్ముఖుఁడెట్లువచ్చె తృటిలో ౨ నేట్లేగెవెన్వెంటనా
నృపతిన్ గైకొని దీనికెంతమదిచిం ౨ తింపన్ ప్రతీకారమే
యిపుడేయొక్కటితోపదేవిభునినా ౨ కేరీతిరక్షింపనౌ.

ఆహా! గోండునృపాలచంద్రమా! నీకెట్టిపాటుఁగల్గినది. ఇన్నిదినంబులు సముదంచిత విఖ్యాతిమై, రాజ్యశాసనమునెల్లకొనవ్రేలనిడికొని, నానా నేకరాజాధిరాజకోటీరఖచితనవరత్నప్రభాభాసమానపాదారవిందుండ వైనిఖిలవందిమాగధ ప్రస్తూయమానపరమపవిత్రచరిత్రుఁడవైన నీకు కర్ణకఠోరమగు బందెయను రెండక్షరములు వినవలసివచ్చెగదా? నీకిట్టి పాటురాఁజెల్లునే? ఎట్టిబాధలకుఁ గుఱియగుదువోగదా?

దీనికంతటికిని యాకపట వ్యూహనిర్మాణ హృదయుఁడు—అని రంతరనారీజనలోలుఁడు—కుటిలమార్గప్రవర్తకుఁడు— హిందూమత ధ్వంసకుఁడు, దయావిహీనుఁడు—అమానసింహహతకుఁడే కారకుఁడు.

దీనికేగా దగ్బరుచేయుదుష్టకార్యముల కన్నిటికిని కారకుఁడువీఁడే, అట్టి వీనివణఁగద్రొక్కవలసినదే గాని యుపేక్షసేయఁజనదు. నాకెన్ని కష్ట ములురానున్నను మత్కార్యసాధనమును వదలను. నారాజచంద్రుని గాలించి, సాధించి, బంధవిముక్తుకిగావించి తీరెద—

కలియుగంబునకరుణాదాక్షిణ్యప్రేమలు మానవునియభ్యుదయల తాలవిత్రములు. ఈతుచ్ఛభూతత్రయంబును మన్నిశితధైర్యవిజ్ఞాన ఖడ్గంబున ఖండించి, కార్యసాఫల్యసంతోష రాజ్యపాలనము హాయిగా జేతును. విరిపట్ల—ఈమానసింహదుర్ముఖులపట్ల క్రౌర్యసాహసపరా క్రమంబుల గరతలామలకముగనుంచుకొని వానినే యుపాసనఁజేసెద. ఆహా! నేనుమంత్రినని యాదుర్ముఖుఁడెఱుంగఁడా? బ్రాహ్మణుఁడనితల చుచుండెను గాఁబోలు—బ్రాహ్మణుఁడననంతబలహీనుఁడా? అంతచేతఁ గానివాఁడా? మహాభారతయుద్ధరంగమున వైరిరాజలోకభయంకరుఁడై శస్త్రాస్త్రవిద్యావిశేషబలసంపద్విరాజితుఁడగు నాయశ్వద్ధామయెవఁడు? బ్రాహ్మణుఁడుగాడా? ఇరువది యొక్కమారు విశేషబలసమన్వితకార్త వీర్యార్జునాది రాజన్యులఁ గూల్చి నిర్మూలముగావించిన పరుశురాముఁ డెవఁడు? బ్రాహ్మణుఁడు కాడా? నందవంశనిర్మూలనైక ప్రతిజ్ఞాపరిపాల నదక్షుఁడై యరిజనభయంకరుఁడై యలరారినచాణక్యుఁడు బ్రాహ్మ ణుఁడు గాడా? అనివార్యవిశేష చతురంగబలసమన్విత మ్లేచ్ఛనృపాధ ముల మట్టిగరపించిన యుగంధరుఁడు బ్రాహ్మణుఁడుకాడా? వారిమాట మరచెనుగాఁబోలును. ఇప్పుడుమాత్రమెక్కడికిఁ బోవును. బ్రాహ్మణు నిశక్తియనుభూతముగావింతును. మిక్కిలి కాంతివంతములై యొప్పు దీపికాంచలముల మెల్లగా కదుపుమలయపవనుని వడువున నెప్పటివిధ మున ఢిల్లీప్రాంతముననుండి సమయమువచ్చినప్పుడొక్కసారిగా ప్రళ య కాలఝుంఝూమారుతంబుఁబలె విజృంభించి, మానసింహాదిమాతృ ద్రోహుల మతధ్వంసకులనశింపఁజేసెద—హైందవనిశితకరా సిధారల

చే మ్లేచ్ఛాధముల కళేబరములనుండి రుధిరము స్రవించి ప్రవహించిగం గాయము నానదులతోఁగలసి పారువఱకు నోటికన్నముపోవునా? కంటికి నిదురపట్టునా? అప్పుడుగదా యీబ్రాహ్మణునిపౌరుషము. ఇదియే నా ప్రతిజ్ఞ. ఇదికొనసాగించుకొననేనినాబ్రతుకువ్యర్థము—ఓరీదుర్మార్గా! దుర్ముఖా! నిన్ను ముక్కముక్కలుగ నఱికినను పాపమున్నదా? (ఉద్రేకమున కత్తినిదీసి) ఓనాప్రియ కరవాలమా? నిన్నాభూతత్రయమావహించి నీసామర్థ్యము లింతవఱకు మఱుగుపరచినవి. ఇప్పుడాభూతమువదల్చితిని రమ్ము (అని యొఱనుండికత్తినిదీసి) నీసామర్థ్యమును జూపుము. నీరాజభక్తి—నీమతాభిమానమును వెల్లడింపుము చిరకాలమునుండి నినుపీడించు నాకలిదప్పులను వైరిశిరచ్ఛేదనానంతరగళితరుధిరధారల గ్రోలియు, తత్పలలంబు భుజించియు, దీర్చికొనుము.

(అని నిష్క్రమించును.)

తృతీయాంకము—రెండవరంగము.

స్థలము—ఉద్యానమునందలి పొదరిల్లు. సమయము—ఉదయము.

ప్రవేశము—దుర్గావతిసాలోచనమున.

దుర్గా—ఆహా! నామూలమున నాతండ్రి యెట్టియాపదలకు గురియగునోకదా? హతవిధీ! నావంటినిర్భాగ్యురాలిని యాయనకుఁ గలుఁగఁజేయుటకంటె నొక్కవీరశిఖామణియగు కుమారుని ప్రసాదించిన నెంతయు బాగుగనుండెడిదే! సౌందర్యమఁట—ఛీ! ఏటిసౌందర్యము—ఎందులకిట్టిసౌందర్యము నంతలుగలిగించుటకుగాక! జ్ఞానసంపన్నులై ముక్తిమార్గాన్వేషులగు మహర్షులుసహితము నీసౌందర్యాధిదేవతకు దాసులై తమమహత్వమును గోలుపోవుచుండ నిఁకసామాన్యమానవమాత్రులవిషయ మాలోచింపనేల?

సీ. నీకతంబునగదా? ౨ నెలతసీతాసాధ్వి
దశకంఠుచేతబా ౨ ధలనుబొందె
నీకతంబునగదా ౨ నీచకీచకుచేత
సైరంధ్రితొల్లి క ౨ ష్టములగుందె
నీకతంబున నహ ౨ ల్యాకాంత భర్తచే
పాషాణమైపడి ౨ బాధలొందె
నీకతంబునపద్మి ౨ నీబాయిభర్తను
విడనాడిపడరాని ౨ యిడుమలందె

గీ. కటకటా! నీమహిమసరి ౨ కలదెభువిని
ధరణినీవాశ్రయించి ౨ యెందరిని ఘోర
కష్టములముంచితివి నన్ను ౨ కరుణ కావ
వలయుసౌందర్య దేవతా! ౨ వందనంబు.

ఈమానసింహున కేటికినాపైవలఁపుగలుగవలె. కలిఁగెనుబో తనమనోరథమును, సామర్థ్యమును గలవాఁడైన నయవినయముల సాధించుకొనక భేదభావమునకేలఁ జోటీయవలయును. అట్లయినఁగానిమ్ము. నీకిదికూడదని ధారుణీవలయమునంతను నిరఘాటముగ పరిపాలించునక్బరుసార్వభౌముఁడైనయేల మందలింపరాదు? ఛీ! సౌందర్యమా? లోకమును నీమాయాసముద్రమున ముంచుచున్నావుగదా? ఓనాశనదేవతా! నీకునాయందింత దయకల్గుట నాజనకునకుఁ బాధఁగలుగఁజేయుటకా? అయ్యో! నేనుకురూపినైన నాతండ్రికిట్టి యిక్కట్టుప్రాప్తించకపోయెడిదే. చతురంగబలసమేతుఁడై నేలయీనినట్లు దండుతో నక్బరుపాదుషా వచ్చినయెడల నాతండ్రియతనిఁ బ్రతిఘటింపఁ గలుగునా? ఇట్టి వేయిచందేలులైన నక్బరు నాపుట దుష్కరమే? హా! విధీ! ఇప్పుడు నేనేమిసేయుదును. వివాహేచ్ఛవిడనాడి బ్రహ్మచర్యవ్రతమవలంబించి

నాతలిదండ్రులకుఁ బుత్రులు లేరను కొదువదీర కత్తినిగ్రహించి రాజ్యాంగతంత్రములందును దక్కుంగల సర్వవిషయములయందును బుత్రుని వలెఁ బ్రవర్తింతునా? కాదు! కాదు! దాన నాతలిదండ్రుల్ కవమానముఁగలుగఁ జేసినదాన నగుదు. లోకవిరుద్ధము. నాతండ్రియనంతరము సింహాసనము నధిష్ఠించుటకు నేననర్హురాలనుగదా? .....మఱినేనేమి చేయవలయు, నాతండ్రికి విషమసంకటము గలిగించిన నాయీసుందరసుకుమారగాత్రమును నగ్నిదగ్ధముఁగావింతునా? ఆత్మహత్యగర్హమని గురువులునుడివి యుండిరే? కట్టా! దైవమా? నన్నెట్టివిషమసంకటములకుఁ బాల్జేసితివి.

(తెరలో) చెలీ! దుర్గావతీ! ఎక్కడనున్నావు?

దుర్గా—ఎవరది! నన్ను పిలుచుచున్నారు? ఆఁ—మధురికా?! ఇక్కడ, ఇటురమ్ము.

(మధురిక పూలసెజ్జతో ప్రవేశించును.)

దుర్గా—చెలీ! ఇంతయాలసించితివేల? తల్లితండ్రులు నేనుదుర్గాలయమునకు వెళ్ళివచ్చుటకు ననుజ్ఞనిచ్చిరా? ఏమి! నెచ్చెలీ! మాటలాడవు.

మధు—(తలవంచి ఆలోచనతో) సాధారణముగా నొకవ్యక్తి తానిదివఱలో బొందిన యనుభవమును మరలజ్ఞప్తికి దెచ్చికొనినపుడది స్వప్నమువలె గోచరించును. నాకునిది స్వప్నముగానే తోచుచున్నది.

దుర్గా—ఏమది? స్వప్నమువలెఁ దోచునదేమి?

మధు—ఏమియు లేదులే?(ఆలోచించి) కడుపారఁగనివ్యామోహముతోఁ బెంచి తల్లిదండ్రులు తమసంతానము వృద్ధినేకోరుదురు.

దుర్గా—మధురికా? ఈవిషయము లెవ్వరికిఁ దెలియవు? సంగతియేమో చెప్పుము.

మధు—ఏమో! నేనునమ్మఁజాలకున్నాను. ఇట్టియపూర్వసంఘటనము జరుగుట యసంభవము—అట్లనుటకువీలు లేదు—వారియిష్టము. వారు సర్వస్వతంత్రులుగదా?

దుర్గా—(తనలో) దానివ్యాపారమేమియో దురూహ్యముగానున్నది. ఇదియెద్దియో వినియో కనియో వచ్చియిట్లువితర్కించుకొనుచున్నది. (ప్రకాశముగా) మధురికా! ఏమంటివి? మరలచెప్పుము?

మధు—(చూచి) నేనేమంటిని? సెజ్జనిండపూలు తెచ్చితినంటిని. మనము దేవ్యాలయమునకు పోవచ్చునంటిని.

దుర్గా—అదికాదే! ఇంతకుపూర్వమేమియు ననలేదా?

మధు—ఇంతకుపూర్వమా? నేనేమియుననలేదే? అమ్మా! నిన్ను వ్రేలుచూపి యనువ్యక్తి ప్రపంచములోఁగలదా? నీచెలినైన నే నానిన్ననుట.

దుర్గా—ఈచెలి! (తనలో) అబ్బా! తన్నుతానేమఱచి ననుబాధించుచున్నది. పోనీ! దానివితర్కముఁబట్టి వృత్తాంతమేదియో నేనే యాలోచించుకొందును. ఇది అంతఃపురమునకుగదాపోయినది. అచటనాజననీజనకులను గలసికొనియుండును, వారునన్నుగుఱించి-అనగా నావివాహమునుగుఱించి ప్రస్తావించియుందురు. ఆవచనముల నీమెవినియుండవలయును- తల్లిదండ్రులు తమసంతానము వృద్ధిని కోరుదురఁట. ఔను. నాతలిదండ్రులట్లుచేయరా!-అపూర్వసంఘటనమఁట-సంఘటనమేమి-నాకునుమానసింహునికినా? ఆఁ-నాతండ్రినన్ను మానసింహునకీయనెంచునా? ఛీ! ఆదుర్మార్గుని మానసింహునిమోమైనఁజూతునా? కాదు. వట్టిపొరబాటు. ఒకవేళ నాతండ్రికట్టితలంపు గలిగిన జరుగుట యసంభవమేలయగును. ఈమధురిక నామనంబెఱు

గుటచే కానే యీమాటవలికెనేమో? (ప్రకాశముగా) అపూర్వ సంఘటనమేమి?

మధు—ఎవరనిరి?

దుర్గా—నీవేకదాయంటివి.

మధు—నేనా? అనుటయా!-వట్టిపొరబాటు. దుర్గా! నీవుకలఁ గని కలలోవల కలవరించుచున్నావా?

దుర్గా—అదినేనుగా. దు నీవే? జరిగినవృత్తాంతముఁ జెప్పవా?

మధు—ఏమి వృత్తాంతములు? సూర్యుఁడు తనతేజమున వృద్ధి పొందుచున్నాఁడు. పద్మములుతనుగూండ్లవదలి మేతకైపోవుచున్నవి. కలువలు ముకుళించుచున్నవి. పద్మములు వికసించుచున్నవి. దీనికై జారచోరులు విచారించుటయా, లోకులు సంతసించుటయా జరుగుచున్నది. ఇంతకంటెవేరే సంగతులేమికావలయు?

దుర్గా—అబ్బబ్బా! ఈమె నన్ను వేపుకొనితినుచున్నది. (చెంతఁ జేరి) చెలీ! నన్ను నాతలిదండ్రులు మాన—సింగనకు నీయఁ దలఁచిరా?

మధు—ఆవిషయము నన్నడిగిన నేమి తెలియును- నేనట్లువిన లేదే?

దుర్గా—నీవెట్లువింటివో చెప్పుము నెచ్చెలీ.

మధురి—(నాలుకకరచుకొని) నేనెట్లును వినలేదు?

దుర్గా—ఇవ్వఁడేగాదా వింటిననిచెప్పితివి?

మధురి—నేనువిన్నది-మనదాసి భువని వంటయింటిలోనికిఁ బోయి యచ్చట దొంగతనముగాఁ బాలనుఁ ద్రాగుచున్న పిల్లనికొట్టి యాపాలచే ద్వారముకడనున్న సింహపుబిల్ల కడుపునింపుచున్నదని-

దుర్గా—(వినువుతో) మధురికా? నీతోనేమి! దేవ్యాలయము నకు పోవ తల్లిదండ్రులాజ్ఞనిచ్చిరా?

మధురి—ఆఁ- ఇచ్చిరి. కాని, నెచ్చెలీ! యేకోరికలుకలవని నీవు దేవ్యాలయమునకుఁ బోవలెను?

దుర్గా—ఓసి! వెఱ్ఱిదానా? కామేచ్ఛతోగాని యచటకుఁబోఁ గూడదా? నిష్కామకర్మమే ప్రధానమని మనగురువు లెన్నివర్యాయములనలేదు.

మధు—ఓహహో! నభ! ఇన్నివేదాంతములెచ్చట నేర్చుకొంటివే అట్టికామేచ్ఛయే లేనియెడల వివిధదేశనృపాలకులపటములను గొని నీగదియం దమర్చుకొని యర్ధరాత్రంబున నెవరునుజూడకుండఁ జక్కఁటఁ జేయిఁజేర్చి చూపులనుద్రిప్పుక ప్రతిరాకుమారునిపటమును పరిశీలన ముచేయుటయెందులకు? నానావిషయాధీశ్వరులు నీకరగ్రహణమునకై యింతయాందోళనపడుటయేల? తుదకు నీజననీజనకులు కులరూపవం తున్నుఁడు, బలసమన్వితుఁడు, వైభవోపేతుఁడు, నగు రాజకుమారుఁ డెవఁడాయని యాలోచించుటయెందులకు, మానసింహునకీయ నిరాకరించుటయెందులకు, ఈకుసుమపేశలశరీరమును శౌర్యధైర్యపరాక్రమిఁడు, ధీరోదాత్తుఁడు, దేశభక్తిపరాయణుఁడు నగు గోండునృపాలునిపాలెబ్బంగిఁజేయుదునాయని చెలినైన నాకైనఁ దెలియకుండ నీవాలోచించి దేవ్యాలయ గమనస్మృతివై యుండుటయెందులకు? ఇదియంతయు నిష్కామకర్మమే కాఁబోలునేమి?

దుర్గా—ఓసి! యెంతచదివితివే? ఇన్నటికి నీస్వప్నవృత్తాంత మేమియో బయలుపడినదిలే! పరిహాసాగాని నాతలిదండ్రులు నావిషయములో నేమనుకొనుచుండిరి?

మధురిక—ఏమనుకొనిరి? త్వరలోచక్కనివానిఁదెచ్చికనులపండువుగ నీకువివాహము చేయుదమనుకొనిరి.

దుర్గా—ఆచక్కనివాఁడెవరు?

మధు—నీవువరించిన గోండుప్రభుఁడు కాడు. మానసింహుఁడు కాడు, గోండుప్రభుఁడనార్యుఁడఁట, మానసింహుఁడుమతధ్వంసకుఁడఁట.

దుర్గా—(తనలో) వృత్తాంతమిప్పటికి బోధపడినది. ఈమాత్రపుమాటకిది తలప్రాణముఁదోకకుఁ దెచ్చినది. (ప్రకాశముగా) నెచ్చెలీ! మధురికా? నీవుసత్వరముగబోయి విశ్రామ మందిరముకడనున్న పందిరిపైఁబూసినసన్నజాజిపూలను మాలతీపుష్పములను గోసికొనిరమ్ము. (అనమధురిక నిష్క్రమించును.) నాకోరికఫలించునా? నాతండ్రిసాహసించి యాయనార్యునకు నన్నువివాహము సేయునా? ఎంతవిషమ సంకటము వచ్చినది. నేనేమిసేయుదానను. (అనియాలోచించుచుండును.)

మధురిక—(పరుగుపరుగునవచ్చి) అమ్మా! అమ్మా!

దుర్గా—ఎందులకే?

మధురిక—ఒకసిద్ధుఁడీదారినే పోవుచున్నాఁడు. ఆతఁడుత్రికాలవేదివలెఁగన్పట్టుచున్నాఁడు.

దుర్గా—తీసికొనివచ్చెద ననియెదవాయేమి?

మధురిక—మీసెలవైనయెడల నట్లనే జేసెదను.

దుర్గా—సాధుసందర్శనము సర్వసాపహారమనికదా పెద్దలు వక్కాణింతురు. సరే! తీసికొనిరమ్ము?

(మధురిక నిష్క్రమించును.)

దుర్గా—ఈసాధువలన రాబోవుకష్టములెట్టివో, నాకాగోండు భూవిభుఁడు భర్తగాలభించునో లేదో తెలిసికొనవలయును.

(మధురిక సాధుతోప్రవేశించును.)

దుర్గా—(లేచి) సాధుసత్తమా! నమస్కారము. (అనినమస్కరించును.)

సాధు—దీర్ఘాయుష్యమస్తు. మనోవాంఛాఫలసిద్ధిరస్తు. శీఘ్రమేవ వివాహమహోత్సవ ప్రాప్తిరస్తు.

దుర్గా—మహాత్మా! మీరెఱుంగని యర్థంబులు లేవుగానకావలసినయర్థంబు కరతలామలకము సేయుదురని నమ్ముచున్నాను. ఆయర్థమెట్టిదనిన నా (అనిఅర్థోక్తి)

సాధు—అఁ! అఁ! అఁ! చెప్పనక్కఱలేదు. నీయడుగబోవునర్థం బెఱింగితిని. చెప్పెదవినుము. రాకుమారీ! నీకుగోండురాజుపై మక్కువ గలదు. ఆతనికిచ్చుటకు నీతండ్రికంగీకారములేదు. కాని యాతనినే వివాహమాడగోరిన మొదట సకలకష్టంబుల కోర్వవలయును.

దుర్గా—ఆకష్టములెట్టివి మహాత్మా!

సాధు—(ఆలోచననభినయించి) తెలిసె చెప్పుచున్నానువినుము నీపై వైరిజనభయంకరుఁడైన మానసింహుఁడు మరలుకొని యున్నాఁడు. ఆతనికోరికను నిరాకరించినాఁడు నీతండ్రి. అందులకాతఁడు కోపించి నిన్నేవిధముగానైనను వివాహమాడ చూచుచున్నాఁడు. కావుననతని వలన నీతండ్రికిని నీకునుగూడ కొన్నియిడుమలు రాగలవు.

మధురిక—అయ్యపిపాయు నుపాయములేదా?

సాధు—కలదు,

మధురిక—దానినిసెలవిండు నాయనా?

సాధు—మధురికా! ఈవనంబున నేదయిన సకలఫలసంపంగి పూవుదొరకునా?

మధురిక—దొరకును. గాని చాలదూరముగ నుండుటచేకొంత తడవగును.

సాధు—అయినను దానిని సత్వరమున తీసికొనిరావలయు. దానిని మంత్రపించి యిచ్చెదను. దాననదివాడదు. అయ్యది చెంతనున్నపరులెవ్వరు దరిచేరలేరు.

(మధురిక నిష్క్రమించును.)

తృతీయాంకము.

మూడవరంగము.

కాలము—సాయంకాలము.

ప్రవేశము—చందేలురాజు.

ప్రదేశము—అంతఃపురము.

చందే—(విచారమున)హాతల్లీ! ముద్దుబిడ్డా! హానాప్రేమనిదానమా? హాదుర్గావతీ, కుమారీ! నానిష్కల్మష హృదయ మాకపట జడదారికుచ్ఛితము నెఱుంగఁజాలదయ్యెనా? ఆకృారుఁడు-అయ్యో! నినుఁగొనిపోవునపుడు మాకొఱకై నీవెంతఁగాఁ బరితపించినావోకదా? కృారకర్కశ కపటహృదయుఁడగు నాజడదారికిఁ జిక్కితివా? కుటిల కాముకవంచనా వాగురులందగులుకొంటివా? అయ్యో! నాముద్దుల తల్లీ! నాప్రేమంపుపెన్నిధానమా? నీవాతనియిష్టంబున కనుగుణంబుగాఁ బ్రవర్తింపనిచో నెట్టిబాధలకుఁ గుఱియగుదువోకదా? నీమృదులమృణాళ సదృశమైననీతనువు-హంసతూలికాతల్పములనైన నెఱ్ఱగఁగందునీశరీర మాబాధలకు సహింపఁగలదే? నాకు కుమారులు లేరను చింతలేకుండ రాజ్యకార్యనిర్వహణకుతూహలాయత్తచిత్తవై వలసినప్పుడు అఖిలప్రతిపక్షదుర్భేద్యమగు సలహాలనొసంగుచుంటివే? అట్టి సలహానిఁకపై నాకొసంగువారెవరు.—అయ్యో! కుమారీ?

సీ. శారదరాకాశ ♦ శాకరునినతిశ
యించెడునీమోము ✓ గాంచకున్న;
పదియారువన్నెయా ✓ బంగారుకాంతుల
సొంపారునీమేను ✓ చూడకున్న
నిద్దంపుటద్దాల ✓ నెక్కసక్కెములాడు

నునుచెక్కులనుముద్దు ✓ గొనకయున్న
తేనెలొల్కెడునీదు ✓ తియ్యనిపల్కులు
వీనులవిందుగా ✓ వినకయున్న

గీ. జగతి నాబ్రతుకేల? నా✓ జన్మయేల!
సరసనీవులేనట్టిరా ✓ జ్యంబిదేల?
పట్టిరో! నాదునోముల ✓ పంట!- నాదు
మురిపెములదొంతి! దుర్గమ్మ! ✓ ముద్దుతల్లి!

అనవరతమును నన్నెడఁబాయక నాయుద్యమంబునఁ దొడ్పడుచు "నాయనగారూ! మనయుద్యమము నిర్విఘ్నముగా కొనసాగునండి" అని మనస్సునకానందము గలిగించెడుదానవే—ఇంకనాకట్టి ధైర్యముఁ జెప్పువారెవరు? నావియోగంబొకనిమిషమైనను సహింపనోపవుకదా? అయ్యో! అక్కడ దేవి యీమాటవినియెంతగాపరితపించునోకదా? యునురులుభరింప కలదో? లేదో? పోయిగాంచవలె.

(అని నిష్క్రమించును.)

నాలుగవ రంగము.

ప్రదేశము—అంతఃపురమునందలి గది.

ప్రవేశము—పద్మరాణి, మధురిక.

కాలము—సాయంకాలము,

పద్మ—(విచారించుచు) అయ్యో! నాజీవనజీవనమా! నాప్రేమంపుసర్వస్వమా! ఆతుచ్ఛునిచే! నాహీనునిచే! నాబాలిశాధమునిచే దొంగిలింపఁబడితివా! అయ్యో! అట్లేలజరిగె? అట్టి సమయమున

నిన్ను రక్షించువారొక్కరునులేరా? వాఁడెట్టిబాములఁ బెట్టుచుండెనో కదానిన్ను—ఇప్పుడీదుఃఖమును సహింపఁజాల—నీవు నరబలిని మాన్పబోధించుచున్నావని వారలదూషించుచున్నావని యలుకవహించి శాక్తేయులెవరైనవచ్చి యట్టివేషముతోఁ దీసికొనిపోయి కాళికాదేవికి బలియిచ్చుటలేదుగదా? హృదయమా! యింకనునేలబ్రద్దలుకావు—కొట్టుకొనుచుంటివేల— నాయందువర్తించుపంచప్రాణములారా? నాజీవధనములేనితరి మీరేల? నన్నిఁకఁబాసిపొండు.ఓశరీరమా? పుత్రికావియోగకారణమునకుళ్లి నీరైమంటగలియనున్నావా? అదివలదు. వలదు. శీఘ్రముగఁబొమ్ము:—ఓదుర్గా! నేఁడు నన్నుబాసితివా?బుందేలువంశభాగ్యలక్ష్మీ! నేఁడుతొలఁగితివా? నీకుతల్లినైననాతోనొక్కమాటాడరావా—ఒక్కముద్దియ్యరావా? నిన్నువిడచి మనఁగలనా? హా తల్లీ! పుత్రికామతల్లీ—సకలసద్గుణకల్పవల్లీ! నీకుమేముభారమైతిమా? హాఁ సైపఁజాల! భరింపఁజాల—తాళఁజాల!దుర్గా!నిన్ను కాంచు భాగ్యములేదా? జీవింపఁజాల! అయ్యో! ఈవిచారమెవ్వరితోఁ జెప్పుకొందును. అయ్యో దుర్గా! దుర్గా! దుర్గా!

(అని మూర్ఛిల్లును.)

మధురిక—(విసరుచు) ఆహా! ఏమి దైవవైపరీత్యము. తనొకటిఁదలచిన దైవమొకటితలచు నందు రిదియేకాఁబోలును. ఈమెస్థితి యిట్టులుండగా దేవరస్థితిచెప్ప నలవికాకున్నది. వీరి విధముచూడ నాకడుపే చెరువగుచుండ నేనేమివారినోదార్పఁగలను?

చందేలు—(పవేశించి) అయ్యో—ఈదేవి పుత్రికామరణవార్తవిని మూర్ఛచెందియున్నది. నేనెట్లేమెనోదార్తును. పుత్రికావియోగమును సంస్మరించుమాత్రాన నావిర్భవించు దుర్భరదహనోపమానదుఃఖమునకోర్వనోపను. నాడెందమును డిందుపరచుచు బెల్లుగఁ బొంగియుబికి వెలికివచ్చి వెల్లువయైపారు నీశోకప్రవాహమునెట్లు తరింతును?

సీ. పిలచినయంతనే ౫ వేడ్కతోనేతెంచి
పలుకరింపఁగఁజూచు ౫ వారలెవరు;
నాయుద్యమంబున ౫ సాయంబుఁజేయుచుఁ
బాయకఁజరియించు ౫ వారలెవరు.
రాజకార్యములని ౫ ర్వర్తింప.మంత్రియై
ప్రక్కనండగనుండు ౫ వారలెవరు,
శ్రమజెందియున్ననా ౫ సరసఁజేరియపూర్వ
పద్యములఁజదువు ౫ వారలెవరు
గీ. నాదుపజ్జనగూర్పుండి ౫ నయముతోడ
భక్తిదుర్గనుబూజించు ౫ వారలెవరు
వచ్చినావగపునుదీర్చు ౫ వారలెవరు
ఎట్లుభరియింతు! శోకాబ్ధి ౫ నెటుతరింతు.

పద్మ—హా! దుర్గా! దుర్గా! దుర్గా! (కన్నులవిప్పిచూచును)హా తల్లీ! దుర్గా! దుర్గా! (చందేలుని యొడిలోవ్రాలును.)

చందే—(దుఃఖము నడంచికొని) దేవీ! నీవిట్లుదుఃఖింపనగునా? దుర్గనువిడిపించునుపాయ మరయుదము. చింతిల్లకుము. గతించినదానికి వగచినలాభముకలదా! విపత్కాలమందు విస్మయము కాపురుషలక్షణము. కావున ధైర్యము వహింపుము.

పద్మ—ఇంకెక్కడిదుర్గ-ఆతల్లి మరలకానుపించునా? కల్ల!కల్ల! ఆయభిమానధన యప్పుడే ప్రాణత్యాగముచేసికొని యుండును. ఎట్లుధైర్యము వహింతును. ఈఘోరదుఃఖసాగరంబున మునింగి దరిగానకుంటినే? అయ్యో! కుమారా! నీవు నేఁడా తోటకేగితివేల? ఆకపటచిత్తుఁడు నినుబలాత్కారముగఁ దీసికొనిపోవునపుడు నీజననీజనకుల కొఱకెంతగా నఱచియంగలార్చితివో? నన్ను గన్నతల్లీ! ఎందున్నావు!

ఎట్టి బాధఁలగుందుచున్నావు—నన్నుఁ జూడరావా? నాతోనింక హృదయానందముగ ముచ్చటించువారెవరు? నాకిఁక భారతాదిగ్రంథములఁ జదివి వినిపించువారెవరు—అమ్మా యని నన్నింకపిలచువారెవరు? నాయొద్దఁ జేరి యొద్దికమీర గీతికలఁ బాడి వీణవాయించి సంతోషపెట్టువారెవరు? నాభాగ్య నిధానమా—నన్ను విడనాడితివా? మరలరావా? నీవులేని నాకీలోకమేల? ఈభాగ్యమేల? ఈవైభవమేల? ఉసురులనెట్లు భరింతు- శోకాగ్ని నెట్లు హరింతును- ఈదేహమునెట్లు ధరింతును- హా! తల్లీ!

(పునర్మూర్ఛనొందును)

చందే—ఈమెకు ధైర్యము జెప్ప నావలను కాకున్నది- ముందు కర్తవ్యమాలోచింపవలె—ఉద్యానవనంబున మధురికా! ఏమిజరిగినదో సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము. ఆజడదారిలోనికెట్లు ప్రవేశించెను?

మధు—దేవా! అదియంతయు నాపొరబాటువలననేఁ జరిగినది.

చందే—ఎట్లు.

మధు—మేముద్యానవనంబున సంచరించుచుండ నాకీ కపట జడదారి యుద్యానవనంబునకు వెలుపలి భాగంబునపోవుట పొడకట్టినది—అద్దానిని నాచెలికెఱింగించితిని. సాధుసందర్శనము సర్వశ్రేయములకు మూలముగదాయని లోనికిఁ గొనిరమ్మని చెప్పెను. వెంటనే నేనుపోయి నిక్కంపు జడదారిగా భావించి దోడ్కొని వచ్చితిని. అంత నతండు కొంతసేపటికి నొక సంపంగిపూవును తెమ్మని నన్ను దూరముగఁ బంపివేసెను. అందులకు నాచెలియు సమ్మతించెను.

చందే—పుష్పమెందులకని యడుగకపోతిరా?

మధు—అడుగకపోవుదుమా? అడిగితిమి. అతఁడుదానిని మంత్రించి యిచ్చెదననియు నద్దాననది వాడదనియు నది యెవ్వరికడనుండునో వారికి యిష్టార్థములు కరతలామలకముగ నుండుననియును చెప్పెను.

చందే—తరువాత నేమిజరిగినది?

మధు—నేను మరల వచ్చి చూచుసరికి నెవ్వరును గానుపించలేదు. అప్పుడాకానన మంతయు వెదకితిని. కాని, యామెజాడ నాకావంతయైనను తెలియదయ్యెను.

చందే—మధురికా! దాపక చెప్పుము. అమె కెవరిమీఁదనైన ప్రేమగలదియా? నేనేమియుఁగినియను.

మధు—కలదు—

చందే—ఎవ్వరిపైన.

మధు—గోండునృపాలునిపైన.

చందే—తనకట్లాతనిపై ప్రేమగలదని యొకనాఁడైన నాతోగాని తల్లితోగాని చెప్పనైనఁ జెప్పలేదే?

మధు—చెప్పకుండుటకు కారణమొకటిగలదు.

చందే—ఏ కారణమయ్యది?

మధు—మీరు తన్నాతనికిచ్చి వివాహము సేయరని.

చం—గోండు మహీపాలుఁడ నార్యుఁడందులకు మొదట సమ్మతింపలేదు. కాని, యింతబద్ధానురాగులైయున్న సంగతి తెలిసిననంగీకరింపకుందువా? ఆ తీసికొనిపోయినవాఁ డాగోండుప్రభువు. కాని యాతని సేవకులు గాని కారుకదా?

మధు—గోండుప్రభుఁడు మాత్రము కాదు, ఆజడదారి ముఖవర్చస్సంతసుందరమైనది కాదు— అంత మంచిశరీరసౌష్టవమును లేదు.

చండే—ఆతఁడు కాకున్న నాతని భృత్యులేమో?

మధు—అదినాకు తెలియదు.

చండే—నీకేమియు భయములేదు! ఆతనికెవరిచేతనైన వర్తమానమంపిన సంగతి తెలియునా?

మధు—మహారాజా! ఆమెను. బూర్తిగా మీరెఱింగియు మీరిట్లూహింపవెల్లనా? మీకయిష్టమయిన వానిని వరించుటయేగాక మీయాజ్ఞలేనిదే భర్తకు వర్తమానమంపి వానితో లేచి పోవునంతటి బుద్ధిహీనురాలా? అంత తెలివితక్కువదా? సకలసద్గుణఖనియగు నామె యట్లకార్యమునకు గడంగు ననుమాట విశ్వాస పాత్రముగ లేదు.

చండే—అట్లెన్నటికి తలంపకుము. మోహమెంతటివనినైనఁ జేయించును. ఎంతటివివేకమునైన పడలించును.

చం. జలరుహనేత్రి రుక్మిణివి ♦ శంకట వృత్తి రహస్య లేఖనుం
జలమున వ్రాసి కృష్ణునకు ♦ చయ్యన, నన్నకు దెల్పకుండఁగా
వలపులదీవితోఁ జనదె ♦ వచ్చినయంతనె, అట్లుగూడదో
"తలఁపనిరంకుశంబులుగ ♦ దాజవరాండ్రితలంపులెయ్యెడ"

పోనీ నీవు చెప్పినట్లు వరులంవచ్చి గొనిపోయినట్లె నిశ్చయింపుము. అట్టినమయమున నిన్ను కేకవేయదా? లేక కావలివాండ్రను కేకవేయదా?

మధు—మాటాడిన వారు బాధించెదమని భయపెట్టిరో లేక మాటలాడకుండఁ జేసిరో వాఁడు మనవిరోధులవర్గము వాఁడెయుండు నని నాదృఢవిశ్వాసము.

చండే—ఎవ్వరెయుందురు. (ఆలోచించి) విరోధియైన మాన సింహుని భృత్యుఁడుకావలె. మనమాతనికి దుర్ధనియ్య నిరాకరించితి మని మాయోపాయంబున బంధించి తీసికొనిపోయి యుండవలె. మధురికా! నీవుపోయి- బుద్ధిసాగరామాత్యునిఁగొనిరమ్ము?

మధురిక—చిత్తము (అని నిష్క్రమించును.)

చండే—ఎక్కడనున్నను జీవించియున్నను. తీసికొనిరావచ్చును. మానవతియగు నామె మానసింహునకుఁ జిక్కిన మానసంరక్షణార్థమై యసురులబాయకుండునా? (ఆలోచనతో) నేనెప్పుడు గోండునకు నిన్నిచ్చి వివాహముసేయనని చెప్పలేదే? చెప్పనిదే యామె స్వతంత్రించి లేచి పోవునగత్య మేమికలదు? ఆమెయు నంతజ్ఞానశూన్యురాలుకాదు. సర్వవిధముల పరికింపనామె నామానసింహాతకుఁ జేతన సేవకులచే బందె చేయించనోపు. అందుకు సందేహములేదు. సరే యేమిజరుగునో? కానిమ్ము. జరుగనున్నది జరుగక మానునా?

మధు—(ప్రవేశించి) మహారాజా! బుద్ధిసాగరామాత్యులవారు వచ్చియున్నారు.

చండే—నేను పోయి యాతనిఁగలిసికొని ముందు కర్తవ్యమాలోచించెదను. నీవిమెకు పరిచర్య చేయుచుండుము. నేను మరల వచ్చెదను. (అని నిష్క్రమించును.)

మధు—(చేతనురటిని గైకొని విసరుచుండును.)

(తెరవాలును)

తృతీయాంకము సమాప్తము.

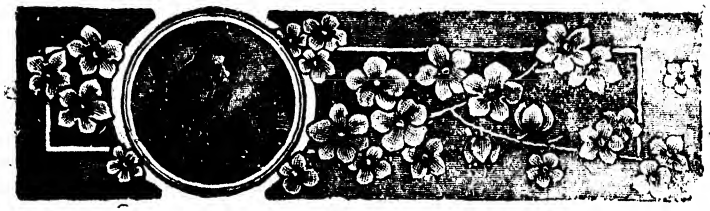

దుర్గావతి

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము.

స్థలము:—చెఱసాల. సమయము:—సాయంసమయము,

ప్రవేశము:—విచారముతో నొకచోట దుర్గావతికూర్చుని యుండును.

దుర్గా—(నిట్టూర్పువిడచి)

చం. కటకట తెల్విహీననయి ♦ కాననుబాధలఁజిక్కుకొంటినా?
కటువగు నీచ భాషణల ♦ కర్ణములారవినంగనయ్యెనా?
ఇటులను తల్లిదండ్రులను ♦ నెంతయు నీతరిబాయనయ్యెనా?
యెటులమనంగఁజాలుదును ♦ నెట్టులబాధల నోర్వగల్గుదున్.

అక్కటా? ఎట్టి యాపత్సముద్రమున మునింగితిని. కటకటా! ఈపాషాణ హృదయుఁడు ఇక్కటిక రక్కసుఁడు. ఈకుచ్ఛితమానసుఁడు—అజలయనిభావింపక—పరస్త్రియని పరిగణింపక— నెత జాలియైన వహింపక-లోకనిందయైన లెక్కింపక నన్నిందులకేల తెప్పించియుండును? అయ్యో! నామతి కాలు కారణమునకై విచారించెదనేల? కామాంధులైన కుమతులు కన్యాత్వభంగమొనరింప వెరువరని నీతికోవిదులు పలుకరే? అయ్యో! అను క్షణము నన్నెడబాసి యెఱుంగని నాతండ్రి యెట్లు దుఃఖించుచున్నాడోఁగదా? తన పంచప్రాణంబులును నాపైఁ బెట్టుకొని నన్ను బెంచి పెద్దఁజేసిన నాతల్లి యన్న పానాదులు

మాని నాయెడబాటున కోర్వక యేమగునోకదా? నామూలమున నాతల్లిదండ్రుల కెట్టియిక్కట్టులు గల్గినవి. అయ్యో! తల్లిదండ్రులారా! ఈయదృష్టహీనురాలినేల కంటిరి? సఖులారా! నన్నిక మఱచిపొండు- హాదైవమా! నాకెట్టి యిడుమపాటు దెచ్చితివి. నన్నీయాపద నుండి దప్పింప నో యనంతశయనా? దయాస్వరూపా! భక్తపోషణా! నీవెగాక మరెవరుదిక్కు—

అంద మష్టకష్టములు దెచ్చునను నది యథార్థమయ్యె- నేనీవిపత్సముద్రమునుండి దరిఁజేరుదునను మాట కల్ల. ఈయుచితాయుచి తజ్ఞానశూన్యుఁడు. ఈయభిమానరహితుఁడు, కుటిలమానసుఁడు, ఈదుర్మోహాంధుఁడు, వీఁడా నన్నూరకవిడుచువాఁడు. వీఁడు విడచుటయు, నాకంఠమున బ్రాణములుండగా వీనికి నేను లోఁబడుటయు నీరెండు నసంభవములే?

మానసింహుఁడు—(ప్రవేశించి జనాంతికముగా)

సీ. కలగకుడెందమా? ♦ కులుకులాడిలభించెఁ
బడసితే చిరకాల ♦ వాంఛఫలము
ఎదిరింపకుమమార! ♦ మదమెల్లనడగింతు
జలజాక్షిమాదుర్గ ♦ సరసఁగలఁదు,
చిలుక! నీపలుకలు ♦ ములుకులు కలవాణి
మంజులాలాపముల్ ♦ మదిఁగఱంచు
పికమ! నీకాయీల ♦ లిఁకయేల మాచెలి
గానంబువిందిడు ♦ కర్ణములకు

గీ. కోర్కెలెల్లను ఫలియించె ♦ గోరనన్య
మేమి, నేను ధన్యుఁడ, నిఁక ♦ నింతిఁగూడి
పంచశరుకేళినుఖమును ♦ బడయువాఁడ
లేరు నావంటిపుణ్యులు ♦ లేరు! లేరు!

సాధు—(తనసంచి నుండి మరియొక పుష్పమును దీసి) రాకుమారీ! ఇదియొక సిద్ధకుసుమము. ఇదియెంత రమ్యముగా నున్నదో చూడు. దీని నాఘ్రాణించిన వారికి కోరికలన్నియు నచిరకాలములోనే సఫలమగును. ఇయ్యది నాగురువుగారగు వీరభార్గవచిదానందయోగిగా రొసంగినారు. అప్పటినుండియు నియ్యదివాడక, నూతనసుమంబువలె నున్నది. దీని నాఘ్రాణింపుము.

(అని ఇచ్చును.)

దుర్గా—(మహా ప్రసాదము) అని తీసికొని యాఘ్రాణించును.) అమ్మా! (మూర్ఛిల్లును)

సాధు—(ఈలవేసి) ఇప్పటికి దుర్గావతికూడ స్వాధీనమైనది. ఇంక చందేలునృపుఁడున్నాడు. అది మాత్రమెంత. ఇక్కడ తడవు మసలరాదు. (అని దుర్గావతిని సందిట నెత్తుకొనిపోవును.)

ఆహా! దుర్భరప్రద్యుమ్ననిశితపుష్ప కాండవ్యధాసంకుచితస్వాంతమా? నీదుస్సహభరంబుతొలంగినది—నీకోర్కె ఫలించినది—భాగ్యముపండినది— సకలయువజనమనోజ్ఞనవలావణ్యతారుణ్యసంపద్విరాజితయగు నాసారసాక్షి మారుకేళిని నిన్నిదే తేల్పు—హా! డెందమా ఎందులకు చలనమందెదవు? ఆకురంగనయన యనంగక్రీడ నినుఁదేలింపదను సంశయమా—వలదు—వలదు—ఇప్పుడుగూడ తిరస్కరించుననుభయమా! తిరస్కరించి యిప్పుడేచెరువునీరు త్రావగఁలదు—నిన్నుచూడనిదగుటచే యానాఁడునిరసించెఁగాక—ఇప్పుడు నీయనన్యసామాన్యసౌందర్యసంపద్విరాజితావయవములఁగాంచిన యనంగుబారి కగ్గలముకాదా? ఇన్నియెందులకు నావచనామృతమునువర్షించి యామెహృదయమును కరగించి నీసంపూర్ణానుభవంబున కొసంగెద (దుర్గావతినిఁజూచి)ఆహా! ఏమి? ఈమెసౌందర్యము.త్రిజగన్మోహనమే

సీ. ఆహా! సతీమణి ♦ యాననాబ్జంబును
గాంచినకన్నుల ♦ కఱవుదీరె

ఔర! యీవనజాక్షి ♦ యాలోకనమునను
తనువునకెల్లచై ♦ తన్యమబ్బె
అహహా! ఈతన్విప్రి ♦ యమయినపల్కులు
వినినంతవీనులు ♦ విందునయ్యె
భళిర! యీతన్వియిం ♦ పైనరూపంబును
బాలింపమదిమోద ♦ వార్థిదేలె.

గీ. గాని నాశరీరంబామె ♦ గాత్రమునకు
దాకి యెపుడు సాఫల్యతఁ ♦ దనరఁగలదొ
నాదుకరద్వయినెప్పుడీ ♦ నాతిఁగౌఁగి
లించిబిగి యూరధన్యత ♦ గాంచఁగలదొ.

ఈసుందరాంగి యేమిచేయుచున్నదో యీచాటుననుండి వినియెదఁగాక.

(అని ప్రక్కనొదిగి నిలుచుండును.)

దుర్గా—(రోషమున) మంచిది! కానిమ్ము! నామానభంగకాలంబునగూడ విచారసాగరంబున మునింగి యబలానామంబు సార్థకపరచుటతగదు. బాహ్యార్థ బలంబులు లేకున్నను కులశీలబలంబులుకలవుగదా? విశేషధనము లేకపోయినను, మానధనము లేదా?-అట్టిమానంబుకంటె నీతుచ్ఛప్రాణంబులధికంబులా? మానముగల్గినగదా స్త్రీ మానవతి యనిపించుకొనును— మానము లేనిబ్రతుకు మానినికి వ్యర్థము. చూచెదనుగాక-అట్టితరుణము రానిమ్ము.

మాన—(జనాంతికముగా)ఎట్టి తరుణము రావలయును? మానభంగమగుతరుణమా? నన్ను వివాహమాడిన నీకుమానభంగమెట్లగును: పాపము. నీకునన్ను వివాహమాడునిచ్ఛలేదుకాఁబోలును-ఇదియేయథా

ర్థమైనచో నయ్యదితప్పదు. వచ్చిననీవేమిచేయఁగలవు. నీవబలానామం బును సార్థకపరుపక నెట్లువ్యర్థముసేతువో చూతునుగాక.

దుర్గా—మనోహరా! నన్నీతరుణమునందు కాపాడరావా? నీకును నాపై నింతరామదియేలఁ గలిఁగె.

మాన—(తనలో) ఈమెచేవరింపఁబడిన యానిర్భాగ్యుఁడెవఁడు చెపుమా?

దుర్గా—సుందరాంగా! ఆనాఁడు ననురక్షించినవాఁడవు నేడేల రావు.

మాన—(జనాంతికముగా) నాచేఁజిక్కినవారిని హరిబ్రహ్మాదు లకైనను విడిపింపశక్యమా?

దుర్గా—గోండుసార్వభౌమా! నీకునాదురవస్థ నెఱిఁగించువారు లేరే?

మాన—(జనాంతికముగా నీర్ష్యతో) గోండు సార్వభౌమా! గోండునా—ఈమెవరించెనా? అనార్యకులాధము నీమె వరించినదా? ఔరా! సాటిసుక్షత్రియకులసంభవుఁడనగు నన్నునిరాకరించి హీనకుల జుని స్వకులాభిమానవర్జితయై వరించునా? శ్రీరంగనీతులు పల్కు నా చందేలుఁడెట్లు సమ్మతించెను. ఆనీతులన్నియు నన్నునిరాకరించుటకే కాఁబోలునేమి? గోండుఁడు సార్వభౌముడఁట. ఆయడవిమృగమునకు సార్వభౌమత్వముకూడనా? తానువరించిన మాత్రాన వాఁడు సార్వభౌ ముఁడయ్యెనేమి? అయిననేను కావలె. ఆసార్వభౌముఁడిప్పుడు నాకారా గృహమును పరిపాలించుచున్నాఁడని యెఱుంగదుగాఁబోలును.(మోహ ముతో) ఈశాతోదరినిఁగాంచినప్పటినుండియు మరుండు తనవాడిశరం బుల నాయురంబుననేయుచు గరంబు నన్ను బాధించుచున్నాఁడు. ఈత న్వంగిని బిగియారఁగాఁగిలించియనంగక్రీడఁలదేలినంగానియీబాధయుప

శమించునట్లులేదు— (కొంచెమునడచివెనుకకుతగ్గి) ఈమెచెంతకుఁ బోయి ప్రార్థించిననిరాకరించునేమోగదా? ..... మానసమా! నీవెంతయవివేకివి. ఈమెమాత్రము మానవస్త్రీ కాదా? స్త్రీసహజ గుణంబగు చాపల్యమునకుఁ గట్టువడకుండునా? అట్టియెడ సకలయవ్వ నజనమన్మథుండనగు నాసౌందర్యముఁగని లోఁబడకుండునా!(అనిసమీ పించుచు) యువతీలలామా?

దుర్గా—(ఆతురమున నులికిపడి) ఎవరది?

మాన—యువతీలలామా! నీకీతత్తరమేల?-నీవు నన్నన్యునిఁగా భావింపకుము. వీఁడునీప్రేమకాసించి నీపొందుగోరివచ్చిన జయపురా ధీశుఁడు మానసింహుఁడు.

దుర్గా—(భయముతో) హా! హా! హా!(లేచిదూరముగతొలఁగి ఈకౄరునిచే నింకెట్టియిడుమలు సంభవించునోకదా? (అని తలపంకిం చును.)

మాన—ఆహా! సారసాక్షీ! నాచెంతనీకింతభయమేల? అదిగో యాసిగ్గేల? నీదర్శనభాగ్యంబున నేనెంతయు ధన్యుఁడను—నాభాగ్య ము పండినది. పద్మవదన?

దుర్గా—(తనలో) వీఁడు మొదలుపెట్టినాఁడు- ఇట్టిసమయమున నేనేమి చేయుదును. ఆపదలందు ధైర్యము బుద్ధిశాలుర లక్షణమని గదా పెద్దలు చెప్పుదురు. అట్టి ధైర్యమును వహించి సమాధానమీ యవలయును.

మాన—పద్మవదన! నీశారదరాకాపూర్ణసుధాకరసదృశ సుందరదరహాసాంచితమైన ముద్దుమోమునించుక చూపవేల? మృగీశా బనయన-జలశకునాకులచ్ఛకులజాల విలోలవిలోకనంబుల ననుఁగాంచ వేల? నీమృదుమాధుర్య కలకంఠకంఠనాదతృణీకృతవచనామృత

ధారలచే నాకర్ణపర్వమొనరింపవేల? నీవురుపమాననవయవ్వన సౌకు మార్యసౌందర్య కలితవనియు, నిజలావణ్యతారుణ్యవిజితరతీ లలామవనియు విని నినువలచి నాహృదయము నీవశముఁగావించియు న్నాఁడనే?

దుర్గా—(తనలో) హరిహరి! ఈదుర్భాషల వీనులారవినవలసి వచ్చెఁగదా? కానిమ్మీయుపన్యాసమెంతవఱకు పోవునో?

మాన—హంసగమనా? నీయప్రతిమాననవనీతకోమల సువర్ణప్రభాభాసమానమైన నీదేహము- సకలయువజనమానసాపహారి యైన నీసౌందర్యము- నాఁడాచిత్రఫలకంబునఁ జూచినది మొదలుప్రత్య క్షముగ నెన్నఁడుగాంతునా? యని కన్నులు కాయలుగాయ నిరీక్షించు కొనియున్నాడనే? వేదండయానా! నినుగాంచినప్పటినుండియుమదనుఁడు గాటముగత నవాడిపుష్పసాయకముల నాయెదనాటి దుర్భరముగ బా ధించుచున్నాఁడు-మందయానా! నీపొందునాకీ బాధ లేకుండగఁ జేయునే? నీకరుణాపాంగవిలోకనంబున నాహృదయమును దహించువిరహాగ్ని జల్లార్పవా? నీయాశ్లేషసౌఖ్యంబునొసంగి యానందవార్థిందేల్పవా?

దుర్గా—మానసింహా! ఇదియేటియుపన్యాసము. ఈకలియు గంబున మానవతుల మానధనాపహరణప్రవీణులును, కామాంధులున నీవంటివిటులెల్ల రిట్టికైతవవిద్యాపాటవంబు కలవారుకారె. నీవునేర్చిన శాస్త్రములెల్ల యిట్లాసహజభీరువులగు నబలల మానభంగముగావించి బాధించుటకేనా? మానినీమణులబలవంతముగ పట్టధర్మంబెచ్చటనే ర్చితివి?

మాన—(నవ్వుచు) ఓకాంచనాంగీ! పంచచాణవిలాసప్రపంచ శాస్త్రంబుననేర్చితిని.

దుర్గా—అచ్చపుక్షత్రియకులమున నుద్భవించిపరులవలన గ

లుగుసోదరీమణులమానభంగరక్షణముగావించుటకు మారు నీవేయి ప్పనికిఁబూని వలదని వాక్కుచ్చువారెవరు. ఇయ్యది నీవంటివానికి తగదు—నీవంటి సోదరీమణులు లేరా?

మాన—నాకు సోదరీమణులున్నారు. అయిన

దుర్గా—వారికి మానభంగముతటస్థించిన నాయవమానము నీదికాదా?

మాన—కౌను! నాదియే?

దుర్గా—అట్టిదాననుకానా నేను?

మాన—అట్టిదానవు నీవెట్లగుదువు? నిన్ను నేను ప్రేమించితె చ్చుకొనుటచే భార్యవు.

దుర్గా—పరస్త్రీలుతల్లులు, సోదరీమణులని శాస్త్రములుగ్గడిం చుటలేదా? పరస్త్రీధనాపహరణము పాపప్రదముసుమా? పరమపాతి వ్రత్యనిధియగుసీతామహాసాధ్వినపహరించిన రావణహతకుని చరి త్రను జ్ఞప్తికితెచ్చికొనుము.

సీ. అలరాముభార్యను ♦ బలిమిగోరంగన
కట! రావణుఁడుకుల ♦ క్షయము గనఁడె
పాండవపత్నిని ♦ బడయఁదలంచిన
కురురాజువంశంబు ♦ గూలిపోదె
గౌతమమునిపత్ని ♦ గలసినయింద్రుండు
ఘోరశాపమునకు ♦ గుఱియుగాడె
నలునిభార్యనుబల్మి ♦ కలయనెంచిన కిరా
తుండు నిలువునద ♦ గ్ధుండుగాడె.

సీ॥ అట్టివారలస్థితి చెవు♦లారవినుచు
వడిగదుర్మార్గమున కిట్లు♦గడఁగినావు

ఇంక చెడుకాలమును దా♦పురించెనీకుఁ
గానిచో నిట్టిదుర్బుద్ధి♦గలుఁగునొక్కొ.

మాన—యోషామణీ! (నవ్వుచు) పురాతనగ్రంథములలోని కథలయందలి విధములాదర్శకప్రాయములా? అవి జరిగినవని నమ్మవచ్చునా? పోనీ;యయ్యవి నిజమేయనినిశ్చయింపుము. నీవాసీతాద్రౌపదులవలె పరస్త్రీవికావే?

దుర్గా—నేను పరస్త్రీనే? ఏలయంటివేని; నేను మనోవాక్కాయకర్మంబులగోండుభూవిభునివరించియుంటిని—కావున నతనివిడచియన్యుని వరింపనొల్లను. వరింపను.

మాన—కులుకులాడీ! నీవంటి సత్కులసంజాత అనార్యకులాధముని వరింపవచ్చునా?ఇదివిన్ననవ్వు వచ్చుచున్నదే? నీవాతని నెట్లు వరించితివి. అధికబలసంపన్నుఁడనియా? రూపధనసంపన్నుఁడనియా? మాన్యచరిత్రుఁడనియా?

దుర్గా—సద్గుణసంపన్నుఁడని.

మాన—ఆతఁడెట్టిగుణవంతుఁడో నేనెఱుగకపోలేదు?దానికేమి యీతనిభర్తగాబడసిన నీవేమిసుఖంపనున్నావు? రమ్ము. నన్ను వివాహమాడుము. నన్ను పరిణయంబాడితివా యీయఖండోత్తరహిందూస్థానమునకెల్ల రాణివయ్యెదవు. సాటిలేనివైభవంబుల విలసిల్లెదవు అక్బరుచక్రవర్తి నామమాత్రమునకే రాజుగాని రాజచక్రమెల్ల నాచేతనున్నదనియెఱుంగుము.

సీ॥ ఏజగజ్జేతని ♦ జజయపతాకముల్
ఎగురుచునుండునో ♦ యెల్లచోట్ల
ఏజయపురవరా ♦ ధీశుభాగ్యగరిమ
యలకుబేరునినైన ♦ నడపగలఁదొ

ఏపరాక్రమశాలి ♦ యెలమిగాంచినకీర్తి
సర్వదిక్కులనిండ ♦ పర్వగనెనొ
ఏమహీరమణుని ♦ నామముభీతిజ
నింపజేయునువైరి ♦ హృదయములను.

గీ॥ అట్టియసమానజయశాలి ♦ యట్టిధైర్య
వంతుఁడట్టి భయప్రదు ♦ డింతి! నీదు
చెంతకరుగుదెంచి నినుగోర ♦ నింతమొరకు
దనము నూనియుండుట నీకు ♦ తగునెసెపుమ,

దుర్గా—నాకీరాణిత్వమువలదు ఈవైభవము నీయైశ్వర్యము నాకువలదు. నీవెంతటివాఁడవైన యగుదువు. కాదనను నన్నువదలుము.

మాన—కులుకులాడీ! కలకంఠకంఠనాదముల నిరసించునీ మృదుమధురాలాపంబులుపైకి మదబంధరముల ప్రలాపసదృశమేయైయున్నను దాని యంతరామృతరసబిందువర్షంబున నాకందర్పనిశితాయుధబాధితమైన నాహృదయము నవనీతోపమానమై వెలికివచ్చి నీయందు లీనమైనది. నాయంతరంగమమును నీసౌందర్యపహరించినది. అంతరంగరహితమైన యీకాయమేల? నీమేనితోఁ జేర్చికొనుము.

ఉ॥ కాంచనవర్ణకుడ్య పరి ♦ కల్పితచారుచిరత్న నూత్నరే
ఖాంచితదివ్యసౌధములఁ ♦ గల్గుమనోహరపుష్పశయ్యలన్
మంచిసుగంధద్రవ్యముల ♦ మన్మథపాలితరాజ్యలక్ష్మివై
చంచలనేత్రి!గూడునను ♦ జయ్యననీమొగమోటమేటికే.

నీమృదుమాధుర్యమగు వచనమొక్కొక్కటినాచెవిసోఁకఁగనే మారుఁడొక్కొక్కశరంబున నన్ను బాధించుచున్నాఁడు. మఱియు నిన్నుగల

యపే)క్షించుచున్నాఁడు. రమ్ము. మారుతోఁ బోరి చేలించపుము. బాగుచేసిన ప్రాణములు నిలువవు. నాశరీరము నీవశమైనప్పుచుంటిని. పాలముంచి నను నీటముంచినను నీదియే భారము (అని కౌగిలించుకొనబోవును)

దుర్గా— (తప్పించుకొని) పరస్త్రీమానధనాపహరణకుతూ హలాయత్తచిత్తా! ఉచితానుచిత శూన్యహృదయా— కామాంధా! మూర్ఖా! తొలఁగిపూటాడుము ఈదుర్గావతి నీవనుకొనినట్లూరక చిక్కునది కాదు. బలముగలందులకు అబలలఁ బాధించి మానభంగము గలుగఁజేయుటయా ఫలితము. సాధుజనంబుల బాధించుట శ్రేయమా? పాపము కాదా? ఈమె యబల కాపాడువారెవ్వరని తలంచితివేమో జగదంతర్యామి భగవంతుఁడున్నాఁడునుమా?

మాన— భగవంతుఁడు లేకేమి? యున్నాఁడు.

దుర్గా— ఉన్నాఁడనితెలిసియే యిట్టిపనికి సాహసించితివా?

మాన— ఆభగవంతుఁడు నన్నేమిదండించునా? దండింపగల వాఁడైనచో నన్ను విడిపింపగలవాఁడైననిదివఁ జేచేసి యుండును. అయ్యడవిమృగమువచ్చి నిన్నుభక్షించుట యెంతనిజమో భగవంతుఁడువచ్చి నన్ను దండించుటయు నంతనిజము.

దుర్గా—ఛీ! నాస్తికుఁడా? దురాత్మా! నీమోముఁజూచిన పంచమహాపాతకములు బట్టికొనును, ఓరీ! నీచా! యాగోండునృపాలరత్నమేడ; నీచాతినీచుఁడవగునీవేడ ఆతఁడినార్యుఁడేయయినను తక్కుంగల పల్లక్షణములన్నియు వానియందే మూర్తీభవించియున్నవి. ఎండులకు నీసతక్కులకు! తగులఁబడనా? ఓక్షత్రియకులపాంశనా? మాతృద్రోహీ! బాలికాధమా! హిందూమతధ్వంసమాంకారణా? నన్నంటరాకుము. దూరమాగ. బొమ్ము. సిగ్గులేక యభిమానములేక తగునా మ్లేచ్ఛుని నిన్ను నీవు భోగముకొనుచుంటివా?

మాన—ఓవగలాడీ! నీమాటకాఠిన్యమునకుఁ గాలముగాను.

చం॥ అరయఁగ నగ్నినిన్నురక ♦ మంటినొ వార్ధిని మున్గమంటినో,
గరళము మ్రింగమంటినొకొ ♦ కంటకభూమిఁ బరింపమంటినో
సరిసరి చాలనేర్పరివె ♦ చక్కనిమాటలె మానసింపవునిన్
బరిణయమాడి సౌఖ్యపడు ♦ మార్గముకూడను భారమాయెనే.

నిన్ను బ్రేమించి వరించి సాధించి తెచ్చుకొన్న నన్నువదలు మనినంత మాత్రమున వదలువాఁడనా? రెండుమూఁడుదినంబులలో నిన్ను బలవంతముగ నైనవివాహమాడితీరెద.

దుర్గా—ఓరీ కాలికాధమా? పడకజాతి లంత పౌరుషహీనులని తలంచితివా? ఈమగువలు తెగించిన ప్రాణములు తృణప్రాయంబుగఁ బాటింతురు నుమా?

చ. అనువులదీతువో- యొడలి ♦ నంటిన చర్మముసొల్చి వైతువో
కసిగొని గండ్రగొడ్డలిచె ♦ కాళ్ళును చేతులు కొట్టివైతువో,
నిశితకరాసిచేశిరము ♦ నేడుధరంబడి దొర్లనేతువో,
పశువ! యొనర్పు, నీతరమ ♦ బల్మినిసేయఁగ మానభంగమున్.

నీవు బలాత్కరించిన నొకవేళ నీకులోఁబడునది నాయాత్మచ్ఛరీరము గాని నాయంతరంగముగాదు. చివరకులభించునది స్త్రీహత్యాదోషము. అయ్యది దారుణదావాగ్నివలె నీవంశవ్యక్షమును నిర్మూలము గావించును. ఈదుర్గావతిని సామాన్యస్త్రీవలె తలంచుచుంటివేమో వీరత్వక్షదుర్గయని తలంపుము.

మాన—ఓసీ కులుకులాడీ! నీవిణయ కలహోక్తులకు నేను లోపించువాఁడను గాను. ఎందులకునన్నింతసేపు వదిలించెదవు. నీయందు నేను బద్ధానురాగుఁడనై యున్నాఁడను. నీకును నాయందనురాగము గలదనియెఱుంగుదును,

దుర్గా—ఓరీమూర్ఖా! తల్లి కలిపోసిపెట్టినను నుట్టివంకేచూచెన నునట్లు నేను వేఱొకని వరించితి ననిచెప్పినను తెలియకున్నాఁడవుగా మరలనొకసారిత్రికరణశుద్ధిగ పలుకుచున్నాను. నాకంఠమున ప్రాణములుండ శ్రీగోండుభూవిభుని దక్కయన్యుని చేపట్టనని యెఱుంగుము.

మాన—నీయడియాసలు గట్టిపెట్టుము. నీకదియెట్లు సాధ్యమగును?

దుర్గా—చెరవిముక్తికలిగిన తరువాత.

మాన—ఆవిముక్తియెట్లుకలుగును, నీతండ్రియైన నాయనార్యకులాధముఁడైన వచ్చిరక్షించు ననుకొనుచుంటివో అదికల్ల.

దుర్గా—ఏల! రక్షించిన రక్షింపఁగూడదా?

మాన—నీతండ్రి సామర్థ్యము మేమెఱుఁగనిది కాదు. ఆయడవివాఁడన్ననొనాచెరసాలనున్నాఁడని యెఱుంగుము.

దుర్గా—హామనోహరా? (అని విచారించుచుండును)

మాన—ఆతఁడేటిమనోహరుఁడు. నేనేనీమనోహరుఁడను రమ్ము. కౌఁగిలినిమ్ము? (అని కౌఁగిలించుకొనఁబోవును)

దుర్గా—(పొరలివచ్చుదుఃఖము నడంచుకొని) ఓరీ! నీచా! కామాంధా!

ఉ. పుట్టితి వీవుగొప్ప రస ♦ పుత్రవిశుద్ధకులంబునందు, చే
పట్టితివీవుకూర్మి ఘన ♦ భారతరాజ్యరమాలలామనున్.
ఎట్టుల నిట్టినైచ్యమున ♦ కీవుగడంగితిసిగ్గులేద, నీ
పుట్టినయద్దిగాంచ మగ ♦ పుట్టువకాదతొలంగియుండుమా?

నన్నుతాకితివేని (మొలనుండి కైజారుదీసి) దీనికి బలియిచ్చెదను, మారుమాటాడక యావకలికిఁబొమ్ము. తెలిసినదా?

మాన—ఓసీవగలమారి (చిరునవ్వునవ్వి కైజారుతీసి జడిపించినంతమాత్రమున జడియుటకు వీడంతభీరుఁడుకాఁడు. మానసింహుఁడనితలంపుము. నేను (ఖడ్గముతీసి) దీనిచేనిన్నంతమొందింపఁగలను. కాని పరులువిన్న నాడుదానిని చేయిఁజేసికొనుట యపకీర్తిదాయకము. అదియునుంగాక నీయందలిప్రేమ నన్నీపనికిఁ బురికొల్పుటలేదు.

సేవకుఁడు (ప్రవేశించి) ఏలినవారి తండ్రిగారువచ్చినారు. మరలఢిల్లీకి సత్వరముగాపోవలయునఁట. మిమ్ముల నొకసారి రమ్మనుచున్నారు.

మాన—సరే! సేవకా! ఈమెనుతీసికొనిపోయియాచీఁకటికొట్టులోబంధింపుము. నారీమణీ! నీకునాల్గుదినంబులు గడు విచ్చితిని ఈలోపుగ నీమనస్సుమరలఁగలదని నానమ్మకము. జాగరూకతతో నాలోచించుకొనుము. (అనిప్రస్థానము)

దుర్గా—హా! నాథా! నామూలమున నీవెట్టికట్టడిపాటునకు గురియైతివి. నాపాటునకంతగా వగవను గాని నీదురవస్థకెంతయు నామనంబుగుందుచున్నది,

సేవకుడు—తల్లీ! జాగుచేయకుము! మారాజుగా రాగ్రహింతురు.

దుర్గా—నావ్రాతయిట్లున్నది. నేనేమిచేయుదానను. నాకొఱకై నీ వేలదడింపఁబడవలయును. నడువుము. పోవుదము. (అనిఇద్దరు నిష్క్రమింతురు.

చతుర్థాంకము.

రెండవరంగము.

స్థలము:—ఢిల్లీలో-వనజాక్షిగృహమందుపడకగది.
జడయల్లుకొనుచు వనజాక్షికూర్చుండును.

వన—దుర్ముఖుఁడు నేఁటియుదయమునకే వచ్చెదనని యుత్తరము వ్రాసియున్నాఁడే! ఇంతవఱకు రాలేదు. ఎప్పుడువచ్చునో? ఈతనివలన ముట్టుధనము తక్కువేయయినను వచ్చు సరికిచక్కగా నలంకరించుకొని, నీటుగా చక్కనిచుక్కలా కనబడవలెనఁట—అట్లుండకపోయినదుడుకుఁదనమున నామీఁదనాగ్రహించియేమిప్రాణముమీఁదకుదెచ్చునో యనిభయము. ఈతని గుణమునుగుర్తెఱిఁగి ప్రవర్తింపవలెను. ఆగ్రహముగల్గిన నీత్రాగుబోతు వెనుకముందులాలోచింపఁడు. వీనితోప్రాణసంకటముగా నున్నది—ఈతఁడు పక్షమునకొకసారివచ్చినను ఇతఁడు నన్నాశ్రయించి నప్పటినుండియు నీతనికి జడిసినాయింటికొక్క రసికుఁడునురాడే—విటుఁడురానిదే వెలయాలికి విత్తములేదు. విటులువచ్చినదినమే వెలయాలికి పండుగదినము.

ఉ॥ ఏదినమందు నాకడకుఁ ౨ నెక్కువమంది విటాళవత్తురో
యాదినమే మహాదినము ౨ నయ్యదెపండువకానిచూడఁగా
నేదినమందురారొ విటు ౨ లెవ్వరదృష్టము లేమిచేతనున్
ఆదినమందు వేశ్యకును ౨ నన్నమెలేదు ధనంబులేమిచే.

ఈతఁడు నన్నాశ్రయించి యారునెలలుకావచ్చినది. ఇప్పటికి వానివలన ముట్టినవి, పట్టుమని పదికాసులులేవు—పదలివేసెద నన్నప్రాణహానికరము. ఉంచుకొనిన తిండికి మొగమువాయుట. నాయవస్థవెనుకకు బోయినగోయి. ముందునకేఁగిననూఁయి. ఏమిచేయుదును. (అనిజడయల్లుకొని అద్దములో చూచిదిద్దుకొనుచు (తెల్లవారుసరికి ఏమిలేకపోయినను యిదిమాత్రము తప్పదు. (తలుపుతట్టినట్లగును వినుటనభినయించి) దుర్ముఖుఁడువచ్చినట్లున్నది. నేపోయి, గౌరవించి, లాలించితీసికొనివచ్చి కపటప్రేమ కనుపరచి యీదినమునైన కొంతసొమ్ముగుంజుకొనవలెను. (అనితలుపువద్దకుఁబోయి తలుపుదీయ సుశర్మరసపుత్రు

నివేషమునఁ బ్రవేశించును) అయ్యా! దయచేయుఁడు. ఈకుర్చీపై కూర్చుండుఁడు. భధ్రీ! భధ్రీ! మతిమాలినముండ యెక్కడకుపోయినదో? (అనిలోనికేఁగును.)

సుశర్మ—(కూర్చొని) నేనెన్నఁడు నిట్టివెలయాండ్రయిండ్లకువచ్చియెఱుఁగ. మఱియువారితో మోహసంభాషణలాడిన వాఁడనుగాను. నాసంభాషణవిని తెలివిహీనునిఁగా పరిగణించిననేమి. కార్యసాఫల్యమైనచాలదా! ఆహా! గదియెంతరమణీయముగా నలంకరింపఁ బడియున్నది.

వన—(చెంబుతోనీళ్ళు పట్టుకొనివచ్చి) అయ్యా! కాళ్ళుకడిగికొనుఁడు.

సుశర్మ—నీవేనా వనజాక్షివి.

వన—అయ్యా! నాపేరేవనజాక్షియందురు.

సుశర్మ—వనజాక్షీ! దీనినితీసికొనుము (అనిమిఠాయిపొట్లము నిచ్చును.

వన—(సిగ్గునభినయించుచు నందుకొని) మీరవతలకు దూరముగా పోనక్కరలేదు. ఈగుమ్మమవతల కడగికొనుఁడు (సుశర్మచెంబుపుచ్చుకొని యవతల కేఁగును) ఈతఁడెవ్వఁడో భాగ్యవంతునివలె నున్నాఁడు. మఱియు రాజపుత్రుఁడు. మాయిండ్లకు రాజపుత్రులెవరును రానేరారు, వచ్చిరా నాభాగ్యముపండిన దన్నమాటయె—వానినెట్లయిన లొంగదీసికొనవలయును. (సుశర్మవచ్చికుర్చీపైఁ గూర్చుండును) మీర లవ్యాజకృపాతిశయంబున మాగృహంబున కరుదెందుటంజేసి నాగృహము చాలపావనమైనది. నేనుధన్యురాలనైతిని. (ఆలోచననభినయించి) మిమ్ములనెచ్చటనో గాంచినట్లున్నది?

సుశర్మ—ఈపురమునందే—నేనుమానసింహుని మేనమామను. అగ్బరు వద్ద నేనుగూడ సేనానాయకుఁడనుగానున్నాను. నివు పాదు

షా యాస్థానమునకు వచ్చినపుడు ఒకపర్యాయము చూచితిని. నేను నిన్ను బాగుగా నెఱుగుదు. కాని, నీవునన్ను బాగుగా నెఱుఁగవు.

వన— నేటికీ దీనురాలిపై నను గ్రహము కలిఁగెఁ గాఁబోలు?

సుశ—ఇదివఱకే రెండుమూడుసారులు నీయింటికి రాఁబ్రయత్నించితిఁగాని.

వన—ప్రయత్నించిన మీరేల రాకపోయితిరి. ఔను.మనస్సు పుట్టినతోడనే మావంటివాళ్ళ యిండ్లకేలవత్తురు. ఈప్రక్కవీధియందు నివశించు నవరత్నము, పుష్పము, చంద్రభాగ, వీరలవలె నేనేమంత యందమైనదాననా? మాటనేర్పరినా? తెలివియైనదాననా? జాణనా?

సుశ—అదికాదే! నీవుదుర్ముఖుని విడచి నన్ను వరింపవని.

వన—మీవంటివారినా—ఆదరింపకపోవుటా— ఎంతమాటాడిరి. ఆదుర్ముఖుఁ డేమిధనమును గురిపించుచున్నాఁడా?

సుశ—నీవాతనిపైనిట్టి యయిష్టముతో నున్నావని రహస్యముగా తెలియుటచేతనే యిప్పుడువచ్చితిని,

వన—మీకేనా, యింకెవరికేనా, ఈసంగతి తెలిసినదా? దుర్ముఖునికి తెలిసెనేని నాపనిమట్టమే.

సుశ—ఓసి వెఱ్ఱిదానా! అది నేనుమాత్రమెఱుఁగనా, నీప్రాణముమీఁదికి తెప్పించుపని నేనుచేయుదునా! నీకాభయమేమియునక్కరలేదు.నాకొక్కరికే యీరహస్యము తెలిసినది.

వన—(తనలో) ఈతఁడు దృఢముగా నాయందు మరులుగొనియున్నాఁడు.కావుననామనోనిశ్చయము నెఱింగించినప్రమాదము కాదు. (ప్రకాశముగా) మీరువచ్చునట్లుగానే యిదేమిపాపమో దుర్ముఖుఁడు నేఁడువచ్చెదనని కబురుపంపియున్నాఁడు. అతఁడు బహుకృరకర్ముఁడు, ఎప్పుడువచ్చునో—ఇదియాతఁడు గాంచిన ప్రమాదకరము, ఈదిక్కుమాలిన శనిగ్రహము నన్నువదలకున్నది.

సుశ—(తనలో) ఈమె నన్ను బాగుగానమ్మినది.దీనికనుగుణముగానేవర్తించి కార్యసాఫల్యమొనర్చుకొనవలెను. (ప్రకాశముగా)దుర్ముఖుని క్షణములో నీచుట్టుపట్ల నుండకుండ వెడలిపోవునట్లుచేసెద.

వన—ఎట్లు?

సుశ—నామేనల్లుఁడగు మానసింహునకును నీతనికినివిరోధము పుట్టించి— కాని,నీవొక కార్యము చేయవలయును?

వన—నాకుసాధ్యమైనదే నా?

సుశ—ఆ—సాధ్యమైనదే.

వన—ఏది?

సుశ—నీవువానిచేత మిగులత్రాగించియో, ప్రియమాచరించియో లేకమరియేవిధముగానో నెఱ్ఱెల్లకాగితముక్రింద వానిసంతకము చేయించవలయును. తరువాత నాశక్తిచూడవలయును. నీయొద్దదారునకు ధనములేకున్న నివిగోతీసికొనుము (అనికొన్నిరూపాయలిచ్చును.)

వన—మీరీయనక్కరలేదు. ఉదయముననే దుర్ముఖుఁడు దారునుపంపించియున్నాఁడు. ధనమీయకపోయినను దారునకు లోటుండదు.

సుశ—ఈయఁబోయి చేయివెనుకకు లాగుకొనుట క్షత్రియలాంచనము కాదు. కావున తీసికొని నీయొద్దనుంచుము.

(తలుపు తట్టినట్లగును)

సుశ—(వనజాక్షి చెవిలోనేదియో చెప్పిపోవును)

వన—(తలుపుతీసి)ప్రియా! వచ్చితివా? (యనిభుజముమీఁద చేయివైచి తీసికొనివచ్చి) మీరెన్నాళ్ళకువచ్చితిరి. ఈదానురాలిపై నిప్పటికి మనస్సుగల్గినదా? మీరెప్పుడు వత్తురాయని కళ్లుకాయలు కాయ యెదురుచూచుచున్నాను.

దుర్ము—సఖీ! నీతో ముచ్చటదీర ముచ్చటించి పంచశరుకేళి దేలి చాలకాలమైనది. దానికినామనము పురికొల్పుచున్నది. నాకాల విళంబనకారణము దెలుప మొదలుపెట్టిన నీపగలు నీరాత్రియుఁ జాలదు. రేపటెల్లుండి చెప్పెదను—దానికేమి. నాకు దాహమగుచున్నది.

వన—దారును తెమ్మనెదరా?

దుర్ము—(సంతోషమున) దారు, ప్యారీ వుంటేవేరేస్వర్గంకోరవలెనా? తెమ్ము.

వన—(సారాసీసాను తెచ్చియిచ్చును.)

దుర్ము—మోహినీ! ఒక్కముద్దిమ్ము. (అనిముద్దుపెట్టుకొని) నీవుకూడాకొంచెము త్రాగుము. (అనిమూతికందిచ్చును.)

వన—నేనిప్పుడే త్రాగితిని. మీరుత్రాగుఁడు.

దుర్ము—ఎట్లయినను నీవుత్రాగకతప్పదు. (అనినోటిలోపోయఁబోవును.)

వన—నేనేత్రాగెదలెండు (అనిసారాకాయతీసికొనఁబోవును.)

దుర్ము—(చేయివదల్చుకొని) అట్లుకాదు. (అనినోటిలోపోయును.)

వన—(కొంచెముత్రాగి) చాలు (అనినోరుతీసికొని వెళ్ళిపోవును.)

దుర్ము—వనజాక్షీ—ఎక్కడకుపోయెదవు రమ్ము.

వన—ఇక్కడకే! (అనిరెండవబుడ్డి తెచ్చియిచ్చును)

దుర్ము—(త్రాగుచు) సఖీ! నీపాటవిని చాలాదినములైనది. ఒకసారిపాడి నా చెవులత్రుప్పుపోఁగొట్టుము.

వన—శృతిలేనిగానము. మతిలేనిమనుష్యునివలె ఆదరణమునకు పాత్రముకాదు. కావునఆనక శృతివేసిపాడెదను లెండు.

దుర్ము—ఆనకకాదు. నాకిప్పుడు పాడవలయును.

వన—వన్నిప్పుడు శ్రమపెట్టకుఁడు—ఆనకపాడెదను,

దుర్ము—నీకుశ్రమయైననుసరియె; నాకు పాడవలయును. పాడెదవా? లేదా? ఏదోయొకమాట చెప్పుము?

వన—ఈతనికాగ్రహము వచ్చుచున్నది. పాడకతప్పదు.

సుశర్మ(ప్రవేశించి) జనాంతికముగా వెలవెలందులయిండ్లకుఁబోవు విటులవిధంబులిట్టివే! (అనినిష్క్రమించును)

వన—ఏమిపాడమనెదరు?

దుర్ము—ఒకజావళీని పాడుము. (తూలుచుండును)

వన—(పాటమొదలుపెట్టి పాడుచుండును.)

దుర్ము—హా, హా, హహహా, హాయి, హాయి, (అనివనజాక్షి నితీసికొనివచ్చి తొడపైఁకూర్చుండఁబెట్టుకొని) పాడు? ఏమిజావళీ—ఏమిరాగము—ఏమికంఠము—యింకా—యింకా— (అనిముద్దుపెట్టుకొనును) —నాకు—నాకుచాలా—(అనితూలును) హుషార్—హుషారుగా—ఉన్నది.

వన—తప్పించుకొని, నేనుతినుబండము లమర్చియుంచుదునే; రవంత యుదయమున నిట్లువచ్చెదనని కబురుపంపగూడదా?

దుర్ము—పంపిం—చా—నీకు—అం—ద—లేదా—(అనితూలుచు) వాడుఉత్తరము—నీ—కీ—య—లేదా?

వన—ఆయుత్తరము మీరువ్రాసినట్లులేదే—ఆసంతకము మీదిగాలేదే?

దుర్ము—నా—దే—నా—దే.

వన—(బల్లమీఁదనుంచి తెల్లకాగితమును తీసికొనివచ్చి) ఏదీ చూతము, ఇదిగోయిక్కడ చేయుఁడు (అనిముందుపెట్టి సిరాలోముంచి కలముచేతికిచ్చును—సంతకముచేయుతావుచూపును.)

దుర్ము—ఓసి—నీ—కింత—అ—ను—మానమే—ల—ఇదిగో—చూ—డు (అనిసంతకముచేయును) (తూలుచులేచి మంచముపైఁ గూరుచుండును.)

వన—నేనేపొరఁబడితిని. సరిగానేయున్నది.

దుర్ము—(దోమతెరనుచింపుచు) దుర్గా—వ—తి—ని—బట్టి—తెచ్చి—తిని-ఇ-ఇ-ఇ (ఉలికిపడిలేచి) ఏడ్చిన-ని-న్ను వదలెదనా దుర్గా-వతీ-విడు-వను-(బల్లదగ్గఱ కేఁగును)

వన—(తనలో) ఈతనికి దిట్టముగా కైపెక్కినది. దీనినిపట్టుకొనిపోయి పెరటిలోనున్న యాతనికిచ్చి పంపెదను. నేఁటితో దుర్ముఖుని జూపి) ఈశనివదలగలదు. (అని కాగితముతో నిష్క్రమించును)

దుర్ము—అరే-రేరే-రే-గోండు-ని-న్ను-నరి-కెదను-చెండె-దను-చం-పె-దను. (అనిబల్లతో దెబ్బలాడఁబోయి మొగమునకు దెబ్బ తగిలి తెలివిరాగా) అహ్హ-హ్హ-హ్హ- ఎంత తెలివిగలవాఁడను. బల్లగోండు రాజని దెబ్బలాడుచున్నాను, ఏదీమోహినీ?

వన—ఇదిగోవచ్చుచున్నాను(అనివచ్చును)

దుర్ము—ఇంకను మనస్సునకానందములేదు. మఱియొకసీసాను తెమ్ము. (వనజాక్షి తెచ్చియిచ్చును. దుర్ముఁఖుఁడుత్రాగి) ఇప్పుడు నాకానందము.-ఏ-మిది-నా-తల-గిర్-గిర్-గిర్-ర్ర్ర్ తిరుగు-చు-న్నదే! (అనితూలుచు క్రిందఁబడిపొరలును) ఓరి-గోండు-రాజా-ఆ-ఆ-ఆ-(కన్నులు మూసికొని కూరుచుండి) నిన్ను-న-లిపి-రాచి-వేసె-ద-ను- (ప్రక్కనున్న వనజాక్షి నికౌఁగిలించుకొని) నిన్ను-వద-లను-రమ్ము-ఎ-క్కడకు-పారి-పో-యెద-వురమ్ము-(అనిలాగికొనిపోవును.)

చతుర్థాంకము. 3రంగము.

స్థలము, మానసింహునిగది.

సమయము.

ప్రవేశము, దుర్ముఖుఁడు. మానసింహుఁడు, ఫకీరువేషమునను న్న సుశర్మ కూర్చుని ఫలహారముచేయుచుందురు.

దుర్ము—మానసింహా! ఎందుకింతయోచన. ఆమెనొప్పించుట కెన్నిసూత్రములు లేవు?

మాన—దుర్ముఖా! నాకాతురము తక్కతక్కినసూత్రమొక్కటియు పాలుపోవుటలేదు. అవియేవి. అందొకదానినివివరింపుము.

దుర్ము—సూత్రము బలాత్కారమే, ఈమాత్రపుసూత్రమును నేనుచెప్పవలెనా? సర్వజ్ఞులగు మీకేతెలియును.

సుశర్మ—అదేమన్నమాట! అందువలనమాత్రము కార్యసాఫల్య మగునని యేమినిర్ధారణము?

మాన—ఫకీర్జీ మీరన్నమాట నిశ్చయము. అయాశయు తీరినది.

దుర్ము—అదియెట్లు?

మాన—ఎట్లైననేమి? వేఱొకయుపాయ మేదియైన నున్నదా?

ఫకీ—(పండ్లుకొఱికి ఆలోచించుచు) మానసింహా! యిప్పుడు నాకొకటి తోచుచున్నది.

మాన—అదియేది?

ఫకీ—గోండునృపతిని యిక్కడకురావించి-

మాన—రావించుట యెందులకు?

దుర్ము—(కోపముతో) నరకించుటకు.

మాన—అందులమనకు గలుగులాభమేమి?

ఫకీ—ఇదివఱకు దుర్గావతికి నాగోండునృపతి యెట్లయినను తప్పించుకొనివచ్చి తన్నురక్షించు ననునాశకలదేమొ!

దుర్ము—అట్టియాసను గలిగియుండుట నిజ మేల కాకుండును?

ఫకీ—అదియేయుండరాదు. అందుచేతనే యీమె మనకు లొంగకున్నది. దీనితో నాయాశయునుగూడ నామెకుతీరఁగలదు.

దుర్ము—అటుపైఁ జేయునదిలేక నీకుచిక్కఁగలదు.

మాన—సరే, ఇదియును ననుకూలముగనే యున్నది. దీని వలన నాకోర్కె ఫలింపవచ్చును.

ఫకీ—ఈపనిచే నీకోర్కెఫలించుటయే కాదు. వేఱొకవిషయమున నీకుసాహాయ్యకారియును కాఁగలదు.

మాన—ఏవిషయమున? (ఆతురమున) ఎట్లు?

ఫకీ—అక్బరుపాదుషావారి మనము కడుమెత్తనిదని నీవు యెఱుంగుదువు కాదు?

మాన—అవును.

ఫకీ—ఈగోండునృపాలునియందు ఆయనకు సదుద్దేశము గలుగుటయు నీవుయెఱుంగుదువుగదా?

మాన—ఎఱుంగుదును.

ఫ—అట్టియెడ నెప్పుడైన ఇందెను పరిశీలించుటకు పోయినపుడు గోండురా జేమైనఁ గాళ్లపైఁబడి వేడుకొనిన జాలివహించివదలి పెట్టఁగలఁడు.

దుర్ము—అదియు నిజమే. ఆ అక్బరుపాదుషా పట్టిపనికిమాలిన జాలిగుండెఁగలవాఁడు.

మాన—నాకుగలిఁగినశంక నేఁటికి తొలఁగినది. నీయూహ యెంతయు సమంజసముగానున్నది. మనమిఁక తడయరాదు. ముందు కర్తవ్యమాలోచింపుఁడు, ఆభారమంతయు మీదే.

సుశర్మ—అట్లైన మేమేపోయి తెత్తుము.

మాన—సత్వరమున సేయవలయును.

దుర్ము—అట్లైన ఫకీర్జీ పోవుదమురండు. అయ్యా; సెలవు!

ఫకీ—సెలవు. (నిష్క్రమింతురు.)

మాన—ఫలించినచో మంచి తెరవిది.—యేమంటిని—ఫలించినచో—యేలఫలింపకుండును. వరించిన మనోహరుఁడు మరణించిన తరువాతకూడా నట్టిపట్టుదల వహించునా? ఈ యత్నించు కార్యమున నష్టమల్పము. లాభము హెచ్చు. దుర్గావతిలభించుట నిర్ధారితము. కోర్కె యీడేరుటనిజము. ఇఁక కొద్దికాలములో మారుకేళిందేలెద. ఇదికదా నాపౌరుషము. (అని నిష్క్రమించును.)

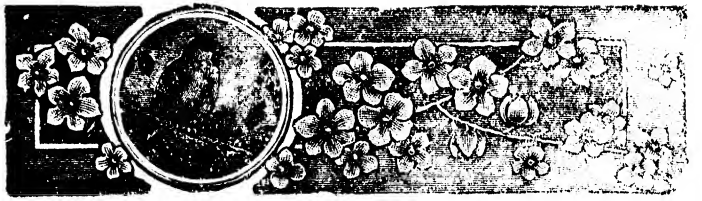

శ్రీ

దుర్గావతి

పంచమాంకము. మొదటిరంగము.

స్థలము. మార్గమధ్యము ; అరణ్యము.

కాలము. తెల్లవారుజామున,

పరివేషము. చేతులకు కాళ్లకు సంకెళ్లతో గోండున్నపతియు, వానిమట్టుకొందఱు సైనికులు నిద్రించుచుండ ఫకీరు దుర్ముఖుడు మాటాడుకొనుచుందురు.

గోండు—హావిధీ!

పద్యము। అకటా! నీవిటుమందభాగ్యవయియోట్లల్లాడుఘోరంపుపాట్లకునైచింతిలనా? పరివారవీరి చారిత్రలక్షణములల్లగల్లుగా
నిరతపైనంచువిచారమందుమనా? నాకీపాటుగల్గె దివము
కిని మూర్ఖంబును దోచజేయనుమ శకిం బాసిదుఃఖంతునా?
అయ్యో! దుర్గావతీ! నీకును నాకువట్టినదురవస్థయే పట్టవలెనా? నీవేపాపముచేసితివి. ఈకలుషాత్ముని వరించినమాత్రమున నాకలుషము నీకంటెనా? అక్కటికరక్కసులవడుమా నెట్టిబాధలు పడుచుంటివోకదా? నన్నుసేనే విడిపించుకొనలేనిస్థితిలోనుండ నిన్ను నేమి రక్షింపగలను? నీకెట్టి యిక్కట్టులు గలిగినవి?

పద్యము। ఓరామామణీ! సాధురాజములలో నెప్పారుపూసెజ్జలన్
సారంగేహణ లెందతోగొలువగా నీ సాఖ్యంబుఖిన్నేలు నీ
వీరితిన్గడు మానసింహపాతకుం డెంతేనిక్రూరాత్ముడై
కారాగారమునందునుంచియిడుమల్ నీ గల్గింపనెట్లుంటివో?

ఫకీ—(కోపముగ) లోనసేమియొ గొణుగుకొనుచున్నావేమి? నీకేమైన దుర్గావతిపై మోహాముకలిగినదా? ఫలించునులే!

దుర్ము—నీమోహము ఫలించుటకాదు, గేపునీవధముగ ఫలించును.

ఫకీ—చాలు, చాలు, నీగొణుగుకొనుట కిట్టిపెట్టుము. ఈరాత్రియైన సుఖముగ నిద్రింపుము.

దుర్ము—గోండురాజా! ఈరాత్రికడచిన మరల దీర్ఘమైన గాఢనిద్ర నొందెదవులే.

గోండు—ఓరీ, రాజద్రోహీ! వాచాటా! సిగ్గులేక యీయాయుధమునిఁ జేరుటచాలక తగుదునని నాకుబుద్ధిగరపఁ జూచెదవా?

దుర్ము—(నవ్వుచు నిరసనభావముతో) ఓరీ మతిధ్వంసికా! యిక్కడ నీబెదరింపులకు జడియువారులేరు. నోరుమూయుము.

గోండు—ఓరీసిచా! తాగుబోతా! నీనాలుకముక్కలుగ నోసినను పాపమున్నదిరా? (ఉదేశికమున లేవఁబోయి) హావిధీ! (అనికూలబడును.)

ఫకీ—నీవుచాలశ్రమపడకనోరుమూసికొని కూర్చుండుము, లేవికొడల నేనుమాయించుతును.

దుర్ము—(కునికిపాట్లుపడుచు) అయ్యో! నాకునిద్రవచ్చుచున్నది. మీరుకొంచెము జాగరూకతతో జూచుచుండుడు. (అనినిద్రించును.)

గోండు—అయ్యో! వీరిద్దరు నాకొక్కడదాపురించిరి. ఒకపీళాచము నిదురించినది. కాని రెండవపీళాచము యింకనుసేల్కొనియేయున్నది. అయ్యో! లేపునన్నువధింతురుకదా? నేనేనాడుపెట్టిఘోరపాపమును జేసితినో? కాని యీనాడీవిధముగఁ బడరానియిడుములు గుడువవలసివచ్చెఁగా? హా! హా! యింతటికష్టములకు గురియయ్యెఁగదా? నాదేహము. కట్టాయేమిచేయుదును, నేనిప్పుడు యేమియాలోచించిన యేమిలాభము, కేవలమొక్కవ్యాఘ్రంబువాతంజిక్కి విచారించుమృగంబు విధంబుననున్న దేనావిధంబంతయు? కాలనిర్ణయమునకు కట్టువడకతీరునా? లలాటలిఖితమెట్లున్నదో యట్లేజరగనిమ్ము. ఓజగదధీశా! నీవాడించునాటకమును నాతోఁబరిసమాప్తి జేయుదువా? విషాదాంతమే నీకిష్టమాయెనా? నీలీలల నెవ్వరు తెలియఁగలరు? (ఫకీరునవ్వించును) ఇదుగో వీఁడునవ్వించుచున్నాఁడు. ఎందులకోగదా?

ఫకీ—మాటాడకుము (నవ్వించి మొలలోనుంచికత్తితీసి, కరపాదబంధములువేసి యివతలకు తీసికొనివచ్చి చెవిలోనేదియోచెప్పి పంపివేసి రాజపండుకొనుపక్కఁ బోఁగుచేసి మనిషియాకారములో చేర్చి గుడ్డకప్పివచ్చి) దుర్ముఖా! దుర్ముఖా! (అని లేపును)

దుర్ము—అబ్బా!—ఆఁ-ఆఁ-నాకునిదర్వచ్చుచున్నది. లేవకుము.

ఫకీ—దుర్ముఖా! నాకుశిరోబాధగానున్నది. నేను మొలకువగానుండఁజాలను. నీవుజాగరూకతతో చూచుచుండుము.

దుర్ము—అబ్బా! చంపుచున్నావు. ఆలాగే (అని వినువునలేచి కూర్చుండును) అబ్బా! కళ్ళుమూతలువడుచున్నవి (అనినెమ్మదిగనిదర్జెందును)

సిద్ధిఖాన్—(లేచి) వారే-వారే-మహాంతా నిదర్బోతార్, తెల్లవారిపోయింది, జరూర్‌గా హెల్లీపోవాల. హుటో, హుటో, (అని

దుర్ముఖునిలేపును (దుర్ముఖుడు కండ్లునులుపుకొనును లేచును) తెల్ల వారిపోయింది జరూర్‌గా జయపురాకిపోవాల.

దుర్ము—ఫకీర్జీ! (అనిఫకీరును తట్టిలేపును.) లెమ్ము. తెల్లవారవచ్చినది. మనము బయలుదేరవలెను.

ఫకీ—(లేచి) సైనికులనుకూడా లేపుమూ?

దుర్ము—సిద్ధిఖాన్! అదురదృష్టవంతునికూడ లేపి కాలిబాధనములను విప్పివేయుము.

ఫకీ—సైనికులారా! లెండు లెండు తెల్లనాతినది.

సిద్ధిఖాన్—(లేచి బట్టకప్పినవరుపును నమాజించి) అరేహుతోరే, హుతోరే, హుతోరే, (కడపి హుతోరే అరేసువర్, పందీనిదర్) (వినుగుతో) హుతోరే(అనిమునుఁగునుతీయ వరుపుచుట్ట కాన్పించును. కంగారుతో హరేరాజుకాదు, ఫరుపూరే, హెంతామోషం హెంతామోషం!

ఫకీ—ఏమంటిరా, అది?

సిద్ధి—రాజులేదూ, రాజులేదూ, హెంతామోషం హెంతామోషం!

ఫకీ—రాజులేడా, లేడా, (అనికంగారుతో తిరుగును.)

(అందఱునులేచి కంగారుతోరాజును వెతకుదురు.)

దుర్ము—(ఆతురతతో) ఆదుర్భార్గుడు పాతిపోయెనా, పాతిపోయెనా (కంగారుతోతిరిగి ఒకచోటచతికిలఁబడి)ఆహా! ఎంతమోసము జరిగినది. నోటికిజిక్కిన మృగమును జారవిడచిన శార్దూలముకరణి చేతులారా విడచిపెట్టితినే!

ఫకీరు—(దుర్ముఖుని దెంతకువచ్చి) దుర్ముఖా! ఎంతమోసము

జరిగినదోయీ, నీవుమేల్కని యుండఁగనే యాతఁడు యెట్లుతప్పించు కొని పోఁగలిగెను?

దుర్ము—నాగ్రహచార మేమోకాని నాకుకొంచెము కునుకు పట్టినది, అప్పుడేతప్పించుకొని పాఱిపోయియుండును.

ఫకీ—ఎట్లుపాఱిపోగలఁడు, కాళ్లుచేతులకు సంకెళ్లువేయబడి యున్నవే ?

దుర్ము—అదియేనాకును పాలుపోవుటలేదు.

ఫకీ—పరులెవరైనవచ్చి సాహాయ్యము చేసిరేమొ?

దుర్ము—ఇంతలో పరులెట్లు రాఁగలిగిరి?

ఫకీ—అదివట్టి పొరపాటు. వచ్చిన రాఁగూడదా! వచ్చుటకెన్ని మార్గములులేవు?

దుర్ము—అయిన మనమిప్పుడు చేయవలసినదేమి? మనమిప్పు డాతనికై వెతకుదుమా?

ఫకీ—మనమిప్పుడు వెతకుటనిష్ఫలము. ప్రస్తుతము జయపురము నకుఁ బోవుటయే సమంజసము.

దుర్ము—నిష్ఫలమా! రాజునువిడచి యెట్లు మానసింహునిమో ము చూడఁగలను. ఎట్లైనను యారాజునుపట్టి నారాజునకిచ్చినఁగాని నే ను జయపురమునకుఁ బోవుదునా? రాజునుబట్టకుండయూరకవిడతునా? ఓరీ! సైనికులారా! మీరునా వెంటరండు. ఫకీర్జీ! మీరుపోయి మానసిం హునకీవార్త యెఱింగింపుఁడు. (అనిసైనికులతో నిష్క్రమించును.)

ఫకీ—అమ్మయ్యా ! ఇప్పటికియ్యది నిర్విఘ్నముగకొనసాగినది. అక్కడ దుర్గావతికూడ బంధవిముక్తురాలయ్యెనా, నాయత్నము సాం గముగఁ గొనసాగినట్లె. నేనుజయపురము చేరులోపుగ నామెయురక్షిం పఁబడఁ గలదు. (మందహాసముచేసి) దీనిమూలమున మానసిహం

దుర్ముఖులకు విరోధము పుట్టించెద. పుట్టించి మానసింహదుర్ముఖుల నెడి విషవృక్షముల నిర్మూలము గావించెద. (అని నిష్క్రమించును.)

పంచమాంకము—రెండవరంగము.

స్థలము—చెరసాల

కాలము—ప్రాతఃకాలము.

ప్రవేశము—విచారముతో దుర్గావతి.

దుర్గావతి—కటకటా! నేఁడెట్టిదుర్దినము ప్రాప్తించె. అయ్యో మనోహరా! నేఁడు నాకారణమున నకారణముగా నాదుర్మార్గునిచేతఁ జావనుంటివా? విశేష బాహుబలముండియుఁ గడుంగడు నిర్భాగ్యురా లగు నీమారిమూలమున దేహమువీడనుంటివా? అయ్యో! యేమిచేయు దును. మానసింహా! నీతోనీకిదితగదని బోధించుపుణ్యాత్ముఁ డొక్కఁ డును గాన్పింపడే? ఇప్పుడేదిదిక్కు (అనిఆలోచించి విచారమున) కట కటా! నాప్రాణనాథుఁడు, నాజీవితేశ్వరుఁడు, నామనోవల్లభుఁడు, ఈ దుష్టులచేఁ జావనుండెనుగదా? అయ్యో! అయ్యో! నానాథుని నేనెట్లు కాపాడుకొనఁగలను. ఓకాత్యాయనీ! నీకునునాపై నిర్దయకలిఁగెనా? నీవైన నాహృదయేశుని రక్షింపుమా? (దుఃఖముతోనిటునటుపరికించి) అయ్యో! తెల్లవారుచున్నది. నేఁడెట్టివార్త నాచెవులఁబడునోకదా! (ఏ డ్చుచు) అయ్యో! దయాస్వరూపుఁడవే! ఈమొగలాయి ప్రభుత్వమును మానసింహాదిమాతృద్రోహుల మతధ్వంసకుల హతమార్చెదనని ప్రతినఁబూనిన వాఁడవే? అక్కటకటా! నిరపరాధముగ నిష్కారణ ముగ. భాగ్యవిహీననగు నామూలమున మానసింహునకుఁజిక్కి ఖండిం పఁబడుచుంటివాఁ? అయ్యో! నాయెదుట నానాథుని ఖండించిన నాతని

పరింతునని తలంచినాఁడఁట. పాపము. మానవతుల మనోనిశ్చలత్వమెఱుంగఁడు. నామనోహరుని, నాప్రియకాంతుని, నాప్రాణనాథుని నాకనుల యెదుట కటారిపాలుచేయుచుండఁగాఁ జూచి యోర్చికొనఁగలనా? అనువుల భరింపఁగలనా? ఆతండులేని యీనాప్రాణముండనేమి? మండనేమి? నాథవునికి గలిగిన కష్టములకన్నిటికిని కారణము నేను, నేను, నేను, ఓకాలపిశాచమా! మ్రింగివేయుము ఓపంచభూతములారా! మీలోనన్నుఁ గలఁపికొనుఁడు.

సీ॥ దేహమా! నేఁటితో ౨ దీరెనీఋణమెల్ల
మఱియొక్కప్రాణిని ౨ సరగఁజేరు
హృదయమా! నీయాస ౨ లెల్లనునడుగంటె
వేరొకదేహంబు ౨ జేరఁబొమ్ము
మోహమా! నీకింత ౨ మొండితనంబేల
పరలోకముననైనఁ ౨ జడయఁగలవు
అనురాగమా! కాల ౨ మనుకూలముగలేదు
అనుకూలమగుకాల ౨ మరసికొనుము

గీ॥ సౌఖ్యమా! నీకునాకును ౨ జాలదవ్వు
లోకమా! నీవునిఁకపైన ౨ నాకుపాడు
ఓప్రమోదమా! నామది ౨ నుండఁబోకు
ప్రాణమా! యింకనీవునన్ ౨ వదలిపొమ్ము.

(మొలనుండి కత్తిదీసి పొడుచుకొనఁబోవును.)

గోండు—(తురకవేషమునవచ్చి) చేయిపట్టుకొనితగదు, దుర్గావలీ! నీకిట్టిసాహసము తగదు.

దుర్గా—అయ్యో! ఇఁకనేమిగతి? (రోషముతో) తుచ్ఛా! మ్లేచ్ఛా! దూరముగాపొమ్ము. నన్నంటకము, పోకున్ననిన్నీకరవాలమునకు

మొదటజలినిచ్చి తరువాత నాపనిఁజూచుకొనియెద. (అనిచేయివిదలించుకొని పొడువఁబోవును.)

గోండు—సుదతీ! నేనుమ్లేచ్ఛుఁడనుగాను. నేనుగోండునృపతిని. (అనితురకవేషమును తీసివేసి నిజరూపమునుఁ జూపును.)

దుర్గా—(చప్పునకత్తిక్రింద పారవైచి) ఎన్నాళ్లకునాథా? మిమ్ముగంటిని. (అనికౌఁగిలించుకొని) మీకు నేను ఘోరమైనయపచారమొనర్చితిని. నన్నుక్షమింపుఁడు. నాయవజ్ఞత సైరింపుఁడు.

గోండు—ప్రేయసీ! పాపము. నీవేమిచేసితివి. ఇప్పుడుమనకు వచ్చినప్రమాదమేమియు లేదు. నీచిత్తము స్వస్థపరచికొనుము.

దుర్గా—వైరులమధ్యనున్న మనకు ప్రమాదములేదందురేమి? మీరెట్లుతప్పించుకొని రాగల్గితిరి?

గోండు—తెల్లజారవచ్చుచున్నది. తెల్లవారులోపుగా మన మూరుదాటి పోవలయును. నీవిట్టివేషమునన్న చేటు వాటిల్లఁగలదు. కాన నీవాగదిలోనికిఁబోయి యీతురకదుస్తులను ధరించిరమ్ము. (అని తానుతెచ్చిన దుస్తులిచ్చును.) నాసంగతులన్నియు నవతలకుఁ బోయిన తరువాత చెప్పెదను.

దుర్గా—చిత్తము. (అనిపుచ్చుకొని లోనికేఁగును)

గోండు—(తనదుస్తులుతానుధరించికొని)

సీ॥ పరపుష్పశయ్యల ౨ పవ్వళించెడుకాంత
పాషాణచయముల ౨ పవ్వళించె
మృగమదఘనసార ౨ మిళితమౌనెమ్మేను
బూదిపూతలతోడఁ ౨ బొల్పుమీరె
అగరుతైలంబుల ౨ నలరారుకేశముల్
అట్టిటువీడి జీ ౨ రాడుచుండె
శిబికావతంసరా ౨ జితపదాబ్జంబులు
కర్కశశిలలపై ౨ కందియుండె

గీ॥ విమలయానందభావమునిలో నీ విడుచుకనులలో
వేడికన్నీరు నతతంబు నీ విడుచుచుండె
భాగ్యభోగ్యంబులను గల్గి నీ వరలునింతి
భూరికష్టంబులీవిధి నీ పొందనయ్యో.

అట్టిఱాయి ప్రాణహత్య జేసికొనుటకుకూడ సిద్ధమయ్యెనుగదా? నే నించుక తాళితినేని భగ్నూదము వాటిల్లియుండును. కాని,ఇప్పటికిగష్ట ములనుండి గట్టెక్కితిమి. తరువాత దేవునిచిత్తము. నాకాభీరుచేసిన యుపకారమిది. ఆతఁడెవఁడో!ఇట్లుపకారముచేయుటకుఁ గతమేమియో తెలియదయ్యెను. అదుర్గాదానుఁడుగ నాతఁడును తెలుపఁడాయెను.

దుర్గ—(తురకవేషమున భ్రవేశించి) నాథా! పోవుదమా?

గోండు—సఖీ! వరులెవ్వరును నిన్నీవేషమున గుర్తింపలేరనుమా? రమ్మా? పోవుదము. (అనిఇర్వురు నిష్క్రమింతురు.)

పంచమాంకము—వీధి వరంగము.

స్థలము—కాళికాలయపార్శ్వము.

కాలము—ఉదయము.

భ్రవేశము—గోండుభూవిభుఁడు. దుర్గావతి.

దుర్గా—నాథా! అనుశర్మ మొందతీకండ్లలో దుమ్ముకొట్టెను వీపునకైనను బాహ్మణులే తగుదురు.

గోండు—చెలీ! అతనితో నెప్పుడును మెలఁగు నేనే యాతని నానవాలు పట్టలేనప్పు డన్యులెట్లెఱుంగఁ గలరు?

దుర్గా—నిజముగా నాతనిఋణము వేయిజన్మంబులకైనఁ దీర్పఁ గలమా?

గోండు—సర్వసౌఖ్యములను వదలి ఘోరమునక, నీరమునక, నీ వింపరాని నీచులసేవించి కలుకరాని దుశ్శ్యామలబలికి మెట్టుగరానిగ్ర హంబులమెట్టి యొండయునక వానయునక కలిదుములనొంది మనలను రక్షించె. ఇట్లురక్షించుట మనలనుండి భ్రత్యుపకారముఁ గోరియా! కాదు.

దుర్గా—ఆతఁడు "మనలను తెల్లవారుఝరికి దేవ్యాలయమునకల సికొనియొడనందువారినాపు"మని దుర్గాదానుతో చెప్పెనఁట. ఇంకను రాలే దేమికారణమో తెలియదు. కుట్టివాఁడైనప్పటికిని నానుశర్మకు బాగుగా నుపకరించినాఁడు.

గోండు—ఆవిభ్రతంనుని బోధనయో యాబాలునకిట్టిబుద్ధి చాకచక్యముగలిగించినది. అట్టివారియొద్ద నొకక్షణంబుండిన నెట్టిమంద బుద్ధులకుగాని యుచిరకాలంబులో నూహ్యబుద్ధి గలుగునుగాదె?

దుర్గా—(అటునిటుపరికించి) అదుగో! దుర్గాదాను పూలఁగోసి కొని వచ్చుచున్నాఁడు.

గోండు—పూలకుఁబోయి రెండుగడియలైనఁ గాలేదు. అప్పుడే యెన్నిపూవులను గోసికొని వచ్చుచుండెను.

దుర్గాదాను—(పూలతో భ్రవేశించును) తండ్రీ! ఇవిగో పుష్పములు.

దుర్గా—కుమారా! మాలికలుగా గుచ్చెద నిటు తెమ్ము?

దుర్గాదాను—(పూల నొకయాకులో పోయును. తాను కొన్ని పూలను పరులుగా గుచ్చుచుండును.)

దుర్గా(పూలను దండిగాగుచ్చుచుండును.)

గోండు—సఖీ! నేనుపూలను బాగుజేసి యందిచ్చెదను. (అని యందిచ్చును.)

సుశర్మ—(ప్రవేశించును.)

దుర్గా—దుర్గాదా-గోండు-(నిలువఁబడియెదురేగి) విప్రవతంస మా! నమస్కారము (అని నమస్కరింతురు.)

సుశర్మ—దీర్ఘాయుష్యమస్తు. శీఘ్రమేవ వివాహమహోత్సవ ప్రాప్తిరస్తు.

గోండు—(సుశర్మచేతులుపట్టుకొని) మాకొఱకై మీరెన్ని శ్రమలందితిరి? నాయభ్యుదయమునకు కారకులుమీరే?

సీ॥ వస్త్రరత్నాన్నార్థ ౫ వరదానములచే జ
గతి వాసిఁగంటిమీ ౫ కారణమున
దీనజనావన ౫ దీక్షాపరుఁడనంచు
పేరుఁగాంచితి మీదు ౫ కారణమున
అసమబలపరాక్ర ౫ మాఢ్యుండననికీర్తి
గడియించినాఁడమీ ౫ కారణమున
హైందవస్వాతంత్ర్య ౫ సాభిలాషినటంచు
గణ్యతగంటిమీ ౫ కారణమున

గీ॥ శత్రువర్గంబునెల్లను ౫ క్షణములోన
సమరతలమందు నిర్జించి ౫ జగతిలోన
నిట్టిసామ్రాజ్యమునునేను ౫ నట్టెచేర్ప
గలిగినాఁడఁగదా? మీదు ౫ కారణమున.

సుశర్మ—నావిధి నేనొనర్చితిని, దీనికింతమీరు నన్నుపొగడఁజెల్లునా? మిమ్ముకష్టములనుండి తప్పించినవాఁడను నేనుగాను. దీనజన రక్షకుఁడైన యాశ్రీమన్నారాయణుఁడు, మనకులదేవతయగు నీకాత్యాయని మనల దొసగులనుండి రక్షించినది.

దుర్గా—
దుర్గాదా— } పూలను గ్రుచ్చుచుందురు.
గోండు—

మ. ఘనశస్త్రంబులొ యాయుధావళులొసం౫గ్రామాఢ్యులౌవీరులో
ధనమోగల్గిస్వకార్యనిర్వహణమీ ౫ ధాత్రీస్థలిన్ జేయఁగా
ననువైయుండునుగాని వానిదగుసా ౫ యంబింతయున్ లేక నీ
పనిసాధించితిరిట్లు నేరుపును పెం ౫ పారంగ విప్రోత్తమా.

సుశర్మ—దీనికేమి? పూజాకాలమతిక్రమించుచున్నది. కావున పోయి దేవీపూజ సేయుదమురండు, బాలకా! నీవుపట్టణములోనికిఁ బోయి మేమువచ్చుచుంటిమని వర్తమానము సేయుము?

దుర్గా—చిత్తము. (అనినిష్క్రమించును.)

(తెరయెత్తగా దుర్గాలయము కానిపించును.)

అందఱు—(చెరియొకదండను తీసికొని దుర్గమెడయందుంచినమస్కరింతురు.)

సుశర్మ—తల్లీ! కాత్యాయనీ?

చం. అలఘుభుజాబలంబున దు ౫ రాగ్రహచిత్తమునన్ మదాంధులై
యిలనునలంచు రక్కసుల ౫ నెల్లను నాశమునందజేసి భ
క్తులకగుకష్టముల్ తొలఁగ ౫ ద్రోసెడితల్లివటంచు నెప్పుడున్
గొలుచుచునుంటిమింక మముఁ ౫ గూర్మినిఁగావగదమ్మ శాంకరీ?

గోండు—ఓజగన్మాతా! శాంకరీ!

మ. దయఁబూర్ణంబుగనావయిన్ నిలపి నీ ౫ దానుండనౌనన్ను ని
ర్భయుఁగాఁజేసి సమస్తమైన యిడుమల్ ౫ బాయంగరక్షించియున్
జయమున్ గల్గఁగఁజేసి యత్నములలో ౫ సంతోషమున్ గల్గఁజే
సి యనన్యాదృశధీబలంబొసఁగితే ౫ శ్రీభైరవీదేవిరో.

దుర్గా—నమశ్శక్తి స్వరూపిణీ! కాత్యాయనీ!

శా. ఈవేగోకములన్ సృజించుపదయత్నో ! హించుపవాళంబుపే
గావించుంగనమర్ధురాలవగుచున్ ! గాంతున్నహాసాళులీ
లావిష్టాత్మునొనర్తువంచు నిగమ ! వ్యక్తోక్తి నేపంటి నీ
పావిణ్యంబును నెన్నఁగాఁదరమె మము ! ర్గాభైరవీ భూతగో?

అందఱు—(దుర్గనుకలసి ప్రార్థింతురు.)

(తెఱవాఁబును.)

పంచమాంకము 4 వ రంగము.

స్థలము—అంతఃపురమందలి చావడి.

కాలము—ఉదయము.

ప్రవేశము—దుర్గాదాను చండేలునృపుడు పద్మరాణి-కూర్చునియుండు.

పద్మ—కుమారా?—గోండునృపాలు నిమంత్రించి నుశర్మరక్షించెనా? ఎట్లురక్షింపఁగల్గెనుతండ్రి?

రా-కు—(దుర్గా) అతఁడు ఫకీరునువచ్చున్నరూపమున మానసింహునితో చెలిమిఁజేసి ఢిల్లీలోనుండి గోండునృపాలుని జయపురమునకు తెప్పించుచు మార్గమధ్యమానందఱు నిద్రించుచుండగా రాత్రివిడిపించి యాతనికి దుర్ముఖుఁడు వ్రాసినట్లు చెరసాలాధికారికిమ్మని యొక యుత్తరమిచ్చి నాకడకంపెను. నేనప్పటికే యాతనివనుపున రెండుగుఱ్ఱముల నాయత్తపరచియుంటిని. వానిపై మేమిర్వురమెక్కి తెల్లవారకమునుపే జయపురమున వ్రాలితిమి, అంతకమునుపే నేను తెచ్చినపత్రకదుస్తుల రెండుజతలలో నొకదానినిధరించి మరియొకదానిని చంగవె

ట్టుకొనిపోయి చెరసాలాధికారి కాయుత్తరమునుజూపి వానియాజ్ఞ గొనిచెరసాలకుఁబోయి యచ్చటికావలిపానిని పంపివేసి నిర్భయముగా దుర్గాదేవిగారిని విడిపించిరి.

చండే—అనుశర్మ బుద్ధిబలమెంతయు గొనియాడఁదగినది.

ఉ! తొల్లియహల్యాదీయులు మ ! దోద్ధతిచేతఁ బతివ్రతాపరుదును
త్తుల్లసరోజనేత్రు నొగి ! బోవ యుగంధరమంత్రిసత్తముం
డుల్లమునన్మహాగ్రహము ! నూనివిశేషము బాధలందియున్
వల్లభుఁగాచినట్లుగన ! పాగ్రణిఁబోలెఁ నుశర్మనేర్పునన్.

అయినవారేరీ? వారిపురమునకుపోయిరా?

రా-కు—లేదు. వారిక్కడకేవచ్చుచున్నారు.

చండే—వారికాలస్యమేలయయ్యెను?

రా-కు—ఈపురమునకు వెలుపలనున్న కాళికాలయమును నమాపించుపరికి పూజాకాలమగుటచే మేము పూజఁజేసికొని వత్తుము. నీవుపోయి చండేలునృపాలున కియ్యది తెల్పుమని నన్ను ముందుపంపినారు.

పద్మ—మాకిట్టి పంతోషవార్త తెచ్చిన నీకేమిబహుమానము చేయఁగలము? అయిన నీరత్నాలహారమును బహుమానముగ నిచ్చుచున్నాను. గైకొమ్ము. (అని రత్నహారమును బహుమానము నిచ్చును.)

రా-కు—అమ్మా! నేను గోండునృపాలునిచేతరక్షింపఁబడియాతనియింటనే పెరుగుచున్నాను గాన నాగోండునృపాలుఁడు తండ్రి—తండ్రియాజ్ఞ నెఱవేర్చుట పుత్రునకు విధికదా—నావిధినేనెఱవేర్చితిని, అదియునుంగాక (చండేలునృపాలునిజూపి) ఈమహాత్ముఁడు నన్ను మృత్యుముఖమునుండి తప్పించినాఁడు. కాననీతఁడును నాకు పితృసమానుఁడే నాకీపారితోషికమేల? వలదు.

పద్మ—కుమారా! తలిదండ్రులు ప్రేమతో నొసంగినది సరాకరించుట పుత్రునకుధర్మమా? ఇదిగో చేకొనుము.

రాజు—అమ్మా! నీమాటకు కట్టుపడితిని(అని చేకొనును)

పద్మ—మాదుర్గనుతీసికొని యెవరు వచ్చుచున్నారు?

రాజు—గోండుపతిభుపుత్రు నుశీర్మయువచ్చుచున్నారు. తల్లీ! ఆకాశ్మీరాణినిశోభ యత్యద్భుతము. వర్ణనాతీతము.

ఉ॥ క్రూరుఁడు మానసింపహత కుండటుతోనిఁ గొంచుఁబోవదు
ర్వారమహాగతిన్ బరిభవము గలుగంగ నేడైనా
భూరమణీశుఁడెత్తునని భూరిపతిజ్ఞనుబూని బుద్ధియున్
నేరుపుమీర నావనిత నేటికినిమ్మయి నిర్వహించెఁగా॥

నృపకులతిలకా? ఆగోండునృపుఁడనార్యుఁడే యగుఁగాక? ఏమిమేధాశక్తి. ఏమినుగుణసంపత్తి—ఆహిందూపతాభిమానమేమిరా? ఆదేశభక్తి, ఆదీనజనావనము మరియొకరికిగల్గుటదుర్లభము.

పద్మ—నాథా! దుర్గావతీ గోండునృపులు పరస్పరముప్రేమించివరించి బద్ధానురాగులైయున్నారు. నేఁడొకశుభదినంబేయగుట పరిణయంబుచేయుదమూ?

చందే—సఖీ! నాకాతఁడొకయనార్యుఁడనియేసంశయము. కాని వేరుసంశయము నాకులేదు.

పద్మ—అభిజాత్యసంపన్నుఁడై దుర్మార్గపరివర్తకుఁడైన వానికిచ్చుటకంటె నియ్యది మేలుగాదె—

చందే—అట్లయిన నవశ్యముచేసెదను. కూటనీయందనురాగమేవిధానముగదా? అట్టియనురాగముగలిగిన దాంపత్యము కండ్లారఁగని పంతోషిందుభాగ్యమెంతటివారికి గల్గును?

(దుర్గావతి, గోండునృపతి నుశీర్మలుపవేశింతురు).

పద్మ—(దుర్గావతినికౌగిలించుకొని) తల్లీ! నిన్నుమరలచూడఁగంటిని. (అనిదుఃఖించును.)

చందే—విపన్నత్తమా! నమస్కారము (అనినమస్కరించును)

నుశీర్మ—మనోవాంఛాఫలసిద్ధిరస్తు.

చందే—

సీ॥ క్రూరాత్ముఁడైన యీ భైరవుడటునమ్మి
బాధించుతరిని కా పాడినావు
వరదయీహరుఁడవై బాలునిమృత్యుము
ఖంబుననుండివే కాచినావు
మాయచేఁగొనిపోవ నూనసింహునినాయ
జేసిమీఁదేని ర క్షించినావు
దెఱసాలలోఁజిక్కి చింతించుదురను
విడిపించినుతభిక్ష పెట్టినావు
పర్వసాఖ్యములను మది నరకుఁగొనక
దీనజనరక్షణంబను దీక్షఁబూని
హైందవపరిజాస్వాతంత్ర్యి వావనిల్ప
శక్తిధారనుబోయు నీ పనముగలదె.

నుశీర్మ—మనమేమిచేయఁగలము? దైవసంకల్పమట్లున్నది.

చందే—గోండుసార్వభౌమా! నాకుమార్తెకొఱకై మీరునుమిగుల కష్టములందితిరిగదా? మీయుపకారవిశేషంబునకే కదా? మేమందఱమిట్లు కూడఁగల్గితిమి—మీయవ్యాజకరుణాతిరేకమునగదా? లోకులెల్ల నానందముప్పతిల్లె. మీపత్యదీక్షయే మిమ్ము సమస్తదోషగుల నుండి రక్షించినది. మీమతాభిమానమే మీకు చేదోడై సహాయమొనర్చినది. మీస్వాతంత్ర్యాభిలాషయే మిమ్ము బంధవిముక్తునిఁజేసి

నది. మాజీవములనిల్పితిరి. మీయుపకారబుద్ధి నేమని కొనియాడుదును? దీనికి మేమేమి ప్రత్యుపకారము చేయఁగలము?

అయినను యథాశక్తి నాకుమార్తె నిచ్చుచున్నాను. గైకొనుము—సేవకా! సేవకా!

సేవకుఁడు—(ప్రవేశించి) చిత్తము. ఏమిసెలవు.

చందే—నీవు సత్వరమునఁబోయి మనపురోహితునిఁ గొనిరమ్ము.

సేవకు—చిత్తము.

(అనినిష్క్రమించి పురోహితునితోఁ బ్రవేశించును)

చందే—(గోండురాజునకు దుర్గకును చెరియొకపూలదండ నిచ్చి ఒకరిమెడలో నొకరిచేవేయించును) దుర్గావతిచేయి గోండురాజుచేతిలో వేయించి) దీర్ఘాయుష్యమస్తు.

అందఱు—తథాస్తు.

సుశర్మ—బహుపుత్రధనకనకవస్తువాహనసిద్ధిరస్తు.

అందఱు—తథాస్తు.

సుశర్మ—అయ్యా! మనమందఱమొక్కసారి మంగళశాసనము గావింతమా!

భరతవాక్యము.

సీ॥ పరిపాలకులువారి ౫ ప్రజలబిడ్డలపోల్కి
సదయత ప్రోవఁజూ ౫ చెదరుగాత
పెచ్చుపన్నులవేసి ౫ బీదలనెల్లర
నదయులై నలుపకుం ౫ డెదరుగాత

ప్రజలయిడుమలెల్ల ౫ బహుశ్రద్ధతోఁగాంచి
కదిసికష్టములమా ౫ న్పెదరుగాత
స్త్రీజనంబెల్లను ౫ చిక్కులు లేకుండ
ముదమునందుచుమెలం ౫ గెదరుగాత

గీ॥ ఆత్మనిఁకహిందువులునుమ ౫ హమ్మదీయు
లేవిధంబులైన విరోధ ౫ భావములును
లేక స్నేహభావములఁబా ౫ లింత్రుగాత
ధరణి పాడిపంటలుగల్గి ౫ వరలుగాత.

సమాప్తము.

సరస్వతీగ్రంథమాల

కాకరపర్రు,—తణ్కు-తాలూకా

ఇందు నాటకములు, నవలలు, ప్రబంధములు మొదలగు గ
థములు మూఁడుమాసముల కొకటి చొప్పున వెలువడుచుండును.
నైతిక, ఆర్థిక, చారిత్రిక, సాంఘిక. విషయములను తెలుపునట్టివియైయుం
దీనికి సంవత్సరపు చందా రు 2—8—0

ఇదివఱలోనిందు వెలువడిన గ్రంథములు—

1924 సం॥న (1) కనకాంగి (Apprveb dy the Text-bo committee) షేక్సిపియర్ ఒధెల్లోననుసరించి వ్రాయబడినది—
కొలఁది ప్రతులు మాత్రమేకలవు. వెల. 0—8—

(2) మదననుందరీపరిణయము— ఆరంకములనాటకరాజ
వెల: 1—0—

(3) పీష్వా నారాయణరావువధ—మహారాష్ట్ర చరిత్రను
వ్రాయఁబడిన నొకవిషాదాంతమగు నవల. 0—8—

(4) సరోజనీ భాస్కరము—షేక్సిపియర్ రోమియోవుజ్
యట్ ననుసరించి వ్రాయఁబడిన నాటకరాజము 0—12—

(5) కీచకవధ—ప్రబంధము—ఆశువుగా చెప్పబడినది—
0—2—

అయిదును ఒకేసారి కొనువారికి 2—0—0 ఖరీదునకు పంపించెదవ
పోష్టుఖర్చులు వేరు.

1925. (1) ప్రహ్లాద. (వేదాంత మార్గమునుబోధించెను,) 1—0—

(2) ఆనందమయి—1 భాగము. (విచిత్రమైనపరా
థపరిశోధకనవల. మిగులనాశ్చర్యమును బుట్టించును } 0—12—

(3) ఆనందమయి—రెండవభాగము } 0—12—

(4) విజయశ్యామ్ } 0—12—

1926 1 ప్రేమమహిమ I } Combined 1—0—
2 ,, II }

3 బిలమందిరము 0—12—

4 మహారాష్ట్రజీవనప్రభాతము I 0—12—

1927 1 మహారాష్ట్రజీవనప్రభాతము II 0—12—

END OF
TITLE